

Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør?

En kvalitativ analyse av norske politiavhør med samtaleanalyse som metode.

GWEN JEANETT SKRØVJE HANSEN

VEILEDER
Jan Svennevig

Universitetet i Agder, 2022
Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for nordisk og mediefag

Master

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg gjort en kvalitativ analyse av autentiske politiavhør med samtaleanalyse (CA) som metode, med den hensikt å forske på hvordan politiet innleder til fri forklaring under norske politiavhør. Det er flere elementer man kan trekke frem når man skal besvare denne problemstillingen. Oppgaven viser at det praktiseres ulike innledninger til fri forklaring. I mange innledninger til fri forklaring produserer politiet en utvidet tur, bruker metakommunikasjon for å beskrive prosedyren videre og sette rammer for hva de mistenkte skal snakke om. I noen avhør fant jeg tilfeller av selvinitiering og ønske om forklaring før informasjon om rettigheter og plikter. Selvinitiering ble fortolket som en implikasjon, og politiet løste dette i noen grad ved å avbryte forklaringen som var på gang ved enten å kjempe om ordet, eller ved å si at de ville høre mer om det etter de hadde kommet med noen opplysninger først. Et annet problem var at innledningen til den frie forklaringen uteble hvor en mistenkt hadde et behov for å forklare seg. Jeg fant også at det ikke nødvendigvis var en sammenheng mellom en informativ, lang innledning og en sammenhengende fri forklaring.

Abstract

In this thesis, I have done a qualitative analysis of authentic police interviews using conversation analysis (CA) as a method, with the intention of researching how the police initiate free recall in Norwegian police interviews. There are several elements that can be highlighted when answering this issue. The thesis shows that different introductions to free recall are practiced. In many introductions to free recall, the police produce a multi-unit turn, using metacommunication to further describe the procedure and set a framework for what the suspects will talk about. In some interviews, we see cases of self-initiation and an attempt to explain before the police had presented rights and obligations. Self-initiation was interpreted as an implication, and the police solved this to some extent by interrupting the explanation in progress by either negotiating the turn, or by saying they wanted to hear more about it after they had provided some more information first. In one interview there was no introduction to the free recall, and that turned out to be a problem. In this case the suspect had an unexpected explanation. I also found that there was not necessarily a connection between an informative, long introduction to free recall and a coherent free recall.

Forord

Først av alt vil jeg takke min veileder Jan Svennevig, uten hans råd og veiledning ville denne masteroppgaven sett helt annerledes ut. Min interesse for mellommenneskelig kommunikasjon og samtaleanalyse startet allerede i 2018 da jeg leste Svennevigs bok *Språklig samhandling* (2015) fra perm til perm, minst to ganger. Så det er nærmest en ære for meg å være en del av et prosjekt hvor en så dyktig professor er både prosjektleder og min veileder.

Jeg utsatte masteroppgaven ett semester, og har derfor hatt relativt lang tid til å la temaet politietterforskning synke inn. Jeg har hørt på podcaster, sett på TV-serier og lest bøker om etterforskning. Temaet ble mer nærliggende enn jeg i utgangspunkt hadde sett for meg, da året startet med en varslings sak om «kritikkverdige forhold» på arbeidsplassen min. Flere advokater og to av *Fædrelandsvennens* gravejournalister startet en slags etterforskning hvor formålet var å innhente så mye informasjon som mulig. Mens bedriftens advokat var saklig, valgte FVN en vinkling som var minst mulig fordelaktig for bedriften. Min stilling som kommunikasjonsansvarlig er å bygge et godt omdømme, så for min del har det vært et år preget av informasjon og desinformasjon, hvor enkeltpersoner, instanser og media har prøvd å finne, dikte eller vinkle informasjon. Alle har prøvd å gjøre krav på *sannheten*.

I mange (straffe)saker går media inn som den fjerde statsmakt, de har stor påvirkningskraft i hvordan vi vanlige mennesker tenker om saksforholdet. Dessverre kan både media og domstolen ta feil. I en retts sak fremlegger både aktor og forsvarer sine bevis, samtidig legger gjerne media frem sine opplysninger. Dessverre er det ingen som vet alt, og beslutninger må derfor bli tatt på grunnlag av det de vet. Det hele blir en forhandling og et forsøk på å overtale interessenter om hvem som har rett på sannheten.

I denne masteroppgaven skal jeg forsøke å overbevise dere lesere om at jeg har funnet ut noe nytt om politiavhør, så les videre!

9. oktober 2022, Mosby, Gwen Jeanett Skrøvje Hanssen

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	3
ABSTRACT	4
FORORD	5
1. INNLEDNING	8
1.1 INNLEDNING TIL TEMA	8
1.2 FORBILLEDLIG AVHØRSMETODIKK	9
1.2.1 «BEKLAGER»	9
1.3 PROBLEMSTILLING	10
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING	11
2. TEORI	12
2.1 INNLEDNING	12
2.1.1 HVA TEORIEN IKKE TAR MED	12
2.1.2 STRUKTUREN FOR TEORIDELEN.....	12
2.2 KORT PRESENTASJON AV SAMTALEANALYSE (CA)	13
2.3 CA-TERMINOLOGI SOM TEORETISK FUNDAMENT FOR OPPGAVEN	13
2.3.1 TURTAKING	13
2.3.2 SPØRSMÅL, EMNEAGENDA OG HANDLINGSAGENDA	16
2.3.4 EPISTEMISKE OG DEONTISKE RETTIGHETER	18
2.4 KONTEKSTBEGREPET.....	18
2.5 POLITIAVHØR SOM INSTITUSJONELL SAMTALE	20
2.6 TEORI OM POLITIAVHØR	22
2.6.1 KREATIV-MODELLEN	24
2.6.2 FRI FORKLARING.....	25
2.6.3 AKTIV LYTTING OG SPØRSMÅL.....	27
2.6.4 METAKOMMUNIKASJON	29
2.6.5 INFORMASJONSINNHEITING.....	30
2.7 TIDLIGERE FORSKNING PÅ POLITIAVHØR MED SAMTALEANALYSE SOM METODE	31
3. METODE	33
3.1 INNLEDNING	33
3.2 DATAMATERIALET	33
3.2.1 AVGRENSNINGER / RAMMER FOR OPPGAVEN.....	35
3.2.2 TIDLIGERE OG PÅGÅENDE FORSKNING PÅ DATAMATERIALET	36
3.2.3 MITT BIDRAG TIL FELTET	36
3.3 SAMTALEANALYSE SOM METODE.....	37
3.4 BEGRUNNELSE FOR VALG AV METODE OG EMPIRI	38
3.5 HVORDAN FINNER SAMTALEANALYSE SVAR PÅ PROBLEMSTILLINGEN?	38
3.6 EN TEORETISK DRØFTING AV METODEN	39
3.7 FRAMGANGSMÅTE I METODEARBEIDET OG ANALYSEARBEIDET	39
3.8 OPERASJONALISERING AV TEORI OG ANALYSEMODELLE	40
3.9 DRØFTING AV METODENS OG ANALYSENS VALIDITET OG RELIABILITET	43
3.10 ETISKE VURDERINGER	45
3.11 OPPSUMMERING	45
4. ANALYSE	46

4.1. INNLEDNING	46
4.2. STRUKTUR I ANALYSEN	46
4.2.1 TYDELIG INNLEDNING TIL FRI FORKLARING	47
4.2.2 SELVUTNEVNELSE OG FORHANDLING	54
4.2.3 METAKOMMUNIKASJON OG PROSEDYRER.....	65
4.2.4 INGEN INNLEDNING TIL FRI FORKLARING.....	72
4.2.5 KORT INNLEDNING TIL FRI FORKLARING.....	77
4.3 OPPSUMMERING AV OBSERVASJONER.....	79

5. DRØFTING OG KONKLUSJON.....81

5.1 INNLEDNING	81
5.2 INNLEDNINGER TIL FRI FORKLARING	82
5.2.1 MANGLENDE INNLEDNING TIL FRI FORKLARING.....	83
5.2.2 KORTE INNLEDNINGER	84
5.3 METAKOMMUNIKASJON, SELVUTNEVNELSE OG PROSEDYRER	85
5.4 AVSLUTNING	88
5.4.1 VIDERE FORSKNING.....	89
5.5 KONKLUSJON OG TIPS TIL POLITIETTERFORSKERE.....	90

6. LITTERATURLISTE.....92

7. VEDLEGG.....96

VEDLEGG 1: TRANSKRIPSJONSSYMBOLER	96
VEDLEGG 2: SIGNERT TAUSHETSERKLÆRING	97

1. INNLEDNING

1.1 Innledning til tema

I samtaler med venner stiller vi spørsmålet «er det sant?» nærmest som et retorisk spørsmål, for mange stoler på at venner forteller sannheten. Men hva er sannhet? Det er et spørsmål som ble stilt i *Bibelen*, og samme bok sier «Du skal ikke lyve». Allerede fra barndommen er vi opptatte av rettferdighet, men vi lærer oss fort å lyve. Man kan si veldig mye sant, men ved å utelukke relevante detaljer kan det fremstå som løgn likevel. Sannheten ser ut til å være en verdi vi setter høyt i det norske samfunnet, og vi har mange sannhetssøkende instanser som for eksempel politiet, barnevernet og journalister. Vi lever i et tillitsbasert samfunn, den dagen man ikke lenger har tillit til andre mennesker, har man også et stort samfunnsproblem. Det kreves mer gjennomsiktighet i organisasjoner, i politikken og i samfunnet generelt.

Noen ganger lyver mennesker, og mange slipper unna med det, men i en avhørssituasjon kan det være straffbart å lyve om kriminelle handlinger, komme med falsk forklaring eller falske anklager. Etter straffeloven kan man dømmes, få samfunnsstraff, bøtelegges eller fengsles, og rett og slett utestenges av samfunnet. I avhør er politiets oppgave å samle så mye pålitelig informasjon som mulig for at rettssystemet kan kunne avgjøre om det er begått en straffbar handling. Betegnelsen *mistenkt* brukes dersom det er en rimelig mulighet for at en person har begått den straffbare handlingen som etterforskes, og det innebærer noen prosessuelle rettigheter (Norges Domstoler, u.å.). Det er noe fascinerende med å søke sannhet.

Mennesker liker sjokkerende historier og aldri før har det vært mer tilgang til medierte krimmysterier, enten det er bøker, aviser, podcaster, filmer eller TV-serier. På *Viaplay* kan man for eksempel se serien *Norske krim saker* som omhandler ekte politisaker. På *TV2 Play* kan man se den fiktive serien *Frikjent*. Problemet med oppdiktete fremstillinger av politiet i avhørssituasjoner, er at de ofte avviker veldig fra hvordan et avhør foregår i virkeligheten. Til dette sier Jakobsson Öhrn (2014) at den som er i avhør «skal ikke møte det bilde som han tror han vil møte, så å si ... ut fra alle TV-serier og alle bøker og sånn».

1.2 Forbilledlig avhørsmetodikk

Politiet bruker en avhørsmodell som kalles K.R.E.A.T.I.V. Dette er en forskningsbasert intervjumetode hvor politiet blant annet unngår å stille ledende spørsmål og de forholder seg objektive under avhøret. Dette skal de forholde seg til uansett hvem de avhører. Samme avhørsmetode ble for eksempel brukt på både terroristen, de fornærmede og vitnene i saken etter 22. juli 2011. Asbjørn Rachlew har fortalt i ulike sammenhenger at selv om politiet visste at Breivik var skyldig, forholdt de seg bevisste til avhørsmetoden og behandlet terroristen med respekt. Uskyldspresumpsjonen står sentralt og uansett hvor ille lovbruddet er, skal politiet behandle mistenkte som om de er uskyldige. Dette bygger tillit og det øker sannsynligheten for en bedre dialog med den som er inne til avhør, som igjen kan resultere i pålitelig informasjon. Heldigvis har det norske politiet kommet langt i sin forskning på og gjennomføring av politiavhør, og Norge er et forbilde for andre nasjoner på akkurat dette området. Likevel er det nødvendig å forske mer på avhør, og stadig videreutvikle praksis. For mennesker kan ta feil ...

1.2.1 «Beklager»

I både Baneheia-saken og Birgitte Tengs-saken har politiet blitt kritisert for blant annet metoder som er knyttet til selve politiavhøret. Kontaminering av muntlige bevis og falske anklager eller tilståelser som fremkommer under avhør kan få dramatiske følgefeil. I verste fall kan det føre til justismord. «Fetteren» i Birgitte Tengs-saken har mottatt mange beklagelser. Den daværende Riksadvokaten, Tor-Aksel Busch beklagde sterkt og ble sitert slik av VG, 26. september 2022: «Men det er ingen tvil om at måten politiet etterforsker alvorlige saker, ikke minst hvordan man foretar et avhør, har gjennomgått en betydelig utvikling siden Birgitte Tengs ble drept» (Vikås, 2022). Nåværende riksadvokat Jørn Sigurd Maurud beklagde også til Birgitte Tengs` fetter (NTB, 2022a). Han måtte også beklage da Viggo Kristiansen ble frikjent i Baneheia-saken 21. oktober 2022. Maurud sa: «Jeg vil derfor på vegne av påtalemyndigheten på det sterkeste beklage den urett som er begått» (NTB, 2022b). Flere hang seg på med beklagelser. Politidirektør, Benedicte Bjørnland, gav en uforbeholden unnskyldning på vegne av politiet (NTB, 2022c), og ordfører i Kristiansand, Jan Oddvar Skisland, ble sitert slik: «Jeg håper innbyggerne i Kristiansand vil behandle Viggo Kristiansen som en uskyldig mann» (Ankersen, 2022). Temaet *Debatten* på NRK 27. oktober (2022) var Kristiansens 21 årige soning. 12 minutter ut i sendingen forteller Bjørn

Olav Jahr om en feil som får fatale følger: Politiet sa til Andersen: «Vi har en teori om at det er Viggo Kristiansen som er hovedmannen i saken og du også er et slags offer.» Jahr sier veldig eksplisitt her at: «Det som er problemet er at det var jo ingen fri forklaring. Det skulle jo vært en helt fri forklaring». Media må også se på sin egen rolle Baneheia-saken (jf. Tronsrud, 2022) og Birgitte-saken. Det holder ikke at noe er *interessant*, det må faktisk være *sant*. Utvikling og fremgang er nødvendig i en rettsstat som Norge. Derfor er det også nødvendig å utvikle og optimalisere den forskningsbaserte avhørsmetoden som skal hjelpe politiet med å sikre rettsikkerheten.

1.3 Problemstilling

Jeg skal nå peile meg inn på et mindre område i et avhør, nemlig den delen som handler om innledningen til fri forklaring. Under den frie forklaringen skal den som er i avhør få muligheten til å fortelle sin versjon av en hendelse. Politiet er en institusjon som forholder seg til lover, regler og bestemte prosedyrer, men i bunn og grunn handler et avhør om kommunikasjon og interaksjon mellom mennesker, og det leder meg inn på oppgavens problemstilling:

Hvordan legger politiet opp til fri forklaring under norske politiavhør?

Siden dette er en ganske bred problemstilling, vil jeg legge til noen forskningsspørsmål:

1. Hvordan er politiets avhørspraksis i forhold til normative anbefalinger og instruksjer? (F1)
2. Hvordan sikrer intervjueren at den mistenkte kjenner til rettighetene sine før han begynner på forklaringen? (F2)
3. Hvordan bruker politiet metakommunikasjon i innledningen til fri forklaring? (F3)

Denne oppgaven er, så vidt jeg vet, original med tanke på at ingen har analysert avhørspraksis i autentiske politiavhør i det norske politiet, og satt det opp mot den normative politilitteraturen. Viktigheten av en slik forskning er å undersøke hvordan politiet kommuniserer

for å ivareta rettsikkerheten ved å forhåpentligvis legge opp til at den mistenkte kan forklare seg fritt og upåvirket, slik at muntlige bevis ikke blir kontaminert. Dette kan være med på å bevisstgjøre politiets avhørpraksis i den delen av avhøret som omhandler innledning til fri forklaring.

1.4 Oppgavens oppbygging

Først presenteres et teoretisk grunnlag både om samtaleanalyse og om politiavhør. Deretter gjennomgår jeg den metodologiske fremgangsmåten og ulike hensyn jeg må ta for at oppgaven skal kunne valideres og være innenfor reliabilitetens krav. Basert på teori om politiavhør vil jeg lage en analysemodell, for så å analysere avhørene ved hjelp av samtaleanalyse som metode. Jeg stiller ikke med blanke ark, som et «tabula rasa». Vi er alle produkter av vår tid. Jeg møter problemstillingen med det Gadamer kaller for fordommer, hvor «enhver forståelse forutsetter en annen, forutgående forståelse (jf. Krogh, 2017, s. 49). Underveis i oppgaven har det vært nødvendig å veksle mellom å lytte til avhørene og lete etter teori for å finne riktig terminologi for å analysere og beskrive observasjonene. Litt som en reise i den hermeneutiske sirkelen. I analysen skal jeg beskrive avhørpraksisen slik den *er*, og sammenligne med hvordan den *bør* være, hva som ser ut til å fungere eller ikke fungere. Til slutt vil jeg forhåpentligvis ha nok forståelse for både samtaleanalyse, politiavhør og datamaterialet til å kunne drøfte funnene. Det vil gjøre meg i stand til å konkludere og komme med anbefaling til politiets videre avhørpraksis. Først må vi gjennom teorikapittelet som skal legge fundamentet til analysens byggesteiner, og gi forståelse for hvordan politiet gjennomfører avhør i Norge.

2. TEORI

2.1 Innledning

“Data not defined by theory is empty, and theory not driven by data is blind”
(Givón, 1989, s. 321).

Datamaterialet består av autentiske politiavhør, og for å analysere dem på detaljnivå vil jeg finne frem verktøy fra den samtaleanalytiske verktøykassa. For å legge et godt teoretisk fundament for oppgaven blir det naturlig å se på teori både fra samtaleanalysens verden som skal fungere som analyseverktøy, og litteratur og forskning fra politivitenskapen som skal fungere som et normativt rammeverk. I teoridelen vektlegges den delen av politiavhøret som omhandler introduksjon til den frie forklaring. Teorikapittelet inneholder en presentasjon av samtaleanalyse. Siden samtaleanalyse etter hvert har blitt et stort fagfelt, vektlegges hovedsakelig det som kan bli relevant for mine analyser. Hensikten med teorien er bruke den som støtte til å kunne svare på problemstillingen: «Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør?».

2.1.1 Hva teorien ikke tar med

Oppgaven er ikke historie-fokusert, og jeg vil dermed ikke redegjøre for hvordan norsk avhørspraksis har utviklet seg. Det finnes allerede mye god litteratur om dette. For lesere som ønsker ytterligere kunnskap om etterforskningens historiske utvikling henvises det til bokkapittelet «Investigative interviewing in the Nordic region» skrevet av Fahsing og Rachlew (2009) i boka *International Developments in Investigative Interviewing* (jf. Bruusgaard mfl., 2013, s. 8).

2.1.2 Strukturen for teoridelen

Først presenteres teori om samtaleanalyse, og deretter presenteres teori om politiavhør. Der de ulike teoriene omtaler samme fenomen, vil det presenteres i samme kapittel. Både litteratur fra samtaleanalyse og politivitenskap beskriver eksempelvis institusjonelle samtaler. Teoridelen henger sammen. samtaleanalyse skal anvendes for å belyse politiets avhørspraksis. Samtaleanalyse brukes hovedsakelig som analyseverktøy og metode, og politivitenskap som sammenligningsgrunnlag og forståelsesramme for oppgaven.

2.2 Kort presentasjon av samtaleanalyse (CA)

Ansikt-til-ansikt-samtalen er den grunnleggende formen for menneskelig kommunikasjon (Skovholt, Landmark, Sikveland og Solem, 2021, s. 13; Svennevig, 2020, s. 15).

Kommunikasjon er samhandling hvor begge parter deltar for å skape felles mening (Svennevig, 2020, s. 102). Samtaler innebærer utveksling av muntlig informasjon mellom to eller flere. Alle parter samarbeider og tar felles ansvar for hvordan samtalen utvikler seg. En interaksjon skjer gjennom tale og kroppsspråk mellom mennesker som er på samme sted samtidig (Moberg & Ekström, 2019, s.74). Den etnometodologiske samtaleanalysen er den vitenskapen som best undersøker hvordan folk snakker sammen. Man studerer samtaler i detalj og ser på hvordan deltagerne bruker blikk, kroppsspråk, lyder og gester for å utføre handlinger i samspill med andre. Det er det sosiale samspillet som er studieobjektet, dette inkluderer multimodale ressurser. Som tradisjon er etnometodologisk samtaleanalyse en tverrfaglig og internasjonal forskningsdisiplin som opphavelig kommer fra sosiologi. Metoden befinner seg nå i et skjæringspunkt mellom lingvistikk, sosiologi og sosialpsykologi. Sentrale teoretikere er Erving Goffman, Harold Garfinkel, Harvey Sacks, Emanuel Schegloff og Gail Jefferson (Skovholt mfl., 2021, s. 13-19). Alle var sosiologer og har tilført noe innen samtaleanalyse som metode. Det finnes flere lærebøker som beskriver samtaleanalysens opprinnelse og fremvekst og i tillegg grunnleggende prinsipper for samtaleanalyse. (For eksempel Heritage og Clayman, 2010; Nielsen og Nielsen, 2005; Sidnell 2010; Skovholt, 2021). I denne oppgaven tar jeg kun med CA-teori som *kan bli* relevant for å kunne svare på problemstillingen min, og videre vil jeg presentere noen sentrale begrep som senere kan brukes som analyseverktøy.

2.3 CA-terminologi som teoretisk fundament for oppgaven

2.3.1 Turtaking

Moberg & Ekström (2019) skriver at i løpet av en interaksjon forhandler samtaledeltagerne om meningen. Samtaler er uforutsigbare og de forutsetter en kontinuerlig, gjensidig tilpasning. Man bytter på å snakke og lytte; man gir signaler; man kan se spørrende ut, oppmuntrende eller avvisende. Alle disse er en form for tilbakemelding. Latter, blikk eller å gi hverandre ordet er også ting som spiller inn i samtalen. Samtaledeltakernes verbale og ikke-verbale reaksjoner kan gjøre at samtalen omformes, forkortes, utvides eller avbrytes. Samtaler

er dynamiske og utvikles gradvis. Turtaking er et sentralt begrep innen samtaleanalyse, det vil si hvordan ordet fordeles mellom samtalepartene. Den som har turen, kan gi den til den andre ved for eksempel å stille et spørsmål (s. 74 og 76). Det en deltaker sier fra hen begynner til hen holder opp å snakke kalles for en *tur*. (Steensig, 2001, s. 39, gjengitt i Nielsen og Nielsen, 2005, s. 35).

Når vi snakker sammen, overvåker vi andre ubevisst for å finne et passende sted å ta turen. En *tur* kan være en setning, en gest eller en interjeksjon. Fellesnevneren er at det må kunne oppfattes som en handling. En turkonstruksjonsenhet (TKE) er samtals minste byggesteiner. Ifølge Schegloff (1996, s. 55) er en TKE «en syntaktisk, prosodisk og pragmatisk enhet som potensielt sett kan konstituere en fullstendig tur» (gjengitt i Skovholt mfl., 2021, 36). Konteksten spiller inn for samtaledeltakerne når de etablerer hva som er en TKE, det må være en identifiserbar handling, det er det viktigste kriteriet (Skovholt mfl., 2021, 36-37). Der det er mulig for noen andre å ta turen i samtalen kalles *overgangsrelevante steder* (ORS). Det beskriver de punktene i samtalen der andres tur ser ut til å være fullført og en annen kan ta ordet, og begynne sin tur. Neste taler har da rett til å fullføre minst én TKE. Etter det kan muligens en ny taler ta ordet og det blir kanskje turskifte igjen (Skovholt mfl., 2021, 37).

Hvem har rett på turen?

Det er i hovedsak to måter å skifte taler, den nåværende taler kan utpeke eller nominere den neste taleren, eller så utpeker neste taler seg selv ved å ta ordet. Det er ett sett regler for turtaking som samtaledeltakere orienterer seg mot. Disse reglene eller dette systemet er universelt for alle talespråk hvor det forekommer menneskelig interaksjon. I turtakingssystemet er det to hovedkomponenter: Den første komponenten omhandler hvordan deltakere kan påvirke hvem som skal snakke i neste tur. Den andre går ut på hvordan deltakere gjenkjenner når de kan starte neste tur. Oppbygging av turkonstruksjonsenheter kan gi indikasjoner på når det er den andres tur. Turtakingssystemet ligger som et rammeverk i samtalen, og gjør det mulig for folk å samtale og koordinere felles aktiviteter (Moberg & Ekström, 2019, s. 74; Skovholt mfl., 2021, s. 31-32).

Utvidet tur

Skovholt mfl. (2021) skriver at det krever arbeid for å få tilgang til en utvidet tur. Man må utforme turenhetene på en måte som projiserer at man ikke er ferdig med å snakke, eller man kan med ulike ressurser vise at man har tenkt å produsere en lengre tur (s. 40). Nielsen og Nielsen (2005) lister opp ulike ressurser man kan bruke i en startmarkering for å vise at man vil produsere en lang tur:

- Liste-initiering (Eks. *Det er tre grunner til dette*)
- Historieannonsering (Eks. *Hør på dette*)
- Pre (Eks. *Kan jeg spørre deg om noe?*)
- Pre-pre (Eks. *Jeg vil gjerne spørre deg om noe, du kjenner Kjell, ikke sant?*)
- Lang og tydelig hørbar innånding
- Innleder eller forord (preface) i form av komposisjonsmarkører (Eks. *Kan jeg få komme med et innspill her?*) (s. 89).

Ved å projisere en utvidet tur, inviteres mottageren til å holde seg tilbake. En utvidet tur kan også oppnås ved at taleren lenker en ny turkonstruksjonsenhet (TKE) til den forrige ved å skynde seg videre, et såkalt rush *through*. Det kan også skje at taleren vil gi fra seg ordet, men mottageren ikke melder seg (Nielsen og Nielsen, 2005, s. 90; Skovholt mfl., 2021, s. 39-40 og s. 90). For å knytte begrepet utvidet tur til mitt prosjekt, så kreves det produksjon av utvidet tur både når politiet skal innlede til frie forklaring og når den mistenkte skal forklare seg fritt.

Minimal respons

Småord som *ja, jo, nei, hm, aha* osv. betegnes som minimal respons. Det kan kanskje høres ut som et negativt uttrykk, men i CA-forbindelse handler det om en form for korte innskudd som gir signal om at talen blir mottatt. Den som lytter gir signaler om at taleren kan fortsette (Nielsen og Nielsen, 2005, s. 91). Disse småordene er altså fortsettelsessignaler (continuers). Signalene beskrives som en mellomting mellom å tale og lytte, da minimal respons ikke gjør krav på taleturen.

Diskursmarkører

Svennevig (2020) skriver at diskursmarkører er ord og uttrykk som markerer koherensbrudd i diskursen. De kan signalisere emneskifte, eller midlertidige ekskurser fra emnet. I talespråk brukes ofte konjunksjoner og andre funksjonsord (...) til å markere emnemessige grenser i teksten. Partikler er småord som ikke har betydning utover det å signalisere pragmatiske forhold. De brukes gjerne i samtaler (s. 250-252). Ordet *bare*, er en diskursmarkør, og kan for eksempel brukes både som en deontisk forsterker og en deontisk demper i en ytring.

Eksempel: «Jeg skal *bare* hente noe, jeg.» «Ja, *bare* gjør det du».

Sekvensorganisering

Et nærhetspar er to handlinger i en samtale som følger etter hverandre. Den første handlingen, altså første pardel, setter betingelser for hva som er relevant handling i andre pardel og neste tur. Et slikt nærhetspar er en sekvens, og en sekvens er rekkefølgen av handlinger som opptrer med betinget relevans. Vi deler inn i ulike sekvenser: presekvens, innskuddssekvens og postekspansjon. En presekvens legger grunnlaget for en handling i et etterfølgende nærhetspar. En innskuddssekvens finner vi etter en første pardel og før en andre pardel i et nærhetspar. En postekspansjon er det som skjer etter en andre pardel i en sekvens (Skovholt mfl., 2021, s. 46-47).

2.3.2 Spørsmål, emneagenda og handlingsagenda

Hvis noen stiller deg et spørsmål, setter det rammer for hva du bør svare. Spørsmål setter en ramme for både hva slags emne og hva slags handling som forventes i neste talers respons. Spørsmål setter agenda for type innhold (emneagenda), og det setter begrensning for type handling (handlingsagenda) som neste taler kan utføre. Emneagendaen setter rammer for handlingsagendaen. Samtaledeltakerne er ikke underlagt «tvang», og neste taler har frihet og mulighet til å påvirke, eller transformere agendaen og svare «mer» og gjøre noe «annet» enn det som etterspørres. Spørsmål er en kjerneaktivitet i mange profesjoner, det er det også i politiavhør som er relevant for denne oppgaven. Spørsmålsdesign gir muligheter og begrensninger for den neste talerens handlingsrom. Vi skiller mellom deklarativ og interrogativ setningsstruktur. (Deklarativ: *Han er gift*. Interrogativ: *Er han gift?*). I samtaler er det ikke like enkelt å skille disse som det er i skriftspråket. Spørsmålsdesign handler om hvordan spørsmål er utformet.

Man kan også ha noen skjulte utsagn i en ytring, dette kalles presupposisjon. Eksempel: *Har du sluttet å slå kona di?* Her presupponerer man at en person har slått kona si. Det kan ligge antakelser innebygd i spørsmålene (Skovholt mfl., 2021, s. 49-55). Hvordan politiet innleder den frie forklaringen, og de eventuelle antagelsene som ligger implisitt i ytringene, vil kunne påvirke den frie forklaringen, derfor må politiet være bevisste på hvordan de utformer sine ytringer og hvilke ord som brukes.

I samtaler er det visse typer handlinger som er styrt av implisitte normer for sosial akseptabilitet. Det er snakk om konvensjonelt foretrukne responser. Preferanseorganisering beskriver disse normene, og hvordan de påvirker det språklige formatet. Vi deler responsen inn i preferert- og dispreferert respons hvor en preferert respons er en handling som sosialt sett er foretrukket, og en dispreferert respons er en handling som sosialt sett ikke er foretrukket (Skovholt mfl., 2021, s. 64). Som vi skal se senere er politiets formuleringer og spørsmålsdesign relevant med tanke på den neste talers handlingsrom. Når politiet innleder til fri forklaring, er den prefererte handlingen konvensjonelt sett at den mistenkte går over til å forklare seg fritt om det saksforholdet avhøret gjelder.

Mottakerdesign

En annen ting som spiller inn når man snakker med andre, er nettopp den eller de man snakker med. Sacks, Schegloff og Jefferson (1974) utviklet tanken om mottakerdesign. Samtaledeltakere tilpasser og utformer ytringene sine til den samtale-partneren de har der og da (recipient design). Mottakerdesign handler om hvordan taleren skreddersyr ytringene sine for å tilpasse dem til de ulike deltagerne i samtalen. Kunnskap og antagelser man har om andre, og hvilken kunnskap man antar at man deler, gjør at man tilpasser ytringene sine til den man snakker med. Dette prinsippet er helt avgjørende for hvordan vi organiserer samtaler (Sacks, Schegloff og Jefferson, 1974, gjengitt i Skovholt mfl., s. 17-22). Politiet må tilpasse sin kommunikasjon til den som skal avhøres, og være bevisste på hvordan de ordlegger seg for språk er som kjent makt. Skovholt og Veum (2014) skriver at sentrale samfunnsinstitusjoner som rettssystemet ytrer seg gjerne gjennom et språk som er mer eller mindre standardisert innenfor institusjonen. Det ligger makt i være medlem av en tekstkultur, det å beherske en diskurs, et fagspråk eller et gruppespråk. De mener at perspektiv og holdninger kan komme til uttrykk på mange vis i språket og at vurderinger og perspektiv kan ligge innebygd i setningsstruktur og ordvalg (s. 35-36).

2.3.4 Epistemiske og deontiske rettigheter

Skovholt mfl., (2021) skriver at epistemiske rettigheter går ut på at personer har *rett til kunnskap*. Deontiske rettigheter går ut på at personer har *rett til å bestemme* framtidig handling. Videre står det at «i institusjonelle sammenhenger kan det være spesifikke rettigheter til kunnskap og beslutninger knyttet til den institusjonelle rollen» (s. 47). I en samtale kan deltakerne, tur for tur, utøve, motstride og forhandle faktorer som kunnskap, makt og autoritet (Hutchby, 1999, i Landmark, 2016, s. 28, gjengitt i Skovholt mfl., 2021, s. 49). Hvordan man ordlegger seg viser fram ulik grad av epistemiske og deontiske rettigheter. Dette blir beskrevet som epistemisk holdning og deontisk holdning. Ulike påstander kan vise grad av sikkerhet. Gjennom måten en ytring utformes kan man vise den epistemiske eller deontiske holdningen til taleren og dette igjen får konsekvenser for de epistemiske eller deontiske rettighetene som neste taler får tildelt (Skovholt mfl., 2021, s. 48). Disse rettighetene orienterer deltakerne seg mot, og samtidig er det noe som realiseres i øyeblikket underveis i samtalen interaksjonelt av deltakerne (Stevaovic, 2013, s. 11, gjengitt i Skovholt mfl., 2021, s. 49). Innen tekst- og diskursanalyse skilles det mellom epistemisk og deontisk modalitet. Modalitet betyr «måte» (Skrede, 2017, s. 49). Vi kan uttrykke oss med ulike grad av sikkerhet. Man kan fremstå som sikker eller som forsiktig. Taleren kan uttrykke sin vurdering av hvor sikker eller sannsynlig en påstand er ved hjelp av epistemisk modalitet. Hvor ønskelig eller nødvendig en oppfordring er kan uttrykkes ved deontisk modalitet (Skovholt & Veum, 2014, s. 88-89).

2.4 Kontekstbegrepet

Samtaler skapes av samtaledeltakere i et gjensidig samarbeid (Skovholt mfl., 2021, s. 75). Ord i seg selv har begrenset evne til å kommunisere, og ytre rammefaktorer som måten ting sies på og forholdene rundt samtalen betyr minst like mye som ordene (Kvalbein, 1999, s. 47). Kontekst er et sentralt begrep, ytringene er sagt i en kontekst, men ytringene kan også skape kontekst. Det vi gjør med våre kroppslige modaliteter vil ha en betydning i interaksjonen. Verbalspråket, gester, hodebevegelser og blick er alle modaliteter som bærer mening i en interaksjon. Kroppsstilling og plassering i forhold til samtalepartneren er kommunikative modaliteter som kan vise deltakernes grad av involvering med hverandre. Kontekst blir til gjennom, og konstituert av, deltakernes handlinger (Skovholt mfl., 2021, s. 21).

Sidnell (2010) stiller spørsmålet om hvor konteksten til en ytring begynner og hvor den slutter. Et spørsmål skaper en spesifikk kontekst for hva som skal skje videre. Kontekst er den interaksjonen som samtaledeltagerne forstår at de selv er involvert i (s. 245). Som et eksempel skriver han at ikke alt som foregår i en rettsak har noe med loven å gjøre. Sidnell (2010) nevner begrepet «*talkning context into being*» (s. 247). Kontekst er noe som skapes og kommer innenfra samtalen i seg selv (Heritage, 1984, s. 299, gjengitt i Sidnell, 2010, s. 247). Sidnell trekker frem muntlig eksamen og rettsak som eksempler: Begge består av spørsmål og svar, men dette praktiseres på ulike måter. I en rettsak går for eksempel advokaten videre til neste spørsmål uten å evaluere svaret. Under en eksamen ville kanskje eksaminatoren vurdert svaret med å si «veldig bra» eller «det er riktig». Advokaten vil gjerne reformulere spørsmålet for å markere at den avhørte ikke har svart på spørsmålet, og spørre et nytt spørsmål når vedkommende har svart tilstrekkelig, dette skjer uten noen form for evaluering av svaret (Sidnell, 2010, s. 248-249). På ulike måter kan man etablere en kontekst i en samtale ved måten interaksjonen gjennomføres. Orienteringen i en institusjonell samtale former hvordan samtaledeltakerne snakker, og de snakker «the context into being». Samtaledeltakerne konstruerer konteksten sammen (Sidnell, 2010, s. 249). Målorienteringen gjør at det er tillatte og upassende bidrag i samtalen. Rammer og prosedyrer styrer gjerne samtalen (Drew & Heritage, 1992, gjengitt i Sidnell, 2010, s. 250). I en casestudie fant de at advokaten ofte produserte en kompleks, flerleddet tur og at vitnet holdt tilbake responsen helt frem advokaten kom med et tydelig, gjenkjennelig spørsmål. Dette er det normative rammeverket, og blir brukt til å holde hverandre ansvarlige. Men selv om dette er det normative, så er ikke deltagerne helt låst av dette rammeverket (s. 250). Deltagerne kan bruke det normative til å påpeke det som skiller seg ut, for eksempel ved at vitnet avbryter underveis i turen til advokaten.

Kontekstbegrepet kan både knyttes til avhør som skjer i avhørsrom på politistasjonen, men det er også relevant for de situasjonene hvor politiet avhører folk ute i feltet, eller stedet en hendelse har skjedd. Politiet med sin institusjonelle rolle skaper en avhørskontekst ved å følge gitte rammer og prosedyrer for samtalen. Et avhør kan dermed skje «hvor som helst», og det vil fortsatt være en institusjonell og regelstyrt samtale.

2.5 Politiavhør som institusjonell samtale

Heritage og Clayman (2010) har satt opp en liste over hva som gjør en samtale institusjonell:

1. Turtaking: «Ordstyrerfunksjonen» hos institusjonens representant
2. Overordnet organisering: fasestruktur
3. Sekvensorganisering: Forutbestemt mønster for turtype (spørsmål-svar)
4. Turdesign: reflekterer institusjonens funksjoner
5. Teknisk, faglig ordforråd
6. Asymmetri: ulike roller med epistemiske og deontiske rettigheter

Videre står det at deltakerne i interaksjonen vanligvis har spesifikke målorienteringer som er knyttet til deres institusjonelle roller. Det er begrensninger for hva som er tillatte bidrag i interaksjonen. Interaksjonen er forbundet med rammeverk og prosedyrer som er knyttet til spesifikke institusjonelle kontekster (Heritage & Clayman, 2010, s. 34 og 36; Skovholt mfl., 2021, s. 23). I mange institusjoner finner vi samtalesituasjoner som gjentar seg, og som har en mer eller mindre fastlagt og gjenkjennelig overordnet struktur. I arbeidslivet bruker man samtalen for å oppnå ulike mål/delmål eller *kommunikative prosjekter* (Heritage, 2005, s. 120). Den serien av kommunikative prosjekter som en samtalesituasjon består av, etablerer på den måten en struktur, eller en overordnet sekvensiell organisering. Det å beskrive samtalsens overordnede sekvensielle organisering vil gjøre det mulig å identifisere relevante kommunikative prosjekter og den underliggende tause kunnskapen og praktiske kompetansen som er forbundet med en viss type institusjonell samtale (Skovholt mfl., 2021, s. 70).

I et politiavhør vil etterforskeren og den mistenkte ha ulike roller. Det vil også vært et asymmetrisk maktforhold med ulike rettigheter og plikter. Politiet følger faser og prosedyrer og et avhør reguleres av regler. Uten en dialog med den mistenkte er hele avhøret bortkastet, de trenger den mistenktes forklaring for å komme videre med saken. Politiet og den mistenkte stiller til avhør i lys av ulike roller. Svennevig (2020) skriver at roller innebærer ulike former for rettigheter og forpliktelser. Representanter for institusjoner har myndighet til å utføre ulike typer handlinger med gyldighet i institusjonelle sammenhenger. Roller er knyttet til ulike situasjonsbundne aktiviteter og relasjoner. Dermed må de realiseres og eventuelt forhandles i den enkelte situasjon. Maktrelasjoner i samfunnet og individets utøvelse av dominans i enkeltsituasjoner står i et gjensidig avhengighetsforhold (Svennevig, 2020, s. 135 og 146).

Heritage & Clayman (2010) skriver at «an abiding feature of many forms of institutional interactions is the discrepancy in experience between professionals... there is very extensive differences in technical knowledge, institutional knowhow, and rights to express knowledge by participants» (s. 49). Det fører til en asymmetri i den institusjonelle samtalen. Rachlew mfl. (2021) hevder det er helt avgjørende at den profesjonelle forstår hvordan det skjeve maktforholdet påvirker kommunikasjonen og informasjonen som hentes. Deltakerne kan ha ulike mål med samtalen. En mistenkt kan ha som mål å skjule sannheten, mens en politibetjent kan ha som mål å få frem sannheten. Den profesjonelle kjenner til regler, rammer og struktur, har gjerne lang erfaring, og besitter profesjonell kunnskap (jf. Rachlew, 2020, s. 33-34). Det asymmetriske forholdet kan vise seg gjennom formaliserte setningsstrukturer og samtaleforløp. I mange institusjonelle settinger er aktivitetene som utføres ofte implementert i en tilbakevendende, og relativt fast, rekkefølge (Drew & Sorjonen, 1996, s. 110, gjengitt i Rønneberg, 2016, s. 28). Den mistenkte har liten mulighet til å ta egne initiativ i samtalen, og muligheten til å uttrykke seg blir derfor begrenset. Hva som skal sies, når dette skal sies og hvordan det skal sies, defineres og begrenses av den institusjonelle strukturen og den profesjonelle i samtalen (jf. Jakobsson Öhrn, 2005, s. 5, gjengitt i Rachlew, 2020, s. 35). Derfor må politiet, den profesjonelle, avklare rammer, roller og forventninger, for å dele av sin kunnskap om hva som vil skje. Dette skaper forutsigbarhet (Rachlew mfl., 2020, s. 36). For en mistenkt i en straffesak vil maktforholdet i samtalen være skjevt. For å stimulere optimal kommunikasjon, det vil si å øke intervjuobjektets evne og vilje til å tilføre saken relevant, nøyaktig og pålitelig informasjon, må den profesjonelle begrense asymmetrien i maktbalansen (Rachlew mfl., 2020, s. 35).

Harriet Jakobsen Öhrn (2014) skrev et kapittel om politiavhøret i boka *Innføring i politivitenskap*. Hun skriver at institusjonelle samtaler er yrkesmessige samtaler som gjennomføres mellom en profesjonell og en lekmann. En slik samtale utføres med et tydelig mål, det er et av kjennetegnene. Det er den profesjonelle parten som har formulert målet og det er ikke alltid at lekmannen er helt innforstått med det (s. 209). Lekmennene har gjerne sine egne målsettinger for en slik samtale. De som jobber for en institusjon er de dominante, de definerer samtalene, krever informasjon, tar beslutninger og dokumenterer (jf. Lindell, gjengitt i Jakobsson Öhrn, 2014, s. 209). Noen ganger må profesjonelle forklare ulike fagbegrep (mottakerdesign). Ord som *tilståelsesrabatt*, *siktet*, *mistenkt* er kanskje ikke dagligdagse for alle mistenkte. Jakobsson Öhrn (2014) skriver at fra et organisasjonsperspektiv er avhøret et rutinetilfelle, mens for den som blir avhørt opplever sin

sak som unik og personlig. Maktforholdet fører til at individet kommer i en underlegen situasjon (s. 210). Den som avhører en mistenkt, må balansere mellom statens interesse av å bekjempe kriminalitet og individets integritet og frihet; effektivitet og rettsikkerhet; bevis mot den mistenkte og objektivitetsprinsippet. Disse dikotomiene kan skape dilemma for etterforskeren. Hvis etterforskeren har en forestilling om at den mistenkte er skyldig, kan den bli styrende i etterforskningen, og dette er igjen en risiko for rettssikkerheten. Hypotesen kan være feil og den mistenkte kan være uskyldig. Dette gjør objektivitetsprinsippet viktig. Forhold som taler for, og forhold som taler mot den mistenkte skal ivaretas. Etterforskeren bør være åpen for alternative løsninger (Jakobsson Öhrn, 2014, s. 210).

2.6 Teori om politiavhør

Formålet med etterforskning er blant annet å skaffe til veie nødvendige opplysninger som kan kaste lys over spørsmålet om det er begått en straffbar handling, og hvem som eventuelt har begått den, jf. straffeprosessloven § 226 første ledd a. Formålet med avhøret er å «innhente nøyaktig og pålitelig informasjon for å komme frem til sannheten for de forhold etterforskningen gjelder» (Rachlew mfl., 2020, s. 41-42). Bjerknæs og Fahsing har et eget kapittel om avhør i boka *Etterforskning* (2018). De skriver at stort sett alt som foregår i en etterforskning er regelstyrt. Grunnloven, menneskerettsloven og straffeprosessloven gir de overordnede føringene. I påtaleinstruksen utdypes og beskrives føringene mer detaljert. Riksadvokaten gir også instruks og direktiver til politi- og påtalemyndigheten i form av rundskriv og retningslinjer (Bjerknæs og Fahsing, 2018, s. 72-73). Øyen (2022) skriver i boka *Straffeprosess* et avsnitt om «Hvilke rettigheter, friheter og byrder gir en status som mistenkt?» Den som er mistenkt, har visse rettigheter: retten til å la seg bistå av en forsvarer, til dokumentinnsyn, kreve rettergangsskritt til avkreftelse av mistanken mot seg, krav på underretning hvis saken henlegges. Straffeprosessloven sikrer et vern mot selvinkriminering. (s. 101). De formelle rettighetene skal presenteres før den mistenkte begynner på sin frie forklaring.

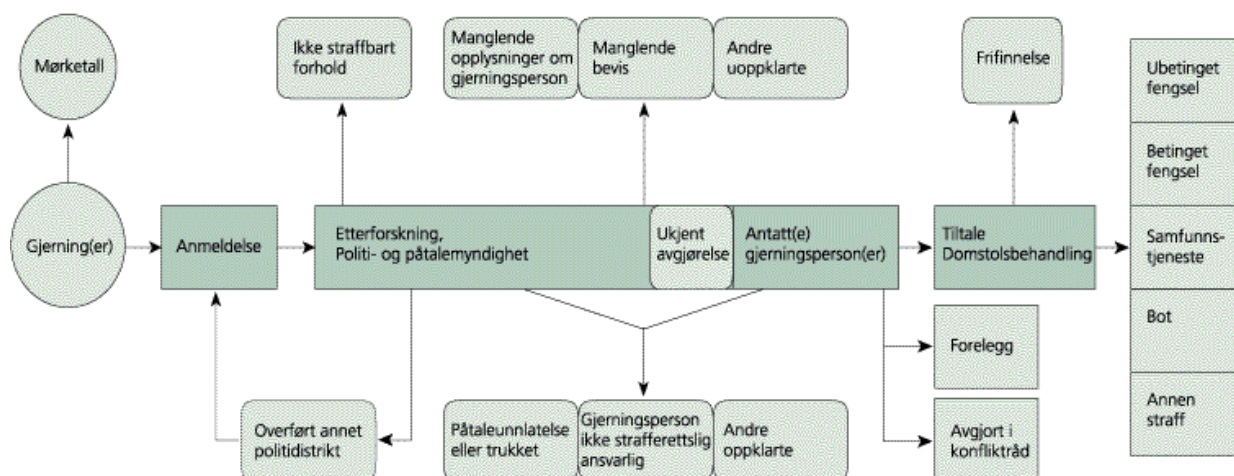
Et avhør skiller seg veldig fra en vanlig samtale. Avhøret er et møte mellom mennesker, men det er både formelt og metodisk noe helt annet en vanlig samtale. Avhør er en av politiets viktigste etterforskningsmetoder. Det kan hjelpe politiet med å få den mest korrekte koblingen mellom spor, handling og opplevelser (jf. Bjerknæs og Fahsing, 2018, s. 191-192). I denne

samtalen ønsker man at den avhørte snakker, altså avgir en forklaring, men Bjerknes og Fahsing (2018) mener at det er ikke politiets oppgave å overtale noen til å avgir politiforklaring (s. 215).

Riksadvokaten (2/2016 II) mener at «avhør er et bevis som er sårbart for ulike påvirkningsfaktorer». Informasjonsinnhenting skal i størst mulig grad skje uten at den som er i avhør påvirkes. Det har noe å si *hvordan* informasjonen er innhentet, derfor kan man ikke bare konsentrere seg om selve informasjonen. Fremgangsmåten for informasjonsinnhenting vil ha betydning for vurderingen av opplysningenes bevisverdi. Mange avhør foregår på politistasjonen, men det er også avhør som blir tatt på stedet en hendelse har skjedd. Bjerknes og Fahsing (2018) mener at fordelen med *avhør på (å)stedet* er at de som skal avhøres som regel ennå ikke er blitt forstyrret av annen informasjon og at de husker langt flere detaljer. Detaljer omtales som ferskvare, for de forringes fort. Uansett hvor god hukommelse folk har, vil mengden av detaljert informasjon reduseres dramatisk – selv på svært kort tid (s. 31). Uansett hvor politiavhør foregår er det kun en liten del i straffeprosessen (se fig.1 nedenfor). Selve innledningen til fri forklaring er en enda mindre bit i den store sammenheng, men det betyr ikke at forskning på dette er uviktig:

«It is possible that the detailed study of small phenomena may give an enormous understanding of the way humans do things and the kinds of objects they use to construct and order their affairs» (Sacks, 1984a, s. 24, gjengitt i Sidnell, 2010, s. 11).

Straffesakskjeden, fra anmeldelse til dom

Kilde: Kriminalstatistikk.

Figur nr. 1: Straffesakskjeden, fra anmeldelse til dom, 2002, av SSB. (https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/lovbrudd-fra-anmeldelse-til-dom?fbclid=IwAR2MVrpGG3cOBjmZbMW1pcSPc2_ZL2LXZwybadxMXnM2Qkd8vtEbT-eqI4). Kriminalstatistikk.

Hvordan politiet legger opp til fri forklaring, altså hvordan de innhenter informasjon, har noe å si for hvilken informasjon politiet får, og dette vil følge med videre i straffesakskjeden. Slik vi så i både Baneheia-saken og Birgithe Tenks-saken kan feil på et tidlig stadie, få store konsekvenser. Informasjon som fremkommer under den mistenktes frie forklaring er viktig, men det er kanskje enda viktigere at denne informasjonen komme frem ved hjelp av riktig fremgangsmåte. I det hele tatt er det viktig at det gis mulighet til en fri forklaring.

Jakobsson Öhrn (2014) skriver at politiavhørets målsetting er å samle inn så fyldig og korrekt informasjon som mulig. I en rettsstat er det et grunnprinsipp at skyldige skal dømmes og uskyldige ikke skal dømmes. Opplysninger som gis i avhør, er en av informasjonskildene for aktors påtalebeslutning. Avhørsmetodikken PEACE ble utviklet etter en rekke rettsskandaler i løpet av 1980-tallet i England og Wales. Tidligere hadde etterforskerne tilståelser som hovedfokus, og de brukte ulike metoder for å få den mistenkte til å tilstå. Hovedprinsippet i PEACE-modellen var å få frem fullstendig og korrekt informasjon fra de avhørte. Denne modellen har hatt stor innflytelse for utviklingen av avhørsmetoden iblant annet Norge (s. 205-208).

2.6.1 KREATIV-modellen

Den norske avhørsmetodikken kalles KREATIV. K.R.E.A.T.I.V. er et akronym som står for: **K**ommunikasjon, **R**ettssikkerhet, **E**tikk og **E**mpati, **A**ktiv bevisstgjøring, **T**illit gjennom åpenhet, **I**nformasjon og **V**itenskapelig forankring. Metoden er utviklet for norsk politi og baseres på den engelske PEACE-metodikken og forskning på politiavhør. Essensen i metoden er å løfte opp de etiske spørsmålene som samtaler reiser, og anvende kunnskap om psykologi og kommunikasjon i en systematisk tilnærming for å innhente mest mulig relevant og pålitelig informasjon (jf. Rachlew mfl., 2020, s. 19-20). Det er viktig å nevne at dette er en forskningsbasert metode. I KREATIV-modellen oppmuntres etterforskeren til å innta en åpen tilnærming og unngå forutbestemte oppfatninger. Det er en humanitær tilnærming. Den som blir avhørt får understreket betydningen av å gi sin versjon av det som skjedde, uten å bli

avbrutt. Denne metoden gir bedre muligheter for fyldigere og mer detaljerte opplysninger, og det demper avhørets dominante preg (Jakobsson Öhrn, 2014, s. 217).

Informasjonsinnsamlende tilnærminger er også mer effektive, den øker sannsynligheten for sannferdige tilståelser og reduserer risikoen for falske tilståelser (Meissner mfl., 2012, gjengitt i Jakobsson Öhrn, 2014, s. 217). Det er viktig at den som intervjues får muligheten til å avgi sin forklaring, uten avbrytelser og forstyrrelser. Sannheten er subjektiv, men sannheten til den som avhøres vurderes opp mot andres opplysninger i saken. «Fri fortelling gir et mer pålitelig og komplett vitnemål enn med spørsmål» (Christianson og Holmberg, 2008, s. 266, gjengitt i Jakobsson Öhrn, 2014, s. 218-219). I avhør må den som intervjues noen ganger gi forklaring på noe som har skjedd for en tid tilbake, og det kan også være årevis siden en spesifikk hendelse. En av hensiktene med KREATIV-metoden er å hjelpe den avhørte å få frem minnene. Den som avhøres oppfordres til å mentalt gjenskape den indre og ytre sammenhengen og å gå inn i sine egne minner, for så å fritt kunne fortelle det de husker i forbindelse med hendelsen. I denne fasen er det viktig at etterforskeren ikke stiller spørsmål. Denne kognitive intervjumetoden har vist seg effektiv for å få frem korrekt og relevant informasjon (Jakobsson Öhrn, 2014, s. 219).

2.6.2 Fri forklaring

Fasene i et politiavhør består av: 1. planlegging, 2. kontaktetablering, 3. fri forklaring, 4. sondering, 5. avslutting og 6. evaluering. Når formalitetene er formidlet og kommunikasjon er etablert, skal informasjonsinnsamlingen begynne. Før den tredje fasen, fri forklaring, skal intervjueren legge til rette for en så fri forklaring som mulig og stimulere den (Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 223; Rachlew mfl., 2020, s. 21). I tillegg til kunnskap om god kommunikasjon i et avhør, er det mange regler politiet må forholde seg til i samtalen med de mistenkte. Samtalen er på mange måter regelstyrt. Politiet må blant annet forholde seg til *Straffeprosessloven* og *Påtaleinstruksen*. I tråd med *Påtaleinstruksen* skal vitner og mistenkte oppfordres – og gis anledning til – å forklare seg fritt og så mye som mulig sammenhengende (*Påtaleinstruksen* § 8-11, 3. ledd og 8-2, 2. ledd). Bruusgaard mfl. (2016) skriver i dokumentet *Avhørsmetodikk i Politiet* at «Den mistenkte/siktede skal både i sin forklaring til politiet og i sin rettslige forklaring få anledning til å avgi en sammenhengende forklaring om forholdet siktelsen gjelder, jf. strpl. § 92 første ledd og § 232 annet ledd jf. § 92.»

§ 92.

Avhøringen skal skje på en måte som er egnet til å få en så vidt mulig sammenhengende forklaring om det forhold siktelsen gjelder. Siktede skal gis anledning til å gjendrive de grunner som mistanken beror på, og anføre de omstendigheter som taler til fordel for ham.

Løfter, uriktige opplysninger, trusler eller tvang må ikke brukes. Det samme gjelder midler som nedsetter siktedes bevissthet eller evne til fri selvbestemmelse. Avhøringen må ikke ta sikte på å trette ut siktede. Han skal gis anledning til å få sedvanlige måltider og nødvendig hvile (Lovdata, 1981).

Rachlew mfl. (2020) skriver at den frie forklaringen starter før intervjuet starter. Det er feil å si at intervjuet starter med den frie forklaringen. Forberedelser og kontaktetablering er nødvendig for å få mest ut av en fri forklaring, uten disse elementene blir det vanskelig å utnytte potensialet i den frie forklaringen. Under fri forklaring gis intervjupersonen en reell anledning til å fortelle sin versjon – det vedkommende selv mener er relevant. Videre skriver Rachlew at en gjennomtenkt introduksjon til en fri forklaring vil spare intervjueren for tid. Den som ser sammenhengen mellom fasene og forbereder inngangen til den frie forklaringen, vil raskt oppdage at en fri forklaring vil produsere mye av den informasjonen han er ute etter. Under fri forklaring blir informasjonsflyten stimulert og er dermed ikke uten styring. Introduksjonen til den frie forklaringen skal avsluttes med en oppfordring til den mistenkte, om å fortelle alt som er relevant innenfor de rammene som er satt for intervjuet i kontaktetableringen. Deretter skal intervjueren stort sett lytte. Det krever kunnskap, struktur, disiplin og ferdigheter av intervjueren, mer enn ved et tradisjonelt intervju som typisk preges av spørsmål-svar i en form for «ping-pong»-dynamikk (jf. Rachlew mfl., 2020, s. 171 og 174). Intervjueren bør gi en tilpasset og tydelig introduksjon før den frie forklaringen slik at intervjuobjektet forstår at de skal over i «dyp-samtale-modus». Rachlew (2020) lister opp noen elementer som bør være med i innledningen til den frie forklaringen (s. 179-180):

- (i) Informere om behovet for detaljer.
- (ii) Informere om at detaljer ikke må utelates.
- (iii) Informere om at vi har god tid.
- (iv) Informere om at vi vil lytte.
- (v) Be vedkommende sette seg mentalt tilbake.

Kvaliteten på informasjonen som innhentes, øker når intervjupersonen blir oppfordret – og gis anledning – til å forklare seg fritt og upåvirket. Frie forklaringer stimulerer begge dimensjonene: De gir mest pålitelig informasjon (minimal påvirkning) og flest detaljer. Det

som typisk skiller profesjonelle intervjuere fra andre, er nettopp deres evne til å stimulere og innhente frie forklaringer som inkluderer så mye relevant informasjon at behovet for å stille sonderende (undersøkende) spørsmål reduseres til et minimum (Rachlew mfl., 2020, s. 177).

I *Tidsskrift for strafferett* stiller Myhrer (2017) spørsmålet: Kan politiet formane en mistenkt om å forklare seg? Han trekker frem ordlyden i strpl. § 93 annet ledd: «Nekter siktede å svare, eller forklarer han seg forbeholdent, kan rettens leder gjøre ham oppmerksom på at dette kan bli ansett for å tale mot ham.» Av politirettslige litteratur nevner han blant annet Bjerknes og Williksen's læremiddel *Politirapport* (2015) som ligger til grunn for undervisningen ved Politihøgskolen. Boken omhandler avhør av mistenkte/siktede (kap. 8): «Hvis mistenkte ikke vil forklare seg, kan mistenkte etter omstendighetene gjøres kjent med at påtalemyndigheten vil kunne treffe sin avgjørelse på grunnlag av sakens opplysninger, jf. Påtaleinstruksen § 8-2 åttende ledd siste setning. I et politiavhør bør politiet forholde seg til påtaleinstruksens fokus på hvordan påtalemyndigheten vurderer bevisverdien ved å forklare seg forbeholdent, det er mest ryddig for politiet å være bevisste på dette (Bjerknes og Williksen 2015, gjengitt i Myhrer, 2017, s. 16). En annen ting Myhrer (2017) trekker frem er det grunnleggende kravet om at prosessordningen skal fremtre som hensynsfull og tillitvekkende overfor de involverte, herunder selvsagt også mistenkte (s. 20). Hvis avhører skal innhente «mest mulig korrekt informasjon på en adekvat og effektiv måte» er det viktig å ha både god kontakt og skape trygge rammer for dem som er inne til avhør. Etter fri forklaring og sondering, gis det mulighet for å konfrontere den mistenkte med annen saksinformasjon eller uoverensstemmelser. Slik kan den avhørte gi sin versjon av hendelsesforløpet. Det er også hans rettighet. Her gis politiet anledning til å kontrollere opplysninger gitt i avhøret (Myhrer, 2017). Av strpl. § 92 og 133 og pti, § 8-2 annet ledd og 8-1 i tredje ledd fremgår at den som avhøres «så vidt mulig» skal gi en fri og sammenhengende forklaring om det aktuelle forholdet. Det understrekes at også frie forklaringer skal styres, og at rammen for den frie forklaringen er «...*det forhold saken gjelder*». Alle disse paragrafene er epistemisk kunnskap som politiet besitter når de avhører en mistenkt, derfor vet de at det taler til den mistenktes fordel at han for eksempel unngår å forklare seg forbeholdent.

2.6.3 Aktiv lytting og spørsmål

Bjerknes og Fahsing (2018) hevder at politiet har hatt for vane å stille ledende spørsmål og at dette kan føre til at kommunikasjonsprosessen kan lede ut i en selvoppfyllende profeti (s.

192). Å lytte aktivt og bruke stillhet er viktige verktøy når det kommer til hvilke avhørsteknikker som gir pålitelig informasjon. Ethvert spørsmål påvirker den avhørtes forklaring. Stillhet kan stimulere den som vil huske og forklare i detalj. Men hvis politiet bryter stillheten og stiller spørsmål til den som er inne til avhør, kan tankerekken avbrytes og informasjon kan gå tapt. Hvis derimot politiet lar den mistenkte komme med en fri og sammenhengende forklaring uten avbrytelser, kommer vedkommende på mye mer informasjon, og informasjonen er mer pålitelig korrekt (jf. Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 223-225). Rachlew mfl. (2020) mener at når politiet skal innhente relevant, nøyaktig og pålitelig informasjon, så er det den lyttende tilnærmingen har størst potensial. Forskere anbefaler intervjuere å bli flinkere til å gi kontrollen til intervjuobjektene. Minner påvirkes og endres av intervjuerens spørsmål, og antall spørsmål bør reduseres til et minimum. Hvert spørsmål som stilles, avsetter et avtrykk i minnet. Muntlige bevis er like viktige og sårbare for kontaminering (påvirkning) som fysiske bevis (s. 174-176). Derfor er det også viktig at politiet i sin innledning til fri forklaring, formulerer seg slik at avhøreren ikke setter avtrykk i sinnet til den som skal forklare seg.

Her kan man også trekke inn litt CA-terminologi. Vi så tidligere at det er flere måter å produsere en utvidet tur (under kap. 2.3.1). Dette er nødvendig for politiet for å komme med all den informasjonen de skal gi i innledningen til fri forklaring. Det samme gjelder den frie forklaringen. De ønsker at den mistenkte skal gå over i «dyp-samtale-modus» i en fri og sammenhengende forklaring, og produsere en utvidet tur. For å vise at man lytter aktivt kan man komme med tilbakemeldingssignaler som *ja* og *mhm*. En minimal respons som viser at den andre skal fortsette sin tur. Eller så kan man vise med kroppslige modaliteter at man lytter. For å selv holde på sin tur kan man produsere en utvidet tur. Politiet setter emneagenda, og dermed settes det rammer for den neste turs handlingsagenda.

Det er viktig at politiet ikke stiller ledende spørsmål, eller at ytringen inneholder presumpsjoner. Spørsmålsdesign og mottakerdesign kan bli relevante terminologer. Man kan også trekke inn epistemiske og deontiske rettigheter, samt preferert og dispreferert respons når det gjelder spørsmål, eller anmodninger i et avhør. Etter strpl. § 136 annet ledd kan det bare stilles ledende spørsmål dersom det skjer for å prøve påliteligheten av opplysninger som den avhørte allerede har gitt.

2.6.4 Metakommunikasjon

KREATIV-metoden legger opp til at den andre skal forklare seg så fritt og sammenhengende som mulig. Politilitteraturen anbefaler å bruke metakommunikasjon som verktøy under avhør. Metakommunikasjon er enkelt sagt *kommunikasjon om kommunikasjonen*. Det første steget i metakommunikasjonen handler om å gi informasjon om hvordan vi skal snakke sammen. Her er det viktig å definere rollene til samtaledeltakerne. Den andre delen av metakommunikasjonen er den enkleste, for det går ut på å fortelle hva vi skal snakke om. Noen ganger blir det misforståelser likevel, og da går det an å forebygge et kommunikasjonsbrudd ved å ramme inn spørsmålet på nytt. Intervjueren kan for eksempel ved å si «Jeg opplever at jeg ikke får helt svar på spørsmålet» (Rachlew mfl., 2020, s. 92-97). Gamst og Langballe (2004) skriver at ved hjelp av metakommunikative utsagn formidles det hvordan interaksjonen fremstår, og at metakommunikasjon først og fremst går ut på å forklare og kontrollere interaksjonen (s. 138). Det kan være lurt å avklare forventningene på forhånd, så slipper man opptrinn under selve samtalen (jf. Rachlew mfl., 2020, s. 97).

Jakobsen, Stridbeck & Langballe (2018) skriver i en artikkel om objektivitet i avhør, at etterforskere er opptatte av å finne løsninger på kommunikative dilemmaer. Både metakommunikasjon og nonverbal kommunikasjon kan være en del av løsningen. Hvis man metakommuniserer fremgangsmåten i avhøret i begynnelsen av interaksjonen, kan man skape forutsigbarhet. I artikkelen skriver forfatterne at etterforskeren kan forklare at han viser empati først og sist i avhøret. De mener forøvrig at et problem kan være at det kan bli et behov for å vise støtte i informasjonssinnhentesfasen. Dette er en fase hvor den mistenkte gjerne forteller om noe traumatisk, og kan trenge støtte, men dette er i «den fasen hvor etterforskerne nettopp er opptatt av å være objektive og ikke påvirke den fornærmedes forklaring» (s. 26-27). I boka *Etterforskning* nevnes begrepet metakommunikasjon spesielt under fasen «kontaktetablering og introduksjon». Selve innledningen til fri forklaring hører til denne fasen hvor metakommunikasjon og informasjon om kommunikasjonsprinsipper står sentralt (jf. Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 221). Metakommunikasjon defineres som «kommunikasjon om samtalen og om relasjoner». Videre står det at «fremgangsmåten er ment å skape forutsigbarhet, etablere profesjonell tillit og stimulere til god og formålsrettet kommunikasjon». Forfatterne mener at avhører bør planlegge god informasjon og tilrettelegging slik at informasjonen fører til en sammenhengende forklaring. En utfordring kan være at den som er inne til avhør prater mye, men ikke om forhold som er relevante for

saken (Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 216, 221 og 224). Vi skal se senere at det ikke alltid er mulig for politiet å planlegge hva de skal si på forhånd, hvis for eksempel det oppstår en situasjon og avhøret må skje på hendelsesstedet for å sikre mest mulig relevant informasjon.

2.6.5 Informasjonsinnhenting

Rachlew understreker at det ikke er enkelt å leve opp til det normative idealet (Rachlew 2009, s. 21). Man har en tendens til å søke informasjon som støtter egne hypoteser, og ignorere det som taler imot, dette kalles *confirmation bias* (Nickerson, 1998, gjengitt i Jakobsson Öhrn, 2014, s. 211). Det kan også skje at de faktum som taler imot etterforskernes forestillinger blir omtolket slik at det passer med det vedkommende allerede tror. Hvis etterforskeren har et mistenktrevet informasjonssøk, kan det i verste tilfelle føre til at den mistenkte tviler på sin egen hukommelse og kommer med falske tilståelser. Psykisk sykdom, angst eller lavt intellektuelt funksjonsnivå kan gjøre den avhørte spesielt sårbar, og her er også risikoen for falske tilståelser størst. I enkelte saker vil avhørsutsagn være veldig vesentlig, det er gjerne i de sakene de ikke har andre typer informasjon, for eksempel video, meldinger, foto osv. Da blir det ord mot ord. Dette gjør at avhøret har stor betydning for saken (Jakobsson Öhrn, 2014, s. 211-212). Det er mange dyktige fagpersoner som mener noe og har erfaringer med politiavhør og politiets praksis.

Bøkene som er brukt i denne oppgaven: *Den gode samtalen* av Rachlew mfl. (2020); *Innføring i Politivitenskap* av Larson mfl. (2014); *Etterforskning* av Bjerknes og Fahsing (2018) beskriver hvordan politiavhør skal gjennomføres fra et normativt perspektiv og det finnes generelt mye forskning på politiavhør. Så spørsmålet nå er hvordan man kan bruke samtaleanalyse for å analysere avhør fra et deskriptivt perspektiv. I tillegg til CA-litteratur, har det vært nyttig å se annen forskning på politiavhør hvor samtaleanalyse er brukt som metode. Rønneberg (2008) brukte for eksempel samtaleanalyse som metode i sin doktoravhandling *Politisamtaler med publikum*. Den handler om språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon. I det neste avsnittet skal jeg trekke frem en annen doktorgradsavhandling som er relevant for min problemstilling.

2.7 Tidligere forskning på politiavhør med samtaleanalyse som metode

Marit Olave Riis-Johansen (2016) forsket på autentiske politiavhør i sin doktorgradsavhandling: *Balans ganger: En samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede*. Hun har en god redegjørelse av tidligere forskning på politiavhør (s. 9-19). I avhandlingen har hun tatt med noen avsnitt som er relevante for min oppgave, for det handler om innledning til den frie forklaringen. Etter analyser av noen politiavhør hadde Riis-Johansens noen funn. Hun skriver i avhandlingen sin at «overgangen fra innledningsfasen til den uavbrutte forklaringen er markert med en ganske omfattende innramming fra avhørslederen. Her ber avhørslederen den avhørte om å fortelle fritt og fortelle «alt som har skjedd». Hun fant også at avhørslederen sier hva hun/han skal gjøre (lytte, notere, stille spørsmål etterpå)» og at vedkommende i noen avhør gir eksempler på hva som er relevant å ha med i forklaringen. I noen avhør foreslår avhørslederen noen rammer for hvordan forklaringen skal bygges opp, eksempelvis hva de fornærmede kan starte med. Videre skriver hun at noen av de avhørte etterspør rammer før de starter sin forklaring (eksempel rekkefølge på forklaringen). Riis-Johansen tok også tiden på den uavbrutte forklaringen. Her var det alt fra 2,5-62 minutter. Noen forklaringer antydte hva som hadde skjedd, mens andre var svært detaljerte og utfyllende. Forklaringene varierte både i innhold og grad av koherens (Riis-Johansen, 2016, s. 85).

Riis-Johansen (2016) skriver også om annen forskning som har omtalt det å legge til rette for uavbrutt forklaring. Hun henviser til Gamst og Langballes (2004) norske avhandling om avhør av barn. Avhandlingen handler om hvordan avhørsledere kan tilrettelegge for at den avhørte skal fortelle mye og fritt. De beskriver hvordan avhørslederen «ved å knytte an til barnets initiativer, ved å oppfordre barnet til å fortelle mer, og ved å metakommunisere tydelig, får barnet til å fortelle.» Gamst og Langballe finner gjennom sekvensielle analyser trekk ved temautvikling, spørsmålsformuleringer og faseoppbygging som fremmer og ikke fremmer egnet kommunikasjon i avhør av barn, og setter dette i sammenheng med forklaringens pålitelighet. Gamst og Langballe (2004) mener at avhøreren er medansvarlig for barnets forklaring (s. 87). Riis-Johansen (2016) skriver at hun ikke har funnet forskning om avhør av voksne som gjør lignende detaljerte analyser av hvordan avhørslederen tilrettelegger for utfyllende forklaringer (s. 17).

Riis-Johansen henviser også til en intervjuundersøkelse (Holmberg, 2004) der avhørte oppga at de ikke ga all informasjon de hadde om saken fordi avhørsstilen ikke ga rom for det. Å legge til rette for at den avhørte får styre sin egen forklaring er dermed sentralt i et utredende intervju. Tanken om at en uavbrutt forklaring er ønskelig i avhør er vel etablert, men det finnes det få interaksjonelle studier som viser hvordan avhørslederen jobber for å etablere et format der den avhørte forklarer seg utfyllende og med egne ord, fra sitt eget perspektiv, altså et «problemutforskende interaksjonsformat». En annen intervjustudie (Griffiths mfl., 2011) viste at avhørsledere selv synes dette var vanskelig. En konfronterende stil fører til mye feilinformasjon, og kan føre til at den avhørte ikke forteller alt om en sak. Forskning og erfaring fra justisfeilsaker har gitt kunnskap om at «den utredende intervju-tradisjonen» er et bedre alternativ enn konfronterende avhørsstil. Avhørsmetoder i det norske politiet har heldigvis forbedret seg og har kommet langt på vei i den positive retningen. Nå skal vi gå videre til metodekapittelet hvor jeg redegjøre for hvordan jeg skal forske på dagens avhørspraksis i rammene av den gitte problemstillingen.

3. METODE

3.1 Innledning

For å finne ut hvordan politiet innleder til fri forklaring under norske politiavhør skal jeg bruke samtaleanalyse som metode. I denne delen av oppgaven presenteres samtaleanalyse (CA) som forskningsmetode (generelt), etterfulgt av presentasjon av datamaterialet og transkripsjonsmetoder. På bakgrunn av teori om politiavhør, skal jeg lage en analysemodell. Sentrale begreper for analysen er redegjort for i teorikapittelet. Samtaleanalytisk forskning kan ifølge Skovholt mfl. (2021) bidra til en større bevisstjøring om samtalens rolle i arbeidslivet og bidra med kunnskap og innsikt, samt bidra til å få kunnskap om hvordan institusjoner fungerer. Dette har en selvstendig vitenskapelig verdi (s. 27-28). Det finnes for eksempel mye litteratur om fremleggelsen av rettigheter og plikter, men ikke om innledning til fri forklaring. Etter aktive søk finner jeg lite deskriptiv forskning som omhandler hvordan politiet faktisk introduserer fri forklaring, med unntak av Riis-Johansens (2016) doktorgradsavhandling. Her mener jeg det er et kunnskapshull. Vi vet hvordan det *burde* være, men vi vet mindre om hvordan det *er*.

Jeg satt meg inn i teori om både samtaleanalyse og politiavhør siden jeg fikk anledning til å bli med på et forskningsprosjekt hvor et korpus av autentiske politiavhør allerede var samlet inn. Videre beskrives forskningen som er gjort på dette datamaterialet, siden mange forskere allerede har skrevet god litteratur om forskning på politiavhør generelt. Jeg lyttet til lydopptak av avhørene med hovedfokus på hvordan etterforskere innledet og tilrettela for den mistenktes frie forklaring. Observasjonene i datamaterialet gjorde det nødvendig å innhente mer teori for å forstå og være i stand til sette riktig terminologi på observasjonene mine, slik har det gått nærmest i en hermeneutisk sirkel: Observasjon – analyse – mer teori – observasjon – analyse – mer teori.

3.2 Datamaterialet

Datamaterialet besto av 55 lydopptak av politiavhør med mistenkte, gjennomført i Oslo Politi Distrikt mellom 2016 og 2020. Lydopptakene er autentiske og rutinemessige opptak gjort av politiet selv, og det er politiet som har oversendt disse opptakene. Politiet bruker lyd- og eventuelt videoopptak som en del av rettssikkerheten. Materialet inneholder også ett

videoopptak. Paweł Urbanik og Aneta Pavlenko skriver at de norske dataene kommer fra prosjektet: “*Communicating Rights in Police Investigative Interviews*”. Prosjektet er fra Universitetet i Oslo på Senteret for flerspråklighet (Urbanik og Pavlenko, 2022).

Datamaterialet har blitt utvidet i løpet av 2022. Innsamlingen og behandlingen av dataene er i samsvar med reglene fra NSD og retningslinjer fra De nasjonale forskningsetiske komiteene. Riksadvokaten, NSD, Personvernombudet på UiO og Oslo politidistrikt har godkjent tilgang til opptakene. I videoopptaket er det muligheter for å se på multimodal interaksjon, mens i lydopptakene er det noen begrensninger, men selve interaksjonen, dialogen, kan gi oss mange relevante opplysninger. Man kan ha detaljerte transkripsjoner, men det vil ikke kunne fullstendig erstatte og vise til det komplekse samspillet mellom to eller flere personer. I denne oppgaven kan jeg kun vise til transkriberingene av interaksjonene grunnet personvern hensyn. På forskudd av dette skrev jeg under på en taushetserklæring som jeg sendte til Riksadvokaten per brev og jeg fikk også tilgang til TSD av forskerne som har jobbet med det lenge. Alle personopplysninger skal anonymiseres for å sikre personvernet til de som deltar i avhøret.

Datakvalitet

Lydopptakene er det materialet politiet selv bruker i etterforskningen sin. Disse legges til grunn for å skrive en rapport om den mistenktes forklaring, derfor er lydopptakene stort sett av god nok kvalitet. Noen opptak har litt dårligere lyd kvalitet med for eksempel støy i bakgrunnen eller at tastelyder høres. Det kan også være vanskelig å forstå enkelte ord i avhør hvor den mistenkte er en person med norsk som andrespråk. Ellers er opptakene autentiske lydopptak av avhør, noe som gjør det fullt mulig å forske på innledning til fri forklaring.

Transkripsjon

Datamateriale er lagret i TDS og her har jeg brukt transkripsjonsprogrammet ELAN på noen avhør. I flere tilfeller er lydopptakene transkribert av andre forskere med varierende transkripsjonserfaring, dermed kan detalj- og presisjonsnivået variere. Jeg har endret og lagt til detaljer der jeg mener det skal være, men mine tolkninger er på ingen måte fullkomne. I denne oppgaven har jeg vektlagt den delen av avhøret som innleder til fri forklaring, og det er kun en liten del av avhørene. Noen lydopptak varierer fra minutter til flere timer, jeg tar hovedsakelig med utsnitt som er relevante for å belyse problemstillingen min. Dermed må lesere vise tillit til meg som forsker når jeg beskriver deler som ikke er dokumentert med transkriberte utsnitt fra lydopptakene. Jeg bruker transkripsjonssymboler gjengitt i Skovholt

mfl. (2021) s. 221 og 222, som kommer fra Jefferson-konvensjonen (Jefferson, 2004, Hepburn & Bolden, 2017). Transkripsjonsymbolene er vedlagt i oppgaven (se vedlegg 1). Gail Jefferson utviklet et system for konvensjoner som skulle representere detaljene i samtaler i interaksjoner (s. 24). Det kan være ulike måter å transkribere på, noen tar med veldig mange detaljer, mens andre tar med mindre detaljer, det kommer litt an på hva som er hensikten med analysen og hva man egentlig forsker på. Alle disse detaljene finnes i lydopptaket, og det kan derfor være et godt argument for å ta dem med i transkripsjonen (Jefferson, 1985, s. 25, gjengitt i Sidnell, 2010, s. 25). Under transkriberingen må man trene seg på å lytte på en annen måte. Intonasjon, pust, hastighet kan skape subtile nyanser som kan spille en rolle i måten det blir forstått på av den andre samtaledeltakeren (jf. Sidnell, 2010, s. 23).

3.2.1 Avgrensninger / rammer for oppgaven

I datamaterialet har jeg laget en kolleksjon av tilfeller hvor det innledes til fri forklaring. Dette medfører også at det er avhør som har blitt valgt vekk, dermed kan også noen interessante tilfeller ha blitt forkastet. En begrensning i oppgaven er at jeg ikke ser på et årsak-virkning-forhold mellom innledningen til den frie forklaringen og selve forklaringen. En annen begrensning er at det kun er ett videopptak i datamaterialet, og dermed er det begrenset mulighet til å kommentere det multimodale i interaksjonen. Å analysere det multimodale ville gitt oppgaven en utvidet dimensjon ettersom kroppsspråket (ikke-verbal kommunikasjon) er veldig sentralt i hvordan man tolker den andres ytringer. I de fleste avhørene kan jeg derfor ikke se hvordan politiet bruker kroppsspråket i for eksempel aktiv lytting. Om de nikker, bruker gester og hvordan kroppsspråket er generelt, med det ene unntaket. Bjerknes og Fahsing (2018) skriver at observasjon av hva den avhørte formidler i form av sitt kroppsspråk er viktig, dette kan være en inngang til å få dem til å fortelle med egne ord hva de følte i en situasjon (s. 226). I oppgaven skal jeg heller ikke intervju noen som har vært i avhør. Jeg kan derfor ikke spørre hverken politiet eller den mistenkte hva de mente med ulike ytringer, hverken hva de tenkte eller følte. Samtaleanalyse som metode setter noen begrensninger som gjør at jeg bare kan ta utgangspunkt i det samtaledeltakerne selv gir uttrykk for i interaksjonen.

3.2.2 Tidligere og pågående forskning på datamaterialet

Både etablerte forskere, doktorgradsstipendiater og mastergradsstudenter forsker på det samme datamaterialet, og deler av materialet er allerede analysert og omtalt i ulike fagartikler og bokkapitler. Aafke Diepeveen, Jan Svennevig & Paweł Urbanik (2021) har forsket på hvordan politietterforskeren spør om den mistenkte ønsker å ha en advokat til stede under avhøret, og hvordan de formulerer om vedkommende er «villig til å forklare» seg til politiet. Urbanik & Pavlenko (2022) har forsket på hvordan politiet sjekker forståelsen til mistenkte som har norsk som andrespråk når de presenterer rettigheter under politiavhør. Min medstudent på samfunnskommunikasjon, Frida Marcussen, forsket på hvordan politiet presenterer strafferabatt, og i den forbindelse hvordan politiet sjekker forståelsen til mistenkte med norsk som andrespråk (Marcussen, under arb.). Med et så stort korpus er det spennende at flere kan se på det samme datamaterialet med ulike innfallsvinkler. Sammen kan vi med hver våre puslebrikker kunne sette det sammen til et større bilde som gir en oversikt over hvordan politiet praktiserer avhør i Norge. Det som ikke er utforsket enda er innledningen til fri forklaring, og det var noe de etablerte forskerne i prosjektet mente kunne være interessant. Min oppgave blir å utforske denne delen av avhøret, passe på at personvernet er ivarettatt, behandle det innsamlede datamaterialet med respekt og følge samtaleanalysens konvensjoner slik at mine analyser og konklusjoner blir etterprøvbare.

3.2.3 Mitt bidrag til feltet

Mitt bidrag ser på hvordan politiet innleder til fri forklaring, og etter det jeg selv har funnet, er det lite tidligere forskning på akkurat dette lille området og jeg mener at her finnes det et kunnskapshull. Her ville det i liten grad være aktuelt å presentere forskning fra USA, hvor de praktiserer på en annen måte. Oppgaven vil være nåtidsrettet – jeg skal beskrive praksis slik den er nå, og avslutningsvis vil den være fremtidsrettet og se på hva politiet kan gjøre for å forbedre praksis på et lite, men veldig relevant felt som selve innledningen til den frie forklaringen. *Fri forklaring* er en egen fase i avhøret, men selve innledningen til fri forklaring hører til kontaktetableringsfasen (jf. Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 221).

3.3 Samtaleanalyse som metode

Metode har sin opprinnelse i det greske ordet *methodos*, som betyr å følge en bestemt vei mot et mål (Rachlew mfl., 2020, s. 103). Videre skal jeg si noe om hvorfor samtaleanalyse som metode er egnet til å forske på politiavhør for å komme frem til et svar på problemstillingen. Sidnell (2010) skriver i metodekapittelet i *Conversation analysis: An introduction* at samtaleanalyse er en metode for å forske på samtaler og sosial interaksjon i video og lydopptak. Han presiserer at det ikke er en guide av flere grunner. Samtaleanalyse handler om å oppdage ting vi ikke allerede vet. Han mener man bør få opplæring av en erfaren samtaleanalytiker. Ulike analytikere har ulike måter å jobbe på (s. 20). Det er et poeng innen CA å jobbe med autentiske lydopptak, og når man undersøker ekte samtaler finner man ofte uventede fenomener (s. 21). Det er også et poeng at man bruker observasjon som grunnlag for å lage teorier. En fordel med å bruke lydopptak av samtaler er at man kan spille dem om igjen. (Sacks, 1984, s. 25, gjengitt i Sidnell, 2010, s. 22). Videre skriver Sidnell (2010) at samtaleanalyse er en dypt empirisk tradisjon. Når man skal forske på ekte samtaler må man gjennom komplekse juridiske og etiske prosesser. Opptakene viser “what the participants themselves had available to them as resources for producing and understanding the interaction” (s. 22).

Observasjon er sentralt i samtaleanalyse for man skal ikke teste ut teorier man har, men man skal beskrive noe i verden med ord. Det vi ønsker å gjøre er å lokalisere og beskrive «the practices of human conduct» i følge Sidnell (2010, s. 28). Datamaterialet og transkripsjonen blir viktig og Sidnell sier det er viktig å holde seg tett til dem. I analysen bør man sitere rett fra transkripsjonen og ta med linjenummer. Man skal heller ikke ilegge samtaledeltakernes motivasjoner eller psykologiske trekk som «han er ikke veldig selvsikker». Man skal beskrive hva som skjer, og ikke hva det virker som (Sidnell, 2010, s. 29). Det jeg skal prøve å observere og analysere er hvordan etterforskeren introduserer fri forklaring. Dette er en fase som bør skje i hvert avhør, men ulike etterforskere introduserer den frie forklaringen på ulike måter, derfor faller det under kategorien «selecting formats». Sidnell (2010) skriver at vi kan observere at samtaledeltakere velger ulike formater for å gjøre en handling (action), de kan også velge mellom ulike format for å oppnå forespørsler (requests) (s. 30).

Sidnell skriver om å samle inn interessante fenomen i kolleksjoner, hvert tilfelle kan avsløre ulike aspekter eller kjennetegn av et fenomen (2010, s. 31). For å gjøre disse analysene gir

Sidnell (2010) tips om å kopiere hvert tilfelle på en egen side og gi det et nummer. Videre velger man to eller tre av de beste tilfellene, hvor fenomenet er mest synlig eller interessant. På dette stadiet skal man se hva som skjer for samtaledeltakerne, ikke så mye på fenomenet. Samtaleanalyse brukes til å beskrive dagligdagse hendelser og aktiviteter, men det kan også avdekke fenomen som vi ikke tidligere visste eksisterte (Sidnell, 2010, s. 34-35).

Etnometodologisk samtaleanalyse som metode brukes til å samle inn, transkribere og analysere sosial interaksjon (Skovholt mfl., 2021, s. 15). Det kan være hverdagslige, institusjonelle eller offentlige samtaler. Man studerer hvordan interaksjonen går til, hva deltakerne gjør i samtalen og hva deltakerne oppnår. Analyse materialet er alltid opptak av autentiske samtaler (Moberg & Ekström, 2019, s. 73 og 78).

3.4 Begrunnelse for valg av metode og empiri

Samtaleanalyse er i hovedsak en kvalitativ metode. Kvalitativ metode egner seg godt når man skal gå i dybden på et materiale. Til forskjell til kvantitativ metode som brukes til å undersøke et stort materiale hvor man kan tallfeste funnene. Jeg skal gjøre empiriske undersøkelser av politiavhør. Lydopptakene i datamaterialet er empirien for oppgaven. Ved å se/høre på opptakene kan jeg gjøre en analyse basert på en kolleksjon av tilfeller. Induktiv analyse brukes når man skal identifisere og beskrive regler, normer eller praksis i et materiale. Ved å bruke «neste turs bevisførsel-prosedyre», kan vi undersøke om deltakerne svarer som forventet, hvordan samtaledeltakerne selv har tolket hverandres ytringer. Vi kan for eksempel se om den mistenkte begynner på forklaringen sin etter at politiet har introdusert den frie forklaringen, eller om det oppstår misforståelser, eller om den mistenkte gir en konvensjonelt preferert eller ikke-preferert respons etc. Samtaleanalyse går i dybden av et materiale, og gir tilgang til mange små, men ikke ubetydelige detaljer. Det er en av grunnene til at jeg har valgt samtaleanalyse som metode for å svare på problemstillingen.

3.5 Hvordan finner samtaleanalyse svar på problemstillingen?

Skovholt mfl. (2021) skriver at problemstillinger i samtaleanalytisk forskning skal springe ut fra empirien (s. 75). Et lydopptak er en representasjon av virkeligheten, man fanger en liten bit av en kontinuerlig flyt og man «stopper tiden». Ved å studere transkriberingen av lydopptakene kan man fange opp ting som ikke politiet selv legger merke til under intervjuet.

Samtaleanalysen studerer ytringer, interaksjon og språk som handlinger (Skovholt mfl., 2021, s. 15). Ved å beskrive ytringer og eventuelt nonverbale ressurser mest mulig objektivt, vil jeg kunne svare på problemstillingen.

3.6 En teoretisk drøfting av metoden

Fordelen med å velge samtaleanalyse som metode for å besvare problemstillingen, er at ifølge Skovholt mfl. (2021) er den etnometodologiske samtaleanalysen den vitenskapen som best undersøker hvordan folk snakker sammen. Man studerer samtaler i detalj og man kan også eventuelt undersøke hvordan deltagerne bruker multimodale ressurser som blikk, kroppsspråk, lyder og gester for å utføre handlinger i samspill med andre. Det er det sosiale samspillet som er studieobjektet (jf. Skovholt mfl., 2021, s. 14-15). En ulempe med metoden er at man bare kan analysere det som deltagerne gjør synlig gjennom interaksjonen. Du kan for eksempel ikke avbryte opptaket og spørre hva noen egentlig mente med en ytring. Hovedinteressen innen samtaleanalyse er hvordan deltagerne utformer sine handlinger, og det er det de gjør synlig for hverandre som forskeren kan observere. I denne observasjonsbaserte metoden skal man ikke prøve å finne ut av hva personene tenkte eller egentlig mente (Moberg & Ekström, 2019, s. 78). Fallgruven kan være egne tolkninger, så her må jeg vise til faktiske eksempler i det innsamlede materialet. Ved å lage en analysemodell og følge denne, kan man også unngå å falle for fristelsen til å komme med egne tolkninger.

3.7 Framgangsmåte i metodearbeidet og analysearbeidet

Med et godt grunnlag av teori om både samtaleanalyse og politiavhør kan jeg lage en analysemodell. Det vil gjøre det lettere å sammenligne lydopptakene. Men for å komme frem til en analysemodell og spørsmål som kan stilles, må modellen også dannes på grunnlag av studier av dataene. Dette er en induktiv metode. For å finne ut hvordan politiet legger opp til fri forklaring blir det nødvendig å gjøre en kolleksjon og samle disse innledningene. Etter å ha lyttet til flere lydopptak ser jeg at det varierer veldig hvordan politiet legger opp til fri forklaring. Det ble naturlig å veksle mellom å høre på lydopptakene og lese seg opp på teori samtidig. I de tilfellene avhøret allerede var transkribert, samlet jeg transkripsjonene og

markerte sekvensene med innledningen til fri forklaring. I andre avhør måtte jeg selv transkribere de delene av lydopptaket som var relevante å ta med.

Rachlew mfl. (2020) har en normativ tilnærming til politiavhør, mens samtaleanalyse som metode har en deskriptiv tilnærming til samtaler. Bruker man samtaleanalyse skal man analysere hvordan samtalen faktisk foregår, mens Rachlew mfl. beskriver hvordan et politiavhør *bør* gjennomføres. Det jeg skal gjøre er ikke bare å beskrive mønstre i dataene, men også evaluere dem ut fra hva erfarne politifolk som Rachlew, Bjerknes og Fahsing fremsetter som krav og normer for god avhørspraksis. Dette gjør at oppgaven får en litt større dimensjon, enn om man bare skal beskrive noe slik det er. I datamaterialet vil jeg prøve å vise eksempel på god avhørspraksis, hvor intervjueren presenterer en normativt god innledning til den frie forklaringen, et såkalt «best case» og kanskje også finne eksempel på noe som ikke går helt som planlagt, eller hvor det er en normativt dårlig innledning. Jeg skal ikke gå i detalj på hva innledningen til den frie forklaringen fører til eller eventuelt lengden på den frie forklaringen.

3.8 Operasjonalisering av teori og analysemodell

Forfatterne av *Den profesjonelle samtalen* gir mange tips til god samtalepraksis. Noen av disse skal jeg presentere (på nytt), og operasjonalisere for å lage en analysemodell. Teorien nedenfor er hentet fra Rachlew mfl. (2020) i kap. 3, «fri forklaring» (s. 171-191):

Planlegging: Å introdusere en relevant, fri forklaring er krevende og må planlegges for at samtalen skal nå sitt informasjonsinnsamlende potensial, derfor bør politiet tenke over introduksjonen til fri forklaring allerede under forberedelsene.

Kontaktetablering: Det blir vanskelig å utnytte potensialet som ligger i fri forklaring uten forberedelser og kontaktetablering. Under avhøret kan kommunikasjonen bryte sammen og da må kontakten etableres på nytt.

Oppfordring: Sjansen for å lykkes med å få en fri forklaring er størst når politiet *oppfordrer* til fri forklaring. Den mistenkte får en kort introduksjon og deretter en oppfordring om å fortelle, forklare, beskrive eller vise. Oppfordringen må ikke etterlate noen tvil om hva det ønskes en fri forklaring om.

Kvalitet på informasjon: Kvaliteten på informasjonen som skal innhentes, øker når intervjupersonen blir oppfordret – og gis anledning – til å forklare seg fritt og upåvirket. Frie forklaringer gir mest pålitelig informasjon (minimal påvirkning) og flest detaljer. Målet er å innhente informasjon på en måte som reduserer etterforskerens avtrykk til et minimum, og med mindre påvirkning blir informasjonen mer pålitelig og dermed mer verdt.

Styring: Benevnelsen *fri forklaring* betyr ikke at denne fasen er uten styring. Poenget er at informasjonsflyten som stimuleres, er relevant, tilstrekkelig detaljert og for øvrig upåvirket av etterforskeren. Ordet metakommunikasjon blir nevnt, og tydelig retning og ytre rammer trekkes frem. Etterforskeren kan bruke en informativ, minnestimulerende introduksjon, eller bruke minnestimulerende- eller kognitive teknikker. Introduksjonen til den frie forklaringen skal avsluttes med en oppfordring om å fortelle alt som er relevant innenfor de rammene som er satt.

Dyp-samtale-modus: Etter introduksjonen til fri forklaring skal den mistenkte forstå at vedkommende skal over i dyp-samtale-modus. Det kan føles unaturlig med mennesker man ikke kjenner, derfor blir kontaktetableringen i et avhør viktig.

Aktiv lytting: Når formålet er å innhente relevant, nøyaktig og pålitelig informasjon, har den lyttende tilnærmingen størst potensial. Her må også politiet tåle stillhet.

Sondering: En godt introdusert fri forklaring reduserer behovet for etterfølgende spørsmål i sonderingsfasen. Uten fri forklaring risikerer etterforskeren at sonderingen blir oppstykket og klønete.

3.8.1 Analysemodell

Basert på punktene ovenfor vil jeg gjøre en operasjonalisering av teorien og lage en analysemodell for å kunne svare på hvordan politiets avhørspraksis forholder seg til den normative teorien, dette er også i tråd med forskningsspørsmål 1. I tillegg har jeg tatt med noen elementer som går igjen i ett eller flere avhør. Nielsen og Nielsen (2005) skriver at idealet med samtaleanalyse som metode er å foreta umotiverte «*søgninger*». CA er som nevnt en induktiv metode, og den er datadreven (s. 203). Når man gjennomgår litteratur om CA og politiavhør, er det vanskelig å vite på forhånd hva som kan komme til å bli nyttig. Derfor har jeg lett «umotivert» i datamaterialet for å se hvilke «fenomener» som oppstår. Deretter finner man riktig terminologi på fenomenet i CA-litteraturen. Kvalitativ metode egner seg godt til å gå i dybden på et materiale, og disse spørsmålene vil være redskaper for å hjelpe å lete.

<i>Analysemodell: Hvordan innleder politiet fasen fri forklaring?</i>
Prøver den mistenkte å forklare seg før det har blitt opplyst om rettigheter og plikter? (Hvordan blir eventuelt dette avverget av etterforskeren?)
Blir intervjupersonen oppfordret – og gitt anledning – til å forklare seg fritt og upåvirket?
Hvordan blir den frie forklaringen introdusert?
Hvilke ord blir brukt for å innlede til fri forklaring? (fortelle/forklare/beskrive/vise + detaljer. TEDS PIE spørsmål)
Settes det en tydelig retning og ytre rammer for den frie forklaringen?
Blir det brukt noen form for minnestimulerende teknikker?
Er det tegn til metakommunikasjon?
Bryter kommunikasjonen sammen og kontakt må gjenopprettes? (er det noen implikasjoner når politiet skal introdusere den frie forklaringen?)
Hvordan utpekes neste taler? (stillhet osv.)
Hvordan bytter politiet emne? (emneskifte)
Begynner den mistenkte på fri forklaring/«dyp-samtale-modus»?

Ved å svare på disse spørsmålene i delanalysene, kan jeg også svare på det første forskningsspørsmålet mitt om hvordan politiets avhørspraksis er i forhold til normative anbefalinger og instruksjoner (F1). Det vil ikke være like aktuelt eller relevant å svare på alle spørsmålene i hver delanalyse. Det ene analyse spørsmålet er om det er noen implikasjoner når politiet skal introdusere den frie forklaringen. Dette kan være relatert til prosedyre som for eksempel at den mistenkte skal ha blitt gitt en del informasjon om blant annet rettigheter og plikter før vedkommende får forklare seg. Dette inngår i det andre forskningsspørsmålet (F2). Jeg vil også lete etter tegn til metakommunikasjon, som inngår i det tredje forskningsspørsmålet (F3). Metakommunikasjon henger også sammen med de normative anbefalingene rundt avhørspraksis. Dermed relateres både analyse spørsmål og forskningsspørsmål til den bredere problemstillingen, og kan brukes til å forske på hvordan norsk avhørspraksis i praksis stiller seg i forhold til anbefalt prosedyre.

3.9 Drøfting av metodens og analysens validitet og reliabilitet

Det er mulig å beskrive sosial interaksjon på måter som kan være gjenstand for empirisk etterprøvbarehet. Det finnes mange konvensjoner innen samtaleanalyse som gjør at undersøkelsene er etterprøvbare. Metoden følger samtaleanalytiske prinsipper som går i datainnsamling, transkripsjon, analyse, og oppbygging av analytisk argument (Skovholt mfl., 2021, s. 75).

Validitet

I CA-forskning betraktes interaksjonen mellom samtaledeltakere som et fenomen i seg selv. Enkeltstående ytringer ses ikke på som representasjoner av underliggende sosiale fenomener. Det handler om å beskrive interaksjonen så naturtro som mulig for å identifisere hvilke sosiale handlinger som uttrykkes (Peräkylä, 2004, s. 283 og 289, gjengitt i Skovholt mfl., 2021, s. 92). Generelt kan man si at validitet dreier seg om troverdighet og relevansen av data og analyse i forhold til problemstillingen (Østbye, Helland, Knapskog, Larsen og Moe, 2013, s. 26). Skovholt mfl. (2021) skriver at CA har fire validitets-kriterier. Validitet knyttes blant annet til avvikende tilfeller, neste turs bevisførsel-prosedyre og generaliserbarhet (s. 92). I CA handler validitet om hvordan vi tolker observasjoner. I hvilken grad tolkningen blir støttet av data, om observasjonene blir gitt riktig begrep, og om tolkningene er fornuftige. Sistnevnte må ses i sammenheng med tidligere forskning (Skovholt mfl., 2021, s. 96). Kort sagt: er det gyldig?

Datamaterialet består av autentiske politiavhør, og utsnittene er transkribert så nøyaktig som mulig etter Jeffersen-konvensjonen. Sånn sett vil det som fremkommer i transkripsjonene være gyldig, og en avbildning av det som faktisk ble sagt i avhøret. Det som blir viktig er å henvise til transkripsjonene i analysen og gi de ulike fenomenene riktige CA-terminologi. Det blir ellers en utfordring for meg å unngå psykologiske tolkninger som går ut på hva noen tenkte eller følte. Man skal bare forholde seg til det som kommer frem i selve interaksjonen.

Reliabilitet

Reliabilitet knytter seg til i hvilken grad funnene er uavhengige forskeren og forskningsprosessen. Ville en annen forsker forvente de samme resultatene om han gjorde den samme forskningen igjen med samme materiale og metode? På mange måter elimineres

mange problemer knyttet til reliabilitet fordi lyd- og videoinnstilt og transkribert materiale gir mulighet til å avspille og studere aktiviteter i detalj igjen og igjen (Skovholt mfl., 2021, s. 93-94). For å styrke reliabiliteten er det tre forhold som er viktige i samtaleanalyse: 1. Hvordan man velger ut hva som skal være gjenstand for opptak. Vanligvis må en forsker velge hva, eller hvilken type situasjon som skal være med i lyd- eller videoopptaket. 2. Den tekniske kvaliteten på opptakene og 3. Presisjonsnivået på transkripsjonen. En CA-analyse blir transparent gjennom forskerens gjengivelse og henvisninger til transkripsjonene (Skovholt mfl., 2021, s. 92-96). Neste-turs-bevisførsel er viktig for reliabiliteten av tolkningen, for den viser fram grunnlaget for tolkningen (neste tur) og gjør dermed analysen transparent og etterprøvable for andre forskere. Reliabilitet gjelder kvaliteten i innsamlingen, bearbeidelsen og analysen av data (Østbye, mfl., 2013, s. 27). Kort sagt: Er det pålitelig? Vår virkelighetsoppfatning er farget av holdninger, erfaringer og forventninger (Grenness, 2020, s. 71). Et problem kan være at jeg leter etter tegn i materialet som bekrefter mine antagelser (confirmation bias). Følger man samme transkripsjonsmodell, vil andre forskere komme frem til omtrent samme transkripsjon av avhørene, men det vil kanskje avvike litt med tanke på detaljnivå, og hva som vektlegges.

Imsen (2011) mener at all forskning «har innslag av forskerens subjektive valg og begrepsmessige konstruksjoner» (s. 75). Hvis en annen forsker fikk utdelt samme problemstilling og datamateriale, ville denne forskeren kanskje valgt ut helt andre utsnitt og vektlagt andre ting i analysen. Kanskje ville forskeren være mer opptatt av nærhetspar, pauser, intonasjon, overlappende tale etc. Ut fra datamaterialet har jeg gjort konkrete valg med tanke på hvilke eksempler jeg trekker frem for å vise ulike praksiser. Jeg valgte for eksempel bare én kort innledning til fri forklaring, selv om det finnes flere, og lot denne stå som representant for de andre. Jeg har også tatt med et eksempel på hvordan en innledning til fri forklaring har uteblitt, det er ikke dermed sagt at innledningen ofte uteblir. Jeg har vektlagt ting som normativt går bra «etter boka» og ting som ikke fungerte så godt. Dette er bevisste valg og en annen forsker kunne ha valgt annerledes. Andre forskere ville nok funnet mye av det samme hvis de hadde helt likt teorigrunnlag, analysemodell, utsnitt fra transkripsjoner og forskningsspørsmål, men selve fremstillingen ville vært forskjellig.

Generalisering

Flyvbjerg (1991) snakker om verdien av case-studier som grunnlag for generalisering. Et så begrenset materiale som er brukt i denne oppgaven egner seg kanskje ikke til generalisering, men det kan likevel gi indikasjoner på hvordan fri forklaring introduseres mer generelt ved at materialet er en tilfeldig stikkprøve som dermed kan tenkes å ha en viss representativitet. Det norske politiet følger den samme avhørsmodellen. Analysene kan si noe om hvordan disse avhørene er gjennomført, ting som går igjen og avvikende tilfeller, men kanskje mange av disse situasjonene til en viss grad er gjenkjennelige for flere etterforskere, og forskningen kan likevel være til nytte for politiet.

3.10 Ethiske vurderinger

Som nevnt er innsamlingen og behandlingen av dataene er i samsvar med reglene fra NSD og retningslinjer fra De nasjonale forskningsetiske komiteene. Riksadvokaten, NSD, Personvernombudet på UiO og Oslo politidistrikt har godkjent tilgang til opptakene (Urbanik og Pavlenko, 2022). Jeg er klar over den tilliten som er vist meg ved å få innsyn i datamaterialet som inneholder sensitive opplysninger som personopplysninger og eventuelle straffbare forhold. Personvernet til de i avhørssituasjonene har jeg stor respekt for. Jeg har signert taushetserklæring og sendt det til Riksadvokaten. Alle personopplysninger som kommer frem i lydopptakene anonymiseres i transkripsjonene. Studentene tilknyttet prosjektet er lagt inn med fullt navn, og må logge inn med Bank-ID, og for å få tilgang til datamaterialet i TSD brukes totrinns-verifisering.

3.11 Oppsummering

I metoddelen har jeg beskrevet datamaterialet, operasjonalisert teori og laget analysemodell. Jeg har også og behandlet spørsmål om forskningens validitet, reliabilitet, generalisering og etiske vurderinger. Det er også redegjort for samtaleanalyse som metode. Med alt dette i bagasjen er det tid for å reise videre og beskrive landskapet som et politiavhør befinner seg i. Analyseprosessen består av tre trinn. 1. observasjon. 2. Identifisere et fenomen og lage en samling. 3. Beskrive en praksis (Sidnell, 2013, gjengitt i Skovholt mfl., 2021, s. 85). I analysedelen skal jeg prøve å analysere og beskrive hvordan politiet innleder til fri forklaring.

4. ANALYSE

4.1. Innledning

I denne delen av oppgaven skal jeg analysere noen konkrete utsnitt fra datamaterialet og undersøke hvordan politiet legger opp til fri forklaring under norske politiavhør. Politiet i Norge følger avhørsmodellen KREATIV. *Fri forklaring* er en egen fase i avhøret, og opp mot denne fasen har den mistenkte fått opplysninger om sine rettigheter og plikter, og på en eller annen måte sagt seg villig til å forklare seg til politiet. Det har foregått en kontaktetablering mellom politietterforskeren og den mistenkte. Ved hjelp av analyse spørsmålene skal jeg nå gå i dybden på enkelte av avhørene. Utvalget inneholder utsnitt med tydelige innledninger til fri forklaring, noen hvor det ikke er like tydelig innledning og noen som viser komplikasjoner som kan oppstå. De utsnittene jeg har valgt viser mulige måter å utføre en bestemt sosial praksis (jf. Skovholt mfl., 2021, s. 93). Analyse spørsmålene er basert på den normative teorien om Rachlews kriterier for hva som *bør* være med i innledningen til fri forklaring. Samtaleanalyse som metode fungerer godt til å gi en detaljert og deskriptiv beskrivelse av noe, så i analysen skal jeg beskrive avhørene som de er, og vurdere dem mot hvordan Rachlew mener de *bør* være. Bortsett fra dette vil jeg «lete umotivert» og kanskje finne noe typisk eller atypisk ved avhørspraksisen. Teorigrunnlaget brukes som et verktøy for å utvikle større innsikt i oppgaven (jf. Busch, 2021, s. 72). Det blir relevant å både bruke CA-terminologi og begreper fra politivitenskapen i analysene av avhørene. Kanskje en blanding av teori, empiri, observasjoner og refleksjoner kan bidra til noe teoriutvikling på området til slutt.

4.2. Struktur i analysen

Strukturen i analysedelen er slik: Først presenteres og analyseres utsnitt av avhør hvor politibetjenten praktiserer mye av det Rachlew anbefaler i forhold til innledningen til fri forklaring. Deretter presenteres eksempler på utsnitt som skiller seg ut fra disse anbefalingene, for eksempel trekkes det frem et avhør hvor det ikke finnes en tydelig innledning til fri forklaring. Som nevnt består et avhør av flere faser, og i denne oppgaven blir det lagt mest vekt på den delen av avhøret som handler om fri forklaring. Utsnittene er hentet fra avhør som kan vare fra minutter til flere timer. Siden fasen med fri forklaring ikke er den

første fasen i et avhør, har det vært en del interaksjon mellom politibetjenten (gjerne forkortet til PB) og den mistenkte (gjerne forkortet til ST) forut for det transkriberte utsnittet som blir presentert. Det som er relevant for å forstå konteksten, vil jeg bare gi en kort oppsummering av. Hvert avhør har et kjennemerke i datamaterialet, dette markeres med svak gråfarge, eksempel: (AVHØR: 14NN. 0218-BAN-ISK009). Kjennemerket er ikke relevant for alle, kun for de med tilgang på datamaterialet. Nå skal vi først se på et utsnitt som viser at politiet gir en tydelig innledning til fri forklaring.

4.2.1 Tydelig innledning til fri forklaring

Forut for det transkriberte utsnittet nedenfor har politibetjenten (PB) og den mistenkte (ST) vært gjennom formalia, informasjon om hvorfor den mistenkte er pågrepet, rettigheter og plikter, og det er på tide å gå over til neste fase som omhandler den frie forklaringen. De kontekstuelle forholdene er slik: Den mistenkte er en mannlig lege i en privat praksis og han er anmeldt for en seksuell handling i forbindelse med en legeundersøkelse som har vært utført en del tilbake i tid. ST har akkurat spurt om hvorfor pågripelsen skjer så lenge etter hendelsen.

(AVHØR: 14NN. 0218-BAN-ISK009)

Utsnitt (1) Innledning til fri forklaring

1 PB: altså grunnen til at pågripelsen skjedde nå (.) .h em: det handler litt om e politiets prioriteringer av saker e [ja] m.

2 ST: [(aha)].

3 PB: .h em: (.) ja. (.) når du nå skal forklare deg om saken ((fornavn2)) så har jeg bare litt lyst å så: forklare deg hvordan jeg øns- ønsker det?

4 PB: .h em: (.) og (.) når du forklarer deg så prøv å tenk at (.) jeg var ikke der (.) e: i den legeundersøkelsen (.) .h men forklar såpass detaljert og godt at jeg (.) kan se det for meg (.) e: det som skjer.

5 (0.269)

6 PB: .h em: (.) jeg har spørsmål: til deg men jeg ønsker e aller helst at e du forklarer deg så fritt som mulig om: det som skjedde atte du bruker dine ord på det som skjedde.

7 (0.959)

- 8 PB: .h em: .mts o:g e det du er anmeldt for å gjenta det så er det at du skal ha begått en seksuell handling i forbindelse med en (.) legeundersøkelse i ((år)) og du er da anmeldt av e ((navn3)).
- 9 PB: .h em jeg ønsker da atte du: e: forteller om (.) denne legeundersøkelsen den timen og hva som skjedde.
- 10 (2.055)
- 11 PB: .h så beg- begynner du der du føler at det er naturlig å begynne.
- 12 (3.427)
- 13 ST: altså nå husker jeg ikke hele saken detaljert men e (.) men em (.) så vidt jeg husker så undersøkte jeg henne to ganger.
- 14 ((forklaring fortsetter))

For å analysere de utvalgte utsnittene anvendes spørsmål fra analysemodellen. Relevante spørsmål derfra besvares både med observasjoner, kommentarer, teori, og henvisninger til de transkriberte lydopptakene. Forut for utsnittet ovenfor har den mistenkte (ST) som nevnt spurt hvorfor pågripelsen skjedde så lenge etter hendelsen, og politibetjenten (PB) gir en forklaring på det i linje 1. ST svarer «Aha» i linje 2. Linje 1 og 2 utgjør et turpar. Linje 2 viser at ST gir en bekreftende, minimal respons. Ordet *aha* er en tilstandsskiftemarkør (change-of-state token) som indikerer at taleren har mottatt ny informasjon. På engelsk er dette for eksempel ordet *oh* (Nielsen og Nielsen, 2005, s. 92). Ved å kvittere med «aha» har ST dermed også avsluttet sin tur og det kommer et overgangsrelevant sted. Nå kan PB begynne en ny tur og foreta et emneskifte. PB sier: «.h em: (.) ja (.) når du nå skal forklare deg om saken ((fornavn2)) så har jeg bare litt lyst å så: forklare deg hvordan jeg øns- ønsker det?» (linje 3).

For å svare på flere av analysespørsmålene så ser vi i linje 3 at PB skrifter emne ved å si: «.h em: (.) ja (.)» i begynnelsen av ytringen, og etter det blir ST oppfordret til å forklare seg, noe som han tidligere i avhøret har sagt seg villig til. Innledningen til den frie forklaringen blir introdusert slik: «når du nå skal forklare deg om saken ((fornavn2))». Her markerer PB tydelig overgangen til en ny fase i samtalen. Innledningen til fri forklaring blir introdusert som metakommunikasjon. Dermed legger PB føringer på hvordan videre kommunikasjon skal foregå. Bjerknes og Fahsing (2018) bruker begrepet metakommunikasjon spesielt under fasen med kontaktetablering og introduksjon. De omtaler metakommunikasjon som «kommunikasjon om samtalen og om relasjoner». Denne formen for kommunikasjon skal

«skape forutsigbarhet, etablere profesjonell tillit og stimulere til god og formålsrettet kommunikasjon» (s. 216). I avhøret metakommuniserer politibetjenten om at hun skal gi instruksjoner.

I linje 4 bruker PB ordene *forklar* og *detaljert*: «forklar såpass detaljert at jeg (.) kan se det for meg». Dette er i tråd med normative prinsipper hvor det oppfordres til å bruke disse ordene. «Fortell/forklar/beskriv/vis så detaljert/presist som mulig». (se fig. 7: Pålitelighetshierarkiet i Rachlew mfl., 2021, s. 176). I avhøret bruker ikke PB minnestimulerende teknikker, men PB vektlegger det visuelle og hun oppfordrer ST til å forklare på en slik måte at hun skal kunne se det for seg. PB sier: «tenk at (.) jeg ikke var der (.) e: i den legeundersøkelsen (.)» Her kan man også trekke inn epistemiske og deontiske rettigheter. Politiet har allerede fått forklaring fra den fornærmede i saken som har anmeldt legen etter undersøkelsene. Til tross for kunnskapen de innehar, etablerer PB en status som om hun ikke vet noe på forhånd, og noe som ST må forklare i detalj. PB stiller seg objektiv og nullstilt i møtet med den mistenkte. Den mistenkte starter med blanke ark, og da vil det være lettere i ettertid å kunne sammenligne forklaringene fra den mistenkte og den fornærmede i saken, og se på eventuelle avvikende forklaringer.

I linje 8 settes det tydelige rammer for den frie forklaringen. Her oppsummerer PB hvorfor den mistenkte er inne til avhør, hva han er anmeldt for og av hvem og når og hvilken hendelse det gjaldt. Ved å gjenta hva anmeldelsen går ut på, kan PB legge føringer for hva ST skal forklare seg om. Selv om det heter «fri forklaring», må forklaringen ha relevans for anklagen. Myrner (2017) skriver at det understrekes at frie forklaringer skal styres, og at rammen for den frie forklaringen er «det forhold saken gjelder». Den prefererte responsen på denne ytringen er altså at den mistenkte skal snakke om den spesifikke legeundersøkelsen, og ikke noe utenfor denne rammen som er satt.

I linje 11 gir PB ordet videre til ST, hun utpeker neste taler: «.h så beg- begynner du der du føler at det er naturlig å begynne». Den lange pausen på over 3 sekunder (linje 12) viser også at hun er ferdig med sin tur. Her det gis rom for den frie forklaringen og PB legger opp til at ST skal produsere en lengre tur. Lengre turer krever litt planlegging. Vanligvis svarer man gjerne raskt på oppfordringer, men den lange pausen kan indikere at begge samtaledeltakerne er inneforstått med at det nå kommer en utvidet tur. PB bruker stillheten som oppstår og etter pausen begynner den mistenkte på sin tur. Det siste analyse spørsmålet er om den mistenkte

begynner på den frie forklaringen og går inn i dyp-samtale-modus. ST tar turen og begynner på den frie forklaringen: «altså nå husker jeg ikke hele saken detaljert men e (.) men em (.) såvidt jeg husker så undersøkte jeg henne to ganger» (linje 13). Resten av transkripsjonen er ikke med i oppgaven, men man kan kort nevne hva som skjer videre i avhøret. ST forteller om hvordan systemet virker i den private praksisen han jobber for, om diagnosen(e) til pasienten han hadde undersøkt, og generelt om sykdommen hennes. Han kommer inn på noen legeterminologier som ikke politibetjenten forstår, så hun sier: «du må forklare disse legeordene». Dette første innspillet fra politiet kommer etter at ST har forklart seg i over 2 minutter. Innspillet ser ikke ut til å forstyrre noe, og ST forklarer videre. Han forklarer også hvordan undersøkelsene av pasienten foregikk. PB gir ST mye rom for å komme med sin frie forklaring, det som også omtales som aktiv lytting. Akkurat i dette avhøret har man tilgang til både video- og lydopptak. Gjør man en multimodal analyse ser vi at PB bruker kroppsspråket for å signalisere at hun har gitt turen over til ST, hun har lent seg tilbake, og noterer underveis, hun bruker blikkontakt for å signalisere at hun er ferdig med sin tur, eller at hun lytter på forklaringen.

I denne del-analysen har vi vært gjennom analysespørsmålene ganske systematisk og det kan også gi et svar på hvordan avhørspraksisen er i forhold til normative anbefalinger og instruksjer (F1), og hvordan metakommunikasjon brukes i innledningen til fri forklaring (F3). For å oppsummere bruker politibetjenten (PB) mange ord for å innlede til fri forklaring. PB markerer eksplisitt overgang til ny fase. Hun trenger detaljer for å kunne se for seg hva som skjedde. Mange av disse elementene vi har vært gjennom i utsnittet over, er i tråd med flere av Rachlews normative prinsipper (F1). Hun bruker metakommunikasjon som setter rammer for hvordan den frie forklaringen skal utføres og hva den mistenkte skal forklare seg om (F3).

Vi finner mye av det samme i det neste avhøret hvor en ung mann er mistenkt for vold. Hans far er med i avhøret og de har begge norsk som andrespråk. Politibetjenten vektlegger mottakerdesign og forklarer begrep som *mistenkt* og *strafferabatt*. Slike forklaringer som er tilpasset mottakeren, viser at PB har en forståelse for at mistenkte ikke nødvendigvis er kjent med disse begrepene.

(AVHØR: 22NN. 0417-SHI-ENH003)

Utsnitt (2) Mistenkt – hva er det?

- 30 PB .h e:m (.) så så har jo man en del rettigheter (.) og og plikter (.) når man e- i avhør.
- 31 ST h[m].
- 32 PB [.h] og du har det man kaller som: en status (.) som mistenkt, det betyr at politiet mener at det er (.) .mts e::m: .mts e: eg- m- mer enn femti prosent sannsynlig (.) .h at du har gjort det som vi mistenker at du har gjort (det) for.

Utsnittet over er tatt med for å vise et eksempel på hvordan PB tilpasser sin kommunikasjon til ST. I institusjonelle samtaler bruker den profesjonelle fagbegrep og det kan bli nødvendig å forklare noen begrep under samtalen (jf. Jakobsson Öhrn, 2014, s. 210). Ord som *tilståelsesrabatt*, *siktet*, *mistenkt* er kanskje ikke dagligdagse for den mistenkte. Derfor kan det bli nødvendig å være ekstra oppmerksomme overfor mistenkte som kanskje ikke sitter inne med denne kunnskapen. Skovholt mfl. (2021) mener at samtaledeltakere tilpasser og utformer ytringene sine til den samtale-partneren de har der og da. Dette kalles mottakerdesign (recipient design). Mottakerdesign handler om hvordan taleren skreddersyr sine ytringer til samtalepartneren. Kunnskap og antagelser man har om andre, og hvilken kunnskap man antar at man deler, gjør at man tilpasser ytringene sine til den man snakker med. Dette prinsippet er helt avgjørende for hvordan vi organiserer samtaler (s. 17 og 22). I avhøret gir PB mye informasjon om hvordan avhøret/kommunikasjonen skal foregå. Bjerknes og Fahsing (2018) vektlegger informasjon om kommunikasjonsprinsipper. Og de mener at denne informasjonen bør planlegges på forhånd av avhøret (s. 221). I dette avhøret oppfordrer PB blant annet den mistenkte til å snakke sannferdig, og forklarer at det betyr det samme som å snakke sant. Om mottagerdesignet er strategisk og planlagt på forhånd, eller om det skjer spontant, er vanskelig å vite, men lydopptaket viser at PB tilpasser kommunikasjonen til den unge mannen. På forhånd av det neste utsnittet har PB informert om rettigheter og plikter og ST har sagt seg villig til å forklare seg.

Utsnitt (3) Innledning til fri forklaring

- 99 PB em: og det jeg tenker at vi skal e (.) gjøre er at e- først skal du få muligheten til å forklare (.) e: uten at e jeg spør deg så mye?
- 100 ST hmhm.
- 101 PB e:: og så (.) har jeg nok noen spørsmål (.) .h etter det?

- 102 e:: og så (.) h tenker jeg at vi tar en em (.) en pause (.) og så skriver jeg ned det
vi har snakket om,
- 103 (0.340)
- 104 .h også: møtes vi igjen: s- en liten stund etterpå og så (.) .h e s- e: kan du lese
gjennom det jeg har skrevet, (.) eller at jeg leser det opp for deg de:t kan du
velge.
- 105 (0.300)
- 106 .mts .h e: og så (.) e::: kan du se om (.) det du har sagt i dag, (.) .h h stemmer
med det jeg har skrevet h (.) i dag.
- 107 (0.480)
- 108 og (håper) at det liksom stemmer overens da at jeg ikke har (.) misforstått deg
eller noe slike ting.
- 109 ST hmhm.
- 110 PB .mts .h og når vi er ferdig me::d med all skrivingen og all lesingen og alt det, (.)
all forklaringen, (.) så: så er vi egentlig ferdig.
- 111 (0.760)
- 112 hmhm.
- 113 ST °(e)°
- 114 (1.470)
- 115 PB .mts em: og (.) jeg vet ikke hvor lang tid det tar. (.) noen ganger tar det kort tid
noen ganger tar det lang tid. det .mts .h e.
- 116 Far ja vi har (-) ikke travelt.
- 117 PB nei (.) e:m det jeg vil (med) er at e (.) .h du begynner med h (.) e- er du kjent
med hvilken: situasjon: du er m:istenkt for (.) for vold?
- 118 ST hmhm.
- 119 PB hmhm (.) .mts .h e: da bare begynner du liksom (.) like forut hvorfor dette
skjedde? (.) .h e:: og så (.) så forklarer o- rundt rundt det da og så: e (.) så e:
noterer jeg bare underveis.
- 120 ST ja.
- 121 PB hmhm.
- 122 e: det som skjedde var at ((herfra forklaring))

For å svare på hvordan denne innledningen måler seg med anbefalt avhørspørraksis, kan man
igjen gå gjennom analysespørsmålene. Intervjupersonen, den mistenkte, blir oppfordret – og

gitt anledning – til å forklare seg fritt og upåvirket. Innledningen til den frie forklaringen begynner slik: «em: og det jeg tenker at vi skal e (.) gjøre er at e- først skal du få muligheten til å forklare (.) e: uten at e jeg spør deg så mye» (linje 99). Her skjer det et emneskifte samtidig som PB metakommuniseres. Det settes tydelige rammer for hva som skal skje videre i avhøret (eks. linje 99). Dette svarer på det tredje forskningsspørsmålet (F3) om hvordan metakommunikasjon blir anvendt i innledningen til fri forklaring. PB tilrettelegger for en utvidet tur, i denne sammenhengen en fri forklaring, som ikke skal preges av en spørsmål-svar-dynamikk (intervju). Fra linje 99-110 ser vi at PB produserer en utvidet tur, hvor ST innimellom hevder forståelse og responderer med «hmhm» (minimal respons).

PB spør ST om han vet hva han er mistenkt for og det svarer ST «hmhm» på. PB gir ordet videre og velger neste taler ved å si: «hmhm (.) .mts .h e: da bare begynner du liksom (.) like forut hvorfor dette skjedde (.) .h e:: og så (.) så forklarer o- rundt rundt det da og så: e (.) så e: noterer jeg bare underveis (linje 119). Når PB sier: «da bare begynner du liksom», og gir dermed et eksplisitt og tydelig signal om at det er ST sin tur til å tale. Dette er en klar anmodning, samtidig som ordene «bare» og «liksom» fungerer som deontiske dempere, det demper makten i ytringen. Ved å bruke pronomenet *du*, er det ingen tvil om hvem som er utpekt til neste taler. Det er en veldig eksplisitt tildeling av turen fra PB og en instruksjon om hvordan han skal legge opp forklaringen. ST virker klar til å forklare seg, så man kan spørre seg hvorfor PB markerer dette så eksplisitt. Det er ingen tegn til at kommunikasjonen brytes i dette avhøret. ST tar turen og sier «e: det som skjedde var at». PB har oppfordret ST til å begynne forklaringen like forut for det som skjedde.

Videre i lydopptaket begynner ST forklaringen sin midt inn i handlingen: «Jeg slo til ((navn)) fordi jeg fikk vite at han hadde slått ((navn2)). Da jeg fikk vite det ble jeg sur.» Han har en årsak-virkning-forklaring. Etter en kort stund har han ikke mer å fortelle og blir stille. PB sier: «Mhm (.) bare fortsett», men ST tar ikke oppfordringen og utdyper ikke handlingen i forklaringen noe videre. PB stiller oppfølgings spørsmål og sjekker sin egen forståelse av forklaringen til ST. (Det viser seg for øvrig at ST ikke har *slått*, men at han har *sparket* den fornærmede.) Rachlew (2020) mener at en god innledning til fri forklaring som fører til en fri og sammenhengende forklaring med mange relevante detaljer, gjør at politiet underveis kan stryke ut mange av de spørsmålene de hadde (jf. Rachlew mfl., 2020, s. 177-178). Her går PB fort over i sonderingsfasen, for forklaringen til den mistenkte inneholder lite detaljer. I utsnittet ovenfor ser vi en tydelig innledning til fri forklaring fra politiets side, men

lydopptaket viser at selve forklaringen fra den mistenkte ikke var særlig utfyllende, og etterforskeren går fort over til sonderingsfasen (dette er ikke transkribert). Rachlew mener at kvaliteten på informasjonen som innhentes, øker når intervjupersonen blir oppfordret til å forklare seg fritt og upåvirket. (Fig 7. Pålitelighetshierarkiet, Rachlew, 2021, s. 176-177). En godt introdusert fri forklaring, leder ikke alltid til en «god forklaring». Dette var utsnittet over et eksempel på, men selv om forklaringen til den mistenkte var kort, så kom han med relevant (og pålitelig) informasjon. Forklaringen til ST hevdet at han ble sint og at han hadde slått, eller sparket, en annen person.

Utsnittet ovenfor viser at PB praktiserer mange av de normative anbefalingene når innledningen til fri forklaring introduseres (forskningsspørsmål 1). Vi har til nå sett på utsnitt fra to ulike avhør hvor PB eksplisitt introduserer og instruerer den frie forklaringen. Videre skal vi se på avhør hvor det er mistenkte som ikke venter med å bli utpekt som taler, de selv initierer og dermed avbryter de etterforskeren underveis i innledningen til fri forklaring. Her blir det aktuelt å trekke inn forskningsspørsmål 2: «Hvordan sikrer intervjueren at den mistenkte kjenner til rettighetene sine før han begynner på forklaringen?»

4.2.2 Selvutnevneelse og forhandling

(AVHØR: 02NN. 0119-OLM-AHO048)

Et avhør består av flere faser som politiet må, eller bør, gjennomgå før den frie forklaringen kan finne sted. I dette avhøret er det en mann som er mistenkt for grovt bedrageri mot NAV. Politibetjenten informerer om generelle ting, deriblant hvorfor ST er kalt inn til avhør, og da tar ST turen og begynner å forklare seg om forholdene han er mistenkt for. Det kommunikative problemet som oppstår sett i forhold til den institusjonelle konteksten er at den mistenkte begynner å forklare seg *før* han har fått beskjed fra politibetjenten om å begynne på forklaringen sin. Forklaringen blir da malplassert i forhold til avhørsprosedyrene.

Utsnitt (4) ST prøver å forklare

25 ST ja riktig.

26 [ja]

- 27 fordi det er det som er problemet der det fordi (.) .h den firma som jeg har (--)
jobba [før fra] tidligere?
- 28 PB [ja]
- 29 ja (.) men du før du forklarer [deg] så skal jeg bare gjøre deg kjent med
rettighetene [dine] sånn at du ikkje begynner å si [noko hvis du ikkje vil o:g
sånne ting].
- 30 ST [neineineinei nei].

Utsnittet over viser en forhandling om turen, det ser vi ved flere tilfeller av overlappende tale i transkripsjonen. I linje 27 begynner ST forklaringen sin, og i linje 28 sier politibetjenten «[ja]» samtidig som at ST sier «[før fra]». Det er et signal om at PB ønsker å komme til ordet. PB vinner turen i linje 29 ved å si «ja (.) men du før du forklarer [deg] så [...]» PB sin ytring kan tyde på at STs forklaring er feilplassert, siden PB avbryter og for å informere om STs rettigheter. Videre i lydopptaket kommer en oppramsing av rettigheter og plikter (den delen av transkripsjonen er ikke relevant for problemstillingen og derfor utelatt). Videre i lydopptaket sier PB: «den første retten din det er jo at du: har ingen plikt til å forklare deg overfor meg (.) de:t men dette er den sjansen du har til å [forklare] deg [e] (.) og belyse din side av saken e:: og om du vel:ger å forklare deg» (også utelatt fra oppgaven). Her blir den forestående forklaringen presentert både som en rettighet og en *mulighet*, altså nesten som et godt tilbud til den mistenkte. PB gir en del informasjon, noe av informasjonen som blir gitt trigger ST til å selv-initiere, han tar turen og dermed avbryter han PB og prøver å forklare seg igjen:

Utsnitt (5) ST prøver å forklare seg igjen

- 87 ST [ja ja ja den saken.]
(0.03)
- 88 den der for å være ærlig så: de:t trudde jeg er ut av verden fordi dem driver og
trekker det meg i lø:nn.
- 89 (0.510)
- 90 PB å:ja,
- 91 (0.640)
- 92 ST den biten der.
- 93 PB hmhm.

I linje 88 ser vi at ST sier at han trodde den saken var ute av verden, og PB kvitterer med å svare «å:ja,» (linje 90). Og i linje 93 kommer en ny kvittering fra PB: «hmhm». Disse småordene er en form for minimal respons fra politibetjentens side som gjør at ST fortsetter forklaringen sin. PBs «å:ja» i linje 90 fungerer som en kvittering for ny forståelse (change of state token). Småord som «åja» og «hmhm» er en type minimal respons betegnes som fortsettelsesmarkører. ST gir signaler om at taleren kan fortsette (jf. Nielsen og Nielsen, 2005, s. 91). Disse «småordene» beskrives som en mellomting mellom å tale og lytte, da minimal respons ikke gjør krav på taleturen. Tilbakemeldingssignalene fra PB kan tyde på å være en årsak til at ST fortsetter forklaringen sin. ST sier også flere ting om sin situasjon. Til slutt tar PB turen, og innleder til fri forklaring:

Utsnitt (6) Innledning til fri forklaring

- 113 PB sånn jeg kan jo bare si hvordan det kommer til å bli nå,
(0.03)
- 114 ST ja ja.
- 115 PB og det er at først skal du bare få lov til å fritt forklare:
- 116 ST ja.
- 117 PB hva du: meiner har skjedd? (.)
- 118 ST hmhm.
- 119 PB og så: skal e:: og da så detaljert som mulig [og ta] med alt du mener er viktig?
- 120 ST [hm]
- 121 hmhm.
(0.02)
- 122 PB og så kommer jeg til å ha noen spørsmål? (.) [e::] og så: skal vi gå gjennom til slutt da litt sånn herre:
- 123 ST [hm]
- 124 ja.
- 125 PB formaliteter.
- 126 ST ja.
- 127 PB e:::: så: egentli:g (.) men jeg tenkte kanskje jeg kunne bare spørre litt om din situasjon før vi begynner med det?

I utsnittet ser vi at politibetjenten metakommuniserer både om formen på redegjørelsen og samhandlingsformen ved å si: «sånn jeg kan jo bare si hvordan det kommer til å bli nå» (samhandling) (linje 113), «og det er at først skal du bare få lov til å fritt forklare: hva du: meiner har skjedd (.)» (samhandling og form på redegjørelse) (linje 115 og 116), «og så: skal e::: og da så detaljert som mulig [og ta] med alt du mener er viktig» (form på redegjørelse) (linje 119). De samme eksemplene er også eksempler på hvordan man kan produsere en utvidet tur. I linje 113 er det en pre-sekvens, men også en annonsering av en informasjonssekvens. Dette er ifølge Nielsen og Nielsen (2005) en av ressursene man kan bruke som startmarkering for å vise at man vil produsere en lengre tur (s. 89-90), videre følger en liste-initiering i linje 115, 119 og 122: *først skal du; og så; og så...* Det å holde på ordet og produsere en lengre tur, er ikke nødvendigvis for å holde på ordet lengst mulig, men for å metakommunisere for å vise hvordan vedkommende ønsker at den videre kommunikasjonen skal foregå. Som vi har sett over kan metakommunikasjon brukes både for vise til fremtidig samhandling/interaksjon mellom deltakerne, men også for å vise hvordan PB ønsker at ST skal utføre redegjørelsen. Dette svarer også på forskningsspørsmål 2 om hvordan metakommunikasjon brukes under avhør.

I utsnitt 6, linje 113-127 produserer PB som nevnt en utvidet tur og ST gjør ikke krav på ordet. ST kommer med minimal respons hele åtte ganger som for eksempel «ja ja.» (linje 114), «hmhm» (linje 118). I utsnittet over ser det ut til at PB er på vei til å innlede til den frie forklaringen, og alt ligger til rette for det, men PB går i stedet over til å stille spørsmål om formaliteter som bosted, arbeid og barn (linje 127). Underveis i formalitetene som PB presenteres, selv-initierer ST og han begynner på forklaringen sin igjen. Politiet forhandler om ordet og går over til å innlede til den frie forklaringen:

Utsnitt (7) Ny innledning til fri forklaring:

259 PB	ja (.) .h men.
260 ST	ja.
261 PB	je- jeg tenker vi kan:
262 ST	hmhm.
263 PB	e:: (.) gå dit nå (.) at vi: e du: får lov å bare: forkla:re:
264 ST	hm.

- 265 PB e: din frie forklaring om (.) .h om: e- (.) d- ja det som skjedde i den perioden her da? (.) e:: du: du forklarer det du vil?
- 266 ST hmhm.
- 267 PB så:: (.) først skal du bare få lov å (.) snakke ferdig?
- 268 ST hmhm.
- 269 PB og så når du er ferdig sier du fra? (.) e og så: har jeg kanskje noen spørsmål.
- 270 ST hm.
- 271 PB så skal jeg prøve å s:krive mens du snakker,
- 272 ST ja.
- 273 PB £ så fint for meg [hvis du] snakker litt sånn £ rolig tempo? ((*mer smil enn latter*))
- 274 ST ((kremt))
- 275 ja (.) fordi ---
- 276 ((heretter forklaring))

I linje 261, 263, 265 ser vi hvordan PB innleder til fri forklaring i utdraget: «je- jeg tenker vi kan: e:: (.) gå dit nå (.) at vi: e du: får lov å bare: forkla:re: e: din frie forklaring om (.) .h om: e- (.) d- ja det som skjedde i den perioden her da? (.) e:: du: du forklarer det du vil?» PB forteller videre hva som skal skje, hvordan han ønsker at kommunikasjonen skal være, han bruker metakommunikasjon for å informere om samhandlingsformen videre (F3). ST får beskjed om at han skal få lov til å forklare seg (linje 263 og 265). PB legger fasen med fri forklaring frem som et tilbud til ST, som om det er noe han «får lov til» (linje 263), og ST får til og med lov til å snakke ferdig (linje 267). «*Mitt tilbud til deg er at du kan både forklare deg, og snakke ferdig*». Etter det sier PB at ST skal si ifra når han er ferdig med den frie forklaringen. Dette er også en form for metakommunikasjon hvor PB sier hva som er ønskelig kommunikasjon og samhandling fremover. PB informerer om at han kanskje har noen spørsmål. Han sier han skal skrive mens han snakker (linje 271) og han forteller også hva slags tempo som er ønskelig (linje 273). Her settes det rammer for kommunikasjonen videre. Men til tross for at noen av disse rammene for videre kommunikasjon er satt, er det kanskje ikke satt en klar ramme for videre avhørsprosedyre. Mye av det som fremkommer i dialogen mellom PB og ST er preget av god informasjon fra politiets side og avhørspraksis er i stor grad i tråd med de normative anbefalingene (F1). Implikasjonen som oppstår er når ST selv-initierer på steder hvor det ikke er rom for den frie forklaringen. Selv om ST finner

overgangsrelevante steder (ORS) og tar turen, så er det ikke passende i lys av den institusjonelle konteksten.

I dette avhøret har vi sett en slags forhandling mellom den mistenkte og politibetjenten. Politibetjenten har klare forestillinger om hvordan avhøret skal gjennomføres, mens den mistenkte ønsker å komme med sin forklaring så fort som mulig. Det er også mye minimal respons (tilbakemelding) i dialogen som *ja, hm, hmhm*. ST selv-initierer flere ganger og begynner på sin forklaring, men PB avbryter hver gang helt til tiden er inne for neste fase av avhøret. I linje 265 i utsnitt 7 ser vi at PB bruker uttrykket *fri forklaring*: «e: din frie forklaring om (.) .h om: e- (.) d- ja det som skjedde i den perioden her da (.) e:: du: du forklarer det du vil». PB vektlegger at forklaringen er fri, men gir her få anvisninger om hvordan det skal gjøres. Det blir for eksempel ikke trukket frem behovet for detaljer, eller om ST skal forklare i kronologisk rekkefølge. Ser vi tilbake til PBs forrige forsøk på å innlede til fri forklaring tidligere i samme avhøret (utsnitt 6), så informerer PB her om behovet for detaljer: «og så: skal e:: og da så detaljert som mulig [og ta] med alt du mener er viktig» (linje 119). Så totalt sett har PB gitt mye informasjon om hvordan kommunikasjonen skal foregå. Da er det litt uheldig at han ikke fullførte hele introduksjonen til fri forklaring i samme «bolck», utsnitt 6, for da måtte PB på nytt gjenta noe av informasjonen. Noen sentrale elementer som ble metakommunisert i utsnitt 6 kan ha gått tapt underveis i interaksjonen.

Når tiden kommer for den mistenktes frie forklaring, går ST over i dyp-samtale-modus. Han snakker om forhold som gjelder arbeidsplassen og lønn, om det ST kaller «tull og tøys» på arbeidsplassen. ST har noen usammenhengende setninger på gebrokket norsk, som i noen tilfeller er vanskelig å forstå, men PB noterer og lar den mistenkte avgi sin frie forklaring fritt og uforstyrret. PB bruker da aktiv lytting som redskap i interaksjonen.

Politiet har klare tanker for hvordan et avhør skal gjennomføres. Dette kommer tydelig frem i K.R.E.A.T.I.V-modellen, men de mistenkte har gjerne ikke like stor kjennskap til fasene i et avhør. Den mistenkte som er inne til avhør har rett til å forklare seg, men politibetjenten bestemmer når dette skal skje. Dette kan PB gjøre i kraft av sin institusjonelle rolle. I eksemplene ovenfor prøvde ST å forklare seg på eget initiativ, men han ble avbrutt. Dette svarer på forskningsspørsmål 2 som ønsker svar på hvordan intervjueren sikrer seg at de mistenkte har fått servert sine rettigheter og plikter før den frie forklaringen (F2). PB må følge en rekke retningslinjer for avhør for å sikre rettssikkerheten. Denne del-analysen er et

eksempel på at ikke alle mistenkte har avhørsprosedyren klart for seg. De kan være så ivrige etter å forklare seg at de ikke venter på «sin» taletur. Utsnittene fra dette avhøret viser at PB og ST har ulike forståelser for hvordan et avhør skal foregå. Det har kanskje også vært manglende informasjon om prosedyre eller forventningsavklaringer. Når ST tar ordet gjennom selvutvelgelse og tar egne initiativ i samtalen, avbryter PB og ser et behov for å informere om prosedyre. PB sikrer at ST får den informasjonen han har rett på, men hvorfor virker det ikke helt? Vi så for eksempel i utsnitt 5 at PB kom med minimal respons da ST forsøkte å forklare seg før han hadde fått opplysninger om rettigheter og plikter. Siden småord som «å:ja» og «hmhm» fungerer som fortsettelsesmarkør, er det kanskje ikke så rart at informasjon om prosedyre ikke fungerer. Det blir på en måte en dobbelkommunikasjon når PB med ord sier at han skal forklare seg etter rettigheter og plikter, men samtidig signaliserer PB med sine «fortsettelsesmarkører» at ST kan fortsette forklaringen sin. Problemet er også at dette skaper unødvendige kommunikasjonsbrudd. PB kunne kanskje metakommunisert og gitt enda tydeligere informasjon fra starten av. For eksempel ved en lignende formulering: «*Først skal vi gjennomgå rettigheter og plikter, deretter får du anledning til å avgi din frie forklaring av saken*».

Vi skal nå se på et annet avhør, i en helt annen kontekst, men mye av det samme skjer. Den mistenkte begynner å forklare seg før PB har introdusert den frie forklaringen. Dette avhøret foregår i svømmehallen og man hører lyder av bade-aktiviteter i bakgrunnen. Bjerknæs og Fahsing kaller dette for et «på stedet avhør». Politiet har fått beskjed om at en mann mulig har blitt seg til noen av de andre gjestene i svømmehallen, noe den mistenkte ikke er enig i.

(AVHØR: 09NN. 0119-BAG-MSW003)

Utsnitt (8) Blotting i svømmehallen?

29 PB okei (.) for det- det som er nå (.) at e vi har blitt ringt opp (.) av de som jobber her fordi det har vært noen klager på deg (.) gjennom den tiden du har vært i bassenget.

30 ST hmhm.

31 PB e: (.) og det går på det at du ha:r (.) (e-) blitt deg vært (dr-) naken nedentil [i bass]enget.

32 ST

[nei]

33 ST nei.

34 PB nei.

35 ST (de:t er) ikke.

36 PB nei men det er i hvert fall det vi har informasjon om↑

37 ST det er (jo) overvåkningskamera [så:] det kan sikre de:t [(- -)]

38 PB [ja.] [jajaja.]

39 PB det k- det kommer til å skje,

40 ST hmhm.

41 PB men (.) e: må bare informere deg om at det er derfor vi er her sånn at du vet det,

42 ST hmhm.

43 PB og e: (.) i den forbindelse så er du mistenkt for å ha blotta deg her i svømmehallen.

44 ST for hva ?

45 PB for å ha blottet deg altså vist fram kjønnsorganet ditt [her.]

46 ST [å.]

47 ST sånn ja [(-)] e- ja (.) (å)ja o[kei je-] jeg hører det [du sier]

48 PB [ja] [ja:] [ja]

49 ST jeg så: v- s- jeg har [ikke noe] mer enn å bare [(- -)] det du sier.

50 PB [og d-] [nei]

51 PB og vi- vi skal høre hv:a du har å (for- hv-) si: til det [etterpå]

52 ST [det.]

53 PB men først så skal jeg bare gj- gjøre deg kjent med noen ting førs[t?]

54 ST [j]a.

55 (0.380)

I dette utsnittet blir det også relevant å trekke inn det andre forskningsspørsmålet (F2) om hvordan PB sikrer at ST kjenner til rettighetene sine før han begynner på forklaringen: I linje 29 og 31 forklarer politiet til den mistenkte hva saken gjelder, og før PB har fullført sin tur overlapper ST med å si «[nei]» (linje 32). Han gjentar det i linje 33 og følger opp med «(de:t er) ikke.» i linje 35. Når politiet forklarer hvorfor de er der og hva mistanker går ut på, kvitterer ST med «[å.]» (linje 46). I linje 47 og 49 ser vi at ST har tatt ordet. Han sier: «sånn ja [(-)] e- ja (.) (å)ja o[kei je-] jeg hører det [du sier] jeg så: v- s- jeg har [ikke noe] mer enn å

bare [(- -)] det du sier.».. Det er stort sett kvittering på det PB har fortalt, men det viser også noe motstand. Når ST har turen, prøver PB å ta ordet. Dette ser vi ved overlappende tale (linje 50). PB vinner turen i linje 51 ved å si «og vi- vi skal høre hv:a du har å (for- hv-) si: til det [etterpå] men først så skal jeg bare gj- gjøre deg kjent med noen ting førs[t]» (linje 53). ST kvitterer ved å si «[j]a.» (linje 54). Med denne ytringen i linje 51 og 53 avviser politiet den mistenktes innvendinger og forespeiler forklaringsfasen. ST har nå fått informasjon om at han skal få anledning til å snakk etterpå. Videre i lydopptaket får ST opplyst rettigheter og plikter (ikke i transkripsjonen). PB informerer om strafferabatt, og nevner at *hvis* det er sånn at han har blottet seg, så kan han få strafferabatt hvis han sier det som det er. ST sier også at det er noen veldig alvorlige anklager mot ham og spør hvor han kan få erstatning. Når han får opplysninger om anklagene mot ham, virker det som at det trigger et nytt forsøk på en forklaring:

Utsnitt (9) Begynner på forklaringen sin igjen

- 85 ST [slike] klagene har ikke: vært (for) hvem som helst.
- 86 PB nei (.) [e-]
- 87 ST [jeg vet] at jeg er jo her alene,
- 88 PB ja.
- 89 ST jeg har vært her e- mange t- e- tidligere (.) e- dette her har jeg snakket om (.) med e: badevakt jeg har ikke vært i mange steder enn bare tre steder [(som) jeg] kommer hit,
- 90 PB [hm.]
- 91 PB hm.
- 92 ST den (passer) fordi h- (-) ikke så bra (.) det [har jeg] sagt ti- (- -) dette her (.)
- 93 PB [°nei°]
- 94 ST det var en dame som (-) så meg også s- du ser skjørte mi [(jeg er)]
- 95 PB [(hm) (.) men du:?]
- 96 PB bare bare vent litt [før du:] før du begynner å fortelle.

ST sier i linje 85: «slike klagene har ikke vært for hvem som helst». Når en person blir anklaget for noe i en hverdagsamtale, er det en naturlig respons å prøve å forsvare seg. En anklage er også en ansiktstruende handling. Problemet, eller implikasjonen som kan oppstå i et avhør, som er en institusjonell samtale, er at det ikke gis anledning til å forklare (eller

forsvare) seg selv, før det har blitt gjennomgått en del informasjon som personalia, rettigheter og plikter. Dette ser vi eksempel på i utsnittet over. I linje 89 begynner ST på forklaringen sin, men blir avbrutt. I linje 92-96 ser vi flere tilfeller av overlappende tale, og PB kjemper om ordet. PB sier: [(hm) (.) men du:?] «bare bare vent litt [før du:] før du begynner å fortelle (linje 95-96). Her kan man også si at ordet *bare* blir brukt som en deontisk demper, som kan være med på å ufarliggjøre politiets autoritet. Politiet som har møtt opp i svømmehallen i kraft av sine institusjonelle roller, må forholde seg til prosedyrene når de avhører folk. Dette er et avhør «på stedet», og avhøret foregår i kort tid etter at hendelsen angivelig har funnet sted hvor politiet ikke har hatt tid til å forberede seg i forkant. Selv om avhøret skjer «på stedet» trer politiet inn i en rolle, og interaksjonen mellom dem og den mistenkte etablerer avhørskonteksten. Men samtidig kan det være vanskelig for en som blir anklaget for noe, å ikke forsvare sitt ansikt etter å ha blitt utsatt for en ansiktstruende handling. Man kan si basert på responsen til ST, at interaksjonen kanskje kan oppfattes som en blanding av institusjonell samtale og hverdagslig samtale.

Etter utsnitt 9 sier PB i lydopptaket at de skal gjøre grundige undersøkelser som å sjekke overvåkningskameraene og sjekke alt av opplysninger om hendelsene har skjedd eller ikke. ST sier han stoler på at PB skal sjekke overvåkningskameraet, og sier også at han håper at de gjør det (ikke i transkripsjonen). Så kommer innledningen til fri forklaring:

Utsnitt (10) Innledning til fri forklaring

- 116 PB så det vi ønsker at du skal gjøre er å for- forklare deg om (.) ditt besøk i svømmehallen her nå?
- 117 ST hmhm.
- 118 PB fra (.) helt fra du kom,
- 119 ST hmhm.
- 120 PB o:g fram til vi kom (.) hit nå.
- 121 ST ja.
- 122 (0.370)
- 123 PB så da kan du bare begynne me:d når du kom hit (til) svømmehallen?
- 124 ST ja.
- 125 PB og hvorfor du kom hit.
- 126 ((forklaring))

Fra linje 116 introduserer PB igjen den frie forklaringen, og denne gangen fullføres den. Ytringen kan sees på som både metakommunikasjon og en deontisk formulering som sier noe om en ønsket fremtidig handling. PB er også tydelig når neste taler blir utpekt: «Så da kan du bare begynne med [...]» (linje 123 og 125). Etter dette går ST over i dyp-samtale-modus. Han begynner forklaringen med å gå tilbake i tid i historien og forteller blant annet klokkeslettet da han tok bussen til svømmehallen, og videre detaljer om hvor bussen stoppet osv. Historien kommer i kronologisk rekkefølge. PB stiller spørsmål underveis om han hadde bestemt seg for å svømme før han dro hjemmefra. Han kommer også inn på hendelsen som kan ha oppfattes som blotting. Han mener selv det var en misforståelse.

Det vi har sett i disse utsnittene fra svømmehallen er at den mistenkte prøver å forklare før fasen med fri forklaring. Under hele avhøret er det en forhandling om ordet, det er mye overlappende tale. Den mistenkte mannen i svømmehallen mener han er uskyldig og vil fortelle sin side av saken fortrest mulig, men når han prøver å forklare seg, avbrytes han helt til PB gir vedkommende anledning til å forklare seg. Det som skiller dette avhøret fra det forrige som ble presentert, er både at det skjer på stedet, men også at PB er mye mer tydelig og raskere med å avbryte den selvinitierte forklaringen til den mistenkte. I forbindelse med «på stedet avhør» sier Bjerknæs og Fahsing (2018) at: «Før avhøret begynner, skal alle avhørte, i alle typer saker, gjøres kjent med sine rettigheter og plikter». Videre mener de at avhøret vil være preget av at politiet ikke har hatt tid til å forberede seg. De oppfordrer også til å bruke åpne spørsmål for å få mest mulig upåvirket informasjon. Politiet som gjør denne typen straksetterforskning bør så langt det er mulig å bruke ord som *fortell*, *beskriv*, *forklar* eller *vis meg* i kombinasjon med ord som *nøyaktig*, *nærmere* eller *i detalj* (s. 384). Avhørspraksisen i eksempelet over er i stor grad i tråd med de normative prinsippene og anbefalingene (forskningsspørsmål 1), men i utsnittet nevnes for eksempel ikke behovet for detaljer. I utsnittet sier PB: så det vi ønsker at du skal gjøre er å for- forklare deg om (.) ditt besøk i svømmehallen her nå? (linje 116) «og hvorfor du kom hit?» (linje 125). Svaret på hvorfor noen går i svømmehallen bør egentlig være åpenlyst: de går der for å bade, svømme, eller kanskje det er en form for opptrening. Det kan godt hende at besøk i svømmehallen er noe den mistenkte gjør på jevnlig basis. Men spørsmålsformuleringen «*hvorfor kom du hit?*» kan kanskje åpne døra på gløtt for å spekulere i om dette er et slags ledende spørsmål fra politiets side?

I det neste avhøret skal vi også se på hvordan politiet er opptatt av prosedyrer og i likhet med eksempelet ovenfor, så er det en mannlig mistenkt som selv-initierer og tar ordet. Det oppstår noen brudd i de etablerte fasene i avhøret og politiet må lede samtalen inn på riktig spor igjen.

4.2.3 Metakommunikasjon og prosedyrer

(AVHØR: 0319-ABI-FGW001-NF)

I dette avhøret er det en mistenkt som selv-initierer og begynner å snakke om saken han er anmeldt for flere ganger, men han blir avbrutt av politibetjenten. PB sier ting som «*Det vil jeg høre veldig mye mer om*» og «*Det er viktig at du får rettigheter og plikter*». Her sikrer PB eksplisitt at den mistenkte får opplyst sine rettigheter og plikter (F2). Etter 17 minutter har PB vært gjennom disse formalitetene, som politiet er pliktige til å følge om rettsikkerheten skal ivaretas etter norsk lov. I avhøret bruker den kvinnelige politibetjenten mye metakommunikasjon og forklarer hva som skal skje (F3). Begge samtaledeltakerne (PB og ST) har norsk som førstespråk. ST er i avhør for å forklare seg rundt en anmeldelse for voldtekt.

Utsnitt (11) Innledning til fri forklaring

- 01 PB nei.
- 02 SD (1.54)
- 03 PB e:h (.) da tenker jeg at e:h du skal få forklare deg (.) så fritt som mulig om hvordan du har opplevd på en måte den her relasjonen med med (navn2).
- 04 ST mhm.
- 05 PB e:hm (.) det som er litt viktig da er at du: kommer med så mye detaljer du klarer?
- 06 ST mhm.
- 07 PB e:h for det er jo klart jeg har jo ikke vært til stede i det her (heh) forholdet deres jeg har jo ikke sett forholdet deres (.) jeg har ikke sett eller hørt noen ting med dere to?
- 08 for at jeg skal få en forståelse av hvordan ting har vært (.) så er det viktig at du på en måte: eh bruker mye detaljer og beskriver mye ting?
- 09 for at jeg skal ha lettere for å forstå hvordan ting har vært.
- 10 other (overlappende tale)

I linje 3 settes det tydelig ramme for hva han skal forklare seg om: relasjonen med (navn2). Det gis også anledning til å *forklare seg så fritt som mulig*. Det understrekes at detaljer og beskrivelser er viktige (linje 5 og 8) for at PB skal forstå (linje 9). Dette er etter boka og i tråd med Rachlews normative prinsipper for innledning til fri forklaring (forsknings spørsmål 1). Videre kan man igjen trekke frem at ST kommer med tilbakemeldingssignaler som «mhm» (linje 4 og 6). Slik minimal respons betegnes som fortsettelsesmarkører. PB produserer en utvidet tur, og ST gir her da signaler om at PB kan fortsette (jf. Nielsen og Nielsen, 2005, s. 91). Videre i lydopptaket følger en lengre sekvens hvor ST avbryter innledningen til fri forklaring og stiller noen spørsmål til PB (dette er utelatt fra transkripsjonen). Når ST har fått svar på det han lurer på fortsetter PB:

Utsnitt (12) Innledning til fri forklaring fortsetter

- 43 PB e::hm.
 44 (0.78)
 45 og etter det (.) når du har fått forklart deg (.) så skal jeg bare komme med en sånn liten oppsummering for å få klargjort at jeg har forstått deg riktig?
 46 ST mhm.
 47 SD (0.95)
 48 PB og så: e:h kommer jeg til å stille deg noen spørsmål e:h etter eh du er ferdig med å forklare deg.
 49 SD (0.77)
 50 PB og det kan være eh helt sånne eh.
 51 SD (0.7)
 52 PB åpenbare spørsmål som du kanskje tenker er litt sånn=
 53 ST =jaah og sånn som får meg litt på (utyd)
 54 PB eh: at svaret er ja nei eller at svaret kan være litt innlysende da? akkurat det jeg spør om.
 55 PB men hvorfor jeg stiller de spørsmåla? er jo fordi jeg at jeg vil at du skal få beskrive ting med dine egne ord?
 56 ST mhm.
 57 PB selv om det kan virke innlysende,
 58 ST mhm.
 59 da kan det bare gå bra.

- 60 PB jah.
- 61 og det kommer til å bli noen intime spørsmål? det må det være når vi snakker om det temaet her,
- 62 ST mhm.
- 63 PB e:hm det er jeg vant til å håndtere og det gjør jeg hele tiden i jobben min (.) så du må ikke tenke at det er noe ubehagelig eller noe sånt fordi
- 64 jeg er vant til å snakke om det her hver eneste dag (.) så det er ikke noe nytt for meg.
- 65 ST nei nei (utyd) avslappa skuldre.
- 66 (utyd)
- 67 PB jah (.) så det her skal gå fint å: så: em::
- 68 så må du bare si ifra hvis det er ett eller anna du lurere på underveis?
- 69 e:m så da kan egentlig du få begynne å forklare deg.
- 70 ST mhm.
- 71 jeg møtte (NAVN2) første gang på eh på (STED).

I avhøret ovenfor ser vi at PB produserer en utvidet tur med en lang innledning til fri forklaring, og vi finner at flere av Rachlews (2020) normative prinsipper blir fulgt (F1). PB setter tydelige rammer for videre samhandling. Metakommunikasjon er en sentral faktor for at den siktedes frie forklaring skal lykkes (F3). Rachlew mfl. (2020) mener at det første steget i metakommunikasjon handler om å gi informasjon om *hvordan* man skal snakke sammen. Det andre steget handler om å fortelle *hva* man skal snakke om (s. 93 og 95). I utsnittet ser vi at PB bruker mange ord på å innlede til fri forklaring. Hun metakommuniserer ved å gi informasjon og forteller hva som skal skje i samtalen. Dermed settes det rammer for den frie forklaringen. PB sier at etter han har forklart seg skal hun komme med en oppsummering, så skal hun stille spørsmål som kanskje er innlysende eller intime (linje 54 og 61). Her foregripes neste fase av intervjuet som er sonderingsfasen. Det å nevne, og foregripe, potensielle problemer er en annen form for metakommunikasjon.

I dette avhøret skal den mistenkte avgi sin frie forklaring angående en mulig voldtekt. Fra før besitter også politiet informasjon fra den fornærmedes forklaring i saken, hun som har anmeldt mannen i avhøret. Når ST skal forklare seg rundt den mulige voldtekten, kan man

generelt sett regne med at det kommer frem intime detaljer. I avhøret sier PB at hun er vant til å snakke om sånne ting, og PB sier ST kan si ifra hvis han lurere på noe.

Et av analyse spørsmålene er om den mistenkte går inn i dyp-samtale-modus. Det skjer i dette avhøret. Det kan også tyde på at det var en vellykket introduksjon til den frie forklaringen. ST forklarer: hvor han møtte den (nå) fornærmede i saken; hvem som satt dem i kontakt; hvordan han opplevde henne; hvordan vennegjengen hennes var; hvordan hun var; litt om kollektivet hun bodde i osv. Eksempelet ovenfor viste at politibetjenten, ved å produsere en utvidet tur, brukte tid, ord og gjennomtenkte formuleringer for å sette den mistenkte inn i en bestemt modus før den neste fasen av avhøret. God planlegging er noe som vektlegges av Rachlew (2021). Flere av elementene man finner i denne del-analysen er i tråd med normative anbefalinger (forsknings spørsmål 1). Intervjueren har også på forhånd sørget for at den mistenkte har fått opplysninger om rettigheter og plikter, ved å si at de gjerne vil høre forklaringen, men at de må gjennom noe prosedyre først (F2). Rachlew (2020) mener at under etterforskning kan det være lurt å avklare forventningene på forhånd, så slipper man opptrinn under selve samtalen (s. 97). Etterforskere er opptatte av å finne løsninger på kommunikative dilemmaer. Metakommunikasjon kan være en del av løsningen på kommunikative dilemmaer. Ved hjelp av metakommunikasjon forklarer man fremgangsmåten i avhøret for å skape forutsigbarhet (jf. Jakobsen, Stridbeck & Langballe, 2018, s. 26-27). Dette gir kanskje også et svar på hvorfor politiet til nå i disse avhørene, har vært flittige brukere av metakommunikasjon (F3). Skovholt mfl. skriver om kommunikative prosjekter (2021, s. 71). I løpet av en samtale kan deltakerne ha ulike kommunikative prosjekter. I et avhør ønsker politiet informasjon fra den mistenkte, men den mistenkte har kanskje en annen agenda. Det kan hende de ønsker å skjule relevant informasjon. De har gjerne egne spørsmål, og har ikke helt klart for seg politiets målorientering med avhøret. I dette avhøret ønsket den mistenkte å vite om ST var den personen som hadde avhørt den fornærmede i saken (ikke transkribert). I linje 68 sier PB: «så må du bare si ifra hvis det er ett eller anna du lurere på underveis?», men dette bør helst gjelde noe som er relevant for selve avhøret eller prosedyrene rundt det. I tillegg til at samtaledeltakerne kan ha ulike kommunikative prosjekter, er det også andre utfordringer. Bjerknes og Fahsing (2018) nevnte at en utfordring kan være at den som er inne til avhør prater mye om forhold som ikke er relevante for saken. Politilitteraturen sier lite, (eller ingenting?), om hva politietterforskeren skal gjøre hvis den mistenkte begynner å forklare seg før han har fått informasjon om rettigheter og plikter, annet enn at det er lovpålagt at de som er inne til avhør skal få disse opplysningene. Derfor er svar på

forskningsspørsmål 2 relevant for å utbedre norsk avhørspraksis, med tanke på å forbedre informasjon rundt prosedyre, slik at man unngår at den mistenkte begynner å forklare seg før vedkommende er innforstått med sine rettigheter.

I det neste avhøret er det en dame som har blitt anmeldt av barnevernstjenesten, hvor både hun selv og kjæresten er anklaget for å ha utøvd vold mot datteren sin. På forhånd av utsnittet har ST sagt seg villig til å forklare seg til politiet uten en forsvarer. PB gjentar hva saksforholdet gjelder, og hva politiet ønsker hennes forklaring om. ST har ikke norsk som førstespråk og PB sjekker forståelse flere ganger.

(AVHØR: 47NN-0419-MAH-KTO009)

Utsnitt (13) Innledning til fri forklaring

- 01 PB når jeg gir deg beskjed så skal du fo- begynne å forklare deg.
- 02 ST åkej.
- 03 PB e:: min rolle her er å motta informasjon fra dæ.
- 04 ST m.
- 05 PB jeg vil sitte og notere litt underveis (men hovedsakelig) vil jeg at
du skal prate fritt.
- 06 ST m.
- 07 PB om det jeg spør deg om.
- 08 ST åkej.
- 09 PB e:: det er viktig at du tar deg god tid og konsentrerer deg for å prøve å huske.
- 10 ST m,
- 11 PB e: det er helt åkej å:
- 12 (5.1) ((telefonen ringer))
- 13 ST jeg må slå av.
- 14 PB ja.
- 15 (11.82)
- 16 PB e: det er helt åkej å ikke huske,
- 17 ST m:.
- 18 PB men prøv så godt du kan.
- 19 e:::::m
- 20 å ta med alle detaljer,

21 sånn at jeg kan prøve å se for meg,
22 e::
23 hva som har skjedd
24 av det du vet.
25 ST m.:
26 PB ja?
27 e:::::m: det kan kanskje være at jeg kommer til å stille deg noen spørsmål som
du kan oppleve som ubehagelig
28 eller som en form for kritikk?
29 ST m.
30 PB e: men det er kun for å belyse saken best mulig.
31 (1.13)
32 sånn at du vet det.
33 (0.61)
34 .mpt e: å jeg er vant til å høre om seksualitet vold overgrep å sånne
ting så du du trenger ikke å holde noe tilbake,
35 ST m,
36 PB e: fortell det du vet.
37 (3.66)
38 e:::::m::
39 yes.
40 har du noen spørsmål i forhold til det jeg s:-
41 har spurt om nå?
42 ST nei.
43 ikke akkurat nå.
44 PB nei?
45 (2.26)
46 e:::::
47 (2.84)
48 da vil jeg gjerne at=e: vi begynner å snakke om=e
49 din kjennskap til at ((navn1)) har utøvd vold
50 (0.95)
51 PB og seksuelle handlinger mot
52 (0.48)

- 53 ((navn2.))
54 ((forklaringen begynner))

I dette avhøret gir PB tydelig beskjed om hva som skal skje videre i samhandlingen ved å bruke metakommunikasjon (F2). PB sier eksplisitt: «når jeg gir deg beskjed så skal du fo-begynne å forklare deg.» (linje 1), og i linje 48 sier PB: «da vil jeg gjerne at=e: vi begynner å snakke om=e ...». Mellom disse ytringene forteller PB blant annet hva hennes rolle er: hun skal motta informasjon (linje 3). Vi ser også at hun informerer om behovet for detaljer. Dette er for at hun skal kunne se for seg hva som har skjedd. Hun sier: «e:: det er viktig at du tar deg god tid og konsentrerer deg for å prøve å huske.» (linje 9). Dette er også en form for å be den mistenkte om å sette seg mentalt tilbake (som er et av Raclews mfl. sine prinsipper s. 179-180). Denne innledningen er god sammenlignet med de normative avhørsprinsippene (F1). PB er tydelig når hun utpeker neste taler. Alle disse tingene har blitt kommentert tidligere, men det som er mest interessant i dette utsnittet er kanskje linje 27-30, hvor vi finner en annen type metakommunikasjon: PB foregriper potensielle problemer. PB har ikke hørt den mistenktes frie forklaring, men ytringen indikerer at PB besitter kunnskap om tidligere erfaringer med lignende situasjoner (epistemisk modalitet). PB nærmest antar at spørsmålene i sonderingsfasen vil kunne oppleves som en form for kritikk. Vi har også vært inne på at kritikk er en form for ansiktstruende handling, og i hverdagssamtaler vil mennesker ha et behov for å forsvare seg. Å foregripe potensielle problemer kan ha en sammenheng med at politiet i slike saker har tidligere erfaringer, epistemiske kunnskaper og kommer som regel godt forberedt til avhør. De har ofte spørsmålene klare til sonderingsfasen. En god innledning til fri forklaring som fører til en fri og sammenhengende forklaring med mange relevante detaljer, gjør at politiet underveis kan man stryke ut mange av de spørsmålene de hadde (jf. Rachlew mfl., 2020, s. 177-178).

I linje 48-53 blir det også satt klare rammer for hva ST skal snakke om (metakommunikasjon, F2). Her er også et eksempel på hvordan PB utvelger neste taler. Etter dette utsnittet kommer det en pause, og så begynner forklaringen. ST begynner å fortelle om familien og hennes forhold til (navn2) og hvordan han var sammen med familien. Hun går inn i dyp-samtalemodus. PB kommer med minimal respons som «mhm».

Vi har til nå sett på flere eksempler på lange og informative innledninger til fri forklaring. For å oppsummere kan man peke på flere ting som går igjen: Innledningene inneholder

informasjon om prosedyre og det settes tydelige rammer for den frie forklaringen, dette kommer frem som en form for metakommunikasjon. Politiet informerer om behovet for detaljer og utpeker tydelig neste taler.

Videre skal jeg presentere noen avvikende tilfeller, altså noen innledninger som skiller seg ut fra de som allerede er analysert. I datamaterialet finner jeg ulike praksisformer på hvordan politiet innleder til fri forklaring. I noen avhør ser det ut til at innledningen til den frie forklaringen mangler, det kan da være fristende å skrote disse avhørene fra datamaterialet, men kanskje nettopp fordi at innledningen til fri forklaring mangler, kan det være relevant å ta det med likevel. Et eksempel på det er et avhør hvor det kommer frem at en mann har blitt anmeldt for å ha stjålet varer fra en Kiwi-butikk flere ganger.

4.2.4 Ingen innledning til fri forklaring

(AVHØR: 03NN. 0219-VIN-KOS017)

Grunnen til at den mistenkte er inne til avhør er at han har fått noen forelegg for en stund tilbake. Den mistenkte har sagt at han ikke var skyldig og godtok ikke foreleggene. Det kommer også frem i opptaket at politibetjenten sier i avhøret at ST har skrevet en forklaring på foreleggene han har fått og begrunnet det skriftlig.

Utsnitt (14) Tre anmeldelser

- 16 PB hm (.) .h så det er greit (.) e det som har e i ettertid da at e det har kommet inn (.) tre nye anmeldelser på deg, (.) som du ikke har fått forklare deg om, (.) og det er derfor de: vi er her i dag.
- 17 (0.380)
- 18 ST .mts okei.
- 19 (0.620)
- 20 PB så: (.) for at man liksom skal (b- m-) få (.) avgjort alle sakene? (.) .h så må man: da få inn disse siste anmeldelsene da.
- 21 ST ja selvfølgelig.
- 22 PB hm så det er (det det-) derfor du skal forklare deg i dag da.
- 23 ST ja.

- 24 (0.550)
- 25 PB e:m: (.) og du har jo (.) e:m: .mts i den- dette er jo et stort sakskompleks da (.)
.h og du har jo fortsatt e status som siktet (.) i saken (.) [og det kommer av]
tidligere: hendelser da.
- 26 ST [(hshm)]
- 27 PB så jeg skal bare gi deg noen e rettigheter og plikter (.) som siktet i saken.
- 28 ST hm?
- 29 PB for å forklare deg .hH

I linje 16 og 22 sier PB at det har kommet inn tre nye anmeldelser som ST ikke har forklart seg om, og det er det han skal gjøre under avhøret. Videre forklarer PB hvilken Kiwi-butikk det gjelder og spør den mistenkte om han vet hvilken butikk det er, og det bekrefter han. PB forklarer også når disse tre hendelsene skal ha funnet sted. Noen av disse er en stund tilbake i tid. PB sier «vi skal gå litt nærmere inn på v- v- disse tre anmeldelsene» (linje 37). Videre får den mistenkte opplyst rettigheter og plikter.

Utsnitt (15) Tyveri fra Kiwi

- 57 PB hmhm (.) .mts .h em jeg tenker at hvis vi tar det bare sånn (.) e:: a- anmeldelse
for anmeldelse (.) .mts så er det første anmeldelsen er fra ((tidsperiode)) så
snart ett år sia (.) og det gjelder tyveri fra kiwi ((gatenavn)).
- 58 (1.620)
- 59 e:m: (.) .mts .h (.) ja: e du har i- du har s- anmeldt for å ha stjålet varer fra deres
butikk (.) kan du: huske: hva det kan være,
- 60 ST nei.
- 61 (0.500)
- 62 PB hm.
- 63 (5.460)
- 64 PB du har ikke no: kjennskap til (.) e: (å hatt) stjålet varer fra kiwi den dagen?
- 65 ST nei .mts.
- 66 PB hm. .h det som er i- skrevet i anmeldelsen da, (.) er at e: du er observert på
overvåkningskamera?
- 67 (1.850)

- 68 PB e: at du først panter flasker? (.) deretter går du til ølhylla? og henter en sekspakning med hansa, (.) pilsner null fem: (.) e (.) du tar legger da v- e den:: sekspakningen innenfor klærne dine (.) og går ut.
- 69 (0.760)
- 70 e: (e) går til kassa og kjøper en annen vare (.) men ikk- betaler ikke for den e: sekspakningen øl: (.) [hva:]
- 71 ST [og blei]
- 72 blei ikke stoppa?
- 73 PB du ble ikke stoppet du ble (.) obs- observert på (.) ka- overvåkningskamera seinere.
- 74 ST okei.
- 75 PB men e hva er din kommentar til de opplysningene jeg ga deg nå (.) at du: først pantet flasker, (.) så gikk du til ølhylla tok en sixpakning pilsner, (.) hansa pilsner (.) la det innenfor klærne, (.) betalte for en annen vare, (.) og så gikk derfra uten å betale for (pilsen.)
- 76 ST nei.
- 77 PB hm (.) det skjedde ikke?
- 78 ST nei .h
- 79 (3.780)
- 80 PB hmhm (.) .h så da: skal jeg bare spørre deg om akkurat det st- akkurat den: hendelsen da (.) så erkjenner du straffskyld for å ha stjålet en sekspakning med hansa pilsner fra kiwi i ((gatenavn)) ((tid)) (.) erkjenner du (du har) gjort det?
- 81 ST nei jeg ikke (gjor[de])
- 82 PB [nei.]
- 83 nei.
- 84 (1.540)
- 85 PB da skriver jeg det (.) dette er veldig små saker skjønner du så det er derfor jeg bare går gjennom det hv:er for seg,
- 86 (2.320)

Hele interaksjonen bærer preg av at den mistenkte angivelig ikke har kjennskap til noen tyveri på Kiwi, dette til tross for at en mann er observert på overvåkningskamera. Det er likevel interessant at den mistenkte stiller et oppfølgingsspørsmål da PB forteller at mannen betaler

for en annen vare, men ikke sekspakningen med øl som er gjemt. (linje 70). ST spør: «[og blei] blei ikke stoppa?» (linje 71 og 72). Spørsmålet kan indikere at ST ikke har kjennskap til saken, eller at han spør av ren nysgjerrighet. PB svarer i linje 73: «du ble ikke stoppet du ble (.) obs- observert på (.) ka- overvåkningskamera seinere.» Ved å bruke pronomenet *du* ligger det en kraftig antagelse om at det nettopp er den mistenkte som er inne til avhør, som er observert på overvåkningskamera. I hvert tilfelle ST blir spurt om tyveriene står han fast på at han ikke har noe kjennskap til tyveriet:

77 PB hm (.) det skjedde ikke?

78 ST nei .h

Å svare *nei* på et spørsmål, kan i noen sammenhenger oppfattes som en dispreferert respons, men i denne sammenhengen kommer svaret fort uten nøling og pauser, og han kommer heller ikke med en kompleks tur hvor avslaget kommer sent i ytringen. Det er noe som kjennetegner en dispreferert respons (jf. Nielsen og Nielsen, 2005, s. 67). Det politiet regner som «kritisk informasjon», eller det som andre kanskje ville omtalt som «bevis», som det at mannen er observert på overvåkningskamera, blir tatt opp tidlig i avhøret. Det pleier som regel å bli tatt opp i sonderingsfasen etter at den frie forklaringen er gitt. PB spør: «men e hva er din kommentar til de opplysningene jeg ga deg» (linje 75). Her blir det i alle fall gitt en veldig tydelig ramme for hva ST skal kommentere. Det er nemlig de opplysningene PB presenterer om mannen, den mistenkte, som har blitt observert på overvåkningskameraet. ST mener jo at han ikke har gjort noe, og spørsmålet om straffeskyld blir stilt. Dette er også noe som pleier å komme helt mot slutten av avhøret. I dette avhøret finner jeg ingen tydelig overgang til fri forklaring. PB går rett på sonderingsfasen uten at den mistenkte har blitt gitt anledning til å forklare seg. Men kanskje forklaringen ligger i det PB selv sier i «dette er veldig små saker skjønner du så det er derfor jeg bare går gjennom det hv:er for seg» (linje 85). PB går fort gjennom saken, og går videre til neste sak.

Det som er interessant i det neste utsnittet er at ST sier: «jeg trodde at jeg skulle fo:rkclare meg (.) min versjon» (linje 96). At ST skal få forklare seg har PB nevnt tidligere i avhøret (linje 16 og 22).

Utsnitt (16) Avhøret fortsetter

- 87 PB .mts neste sak.
- 88 ST ja ?
- 89 PB er også f- tyveri fra kiwi: ((gatenavn)) samme butikk (.) .h men denne er fra ((tid)) (.) så det er litt seinere (.) kan du:: huske å ha stjålet noen varer fra deres butikk (.) den dagen?
- 90 ST nei.
- 91 (6.150)
- 92 PB husker du ikke eller veit du at du ikke gjorde det?
- 93 (2.210)
- 94 ST je- jeg ikke stjalt noen ting.
- 95 PB hm.
- 96 ST jeg trodde at jeg skulle fo:rkclare meg (.) min versjon,
- 97 (1.110)
- 98 PB e:: ja det som er at det (.) du har forklart deg angående de forholdene på (du skrev det,)
- 99 ST ja,
- 100 PB ja men dette er ny:e saker som har [kommet i] ettertid av det (.) som du skal få kommentere.
- 101 ST [okei]
- 102 ST ja (.) men d- fordi (.) når (.) jeg tenker at alt har skjedd alle disse ting har skjedd (.) .h ette:r (.) at e:: (.) jeg fikk tilbake:: førerkortet tilsendt i posten (.) fra dere?
- 103 PB hm?
- 104 Pause (1.095)
- 105 ST og jeg tror at noen har misbrukt min indøntitete.
- 106 ST [o:g] lagde (.) noe ny (.) kort (.) bankkort.
- 107 PB [hm]
- 108 hmhm.
- 109 ST .h fordi e:: jeg kom på det nå (.) at e:: i fjo:r (.) e:: janua:r (.) jeg blir trekt e: jeg (har) kun ett kort den som jeg ga deg (.) .hh (.) og n- i fjor når ja:: (.) fikk e:: i januar min e::m (.) månedsoppgjør min e:m (.) fra fra: fra banken (.) utskrift fra banken?

ST sier i linje 96: «jeg trodde at jeg skulle forklare meg (.) min versjon,». I linje 98 og 100 har PB et forsvar på hvorfor han ikke lar den mistenkte forklare sin versjon. Han sier at ST allerede har forklart seg skriftlig. De nye sakene som nå har kommet inn skal ST bare få lov til å kommentere. ST kvitterer med «[okei]» i linje 101. Men her ser vi også at det er overlappende tale. Etter det kommer det en selvinitiering fra ST. Fra linje 102 begynner han selv på sin forklaring uten at PB har oppfordret ham til det. Han går inn i en slags dyp-samtale-modus og videre følger den mistenktes forklaring på hvorfor han mener at noen har stjålet hans identitet. Han sier for eksempel at han så i bankutskriften sin at han hadde blitt trukket tre ganger for gebyr for Visa-kort. Dermed har saken tatt en ny vending og PB kommer med en slags reformulering og oppsummering av essens for å sjekke sin egen forståelse av forklaringen. Han sier:

126 PB hmmm (.) okei hvis jeg skjønner (deg) sånn ((kremt)) at e:m du tror at noen har stjålet din identitet?

Etter dette endrer samtalen seg og PB anbefaler ST å anmelde saken. Den mistenkte i avhøret erkjenner ikke straffeskyld for noen av de forholdene han var anmeldt for. Det at den mistenkte har en forklaring som han selv tar initiativ til, viser at politiet burde og kunne ha innledet til fri forklaring.

For å vise frem mangfoldet i datamaterialet og belyse enda en praksisform for hvordan politiet innleder til fri forklaring er det relevant å ta med en kort innledning til fri forklaring. Det bør her nevnes at det finnes flere korte innledninger i datamaterialet, men det neste utsnittet får stå som en representant for de andre. Dette er ingen kvantitativ undersøkelse av datamaterialet, dermed vektlegges heller ikke forholdstallet mellom korte eller lange introduksjoner til fri forklaring som finnes samlingen. Det ville også vært vanskelig å generalisere det.

4.2.5 Kort innledning til fri forklaring

(AVHØR: 34NN. 1217-NGU-EAG005)

I dette avhøret er PB ute i feltet, de er i et firma (en restaurant), og det er to personer som er pågrepet for ulovlig arbeid. En kontaktperson for firmaet blir avhørt på stedet og har status

som mistenkt. PB har gjort den mistenkte kjent med saken og har vist bilde av to stykker ved firmaet som er pågrepet for ulovlig arbeid. Denne kontaktpersonen får opplyst sine rettigheter, hun har norsk som andrespråk og sier hun synes det er litt vanskelig å snakke norsk, men PB spør om det går fint for henne å prate sammen nå, og hun svarer «jaja». I linje 103 og 104 finner vi innledning til fri forklaring:

Utsnitt (17) Ulovlig arbeid

103 PB okei da kan vel du egentlig bare:: f- allerførst fortelle:: (d-) din- s- det du vil si
e (o)

104 [rundt ru]ndt e de to ansatte [og] (.) [saken] som du har blitt forklart?

105 ST [de andre] [okei]. [(hm)]

106 hm.

En ting som skiller seg ut med dette utsnittet av avhøret er at i denne innledningen brukes ordet *fortelle* i stedet for ordet *forklare*. I utsnittet ser man også at bruken av ordet *bare* blir brukt som en deontisk demper. Når de innleder på denne måten: «*Da kan vel du egentlig bare aller først fortelle det du vil si rundt de to ansatte og saken som du har blitt forklart*», så uttrykkes også politiets deontiske stilling. PB gir uttrykk for autoritet overfor den mistenkte til å bestemme hva som er ønskelig å gjøre. Men formuleringen i linje 103 og 104 fungerer som nærmest som en deontisk demper. Og man kan få et inntrykk av at den forekommende forklaringen egentlig ikke er så viktig. Ved den formuleringen er det ikke sikkert at den mistenkte forstår at PB legger opp til å få mest mulig detaljer og informasjon. Det blir gitt en ramme for hva ST skal forklare seg om, men det blir ikke gjentatt eksplisitt at det gjelder de to ansatte som har blitt pågrepet for å ha jobbet ulovlig. Her legges det ikke vekt på at ST skal ta med detaljer. Hun får bare beskjed om å fortelle «det du vil si rundt de to ansatte» (linje 104). Det er en litt diffus, og ikke minst kort, innledning til fri forklaring. Denne korte innledningen står i kontrast til de lengre innledningene som tidligere er analysert og det viser at det finnes store variasjoner i hvordan politiet innleder til fri forklaring. Innledningen har kanskje en sammenheng med at avhøret blir tatt på stedet og politiet ikke har hatt tid til å forberede seg i samme grad. I lydopptaket hører man også en del støy fra restaurantdriften som kan være forstyrrende for deltakerne i avhøret, eksempelvis at det kommer inn kunder underveis.

Etter den korte innledningen begynner den mistenkte på sin forklaring. Den normative politilitteraturen sier at i den tredje avhørsfasen, fri forklaring, er det helt avgjørende at intervjueren lytter aktivt, ikke avbryter, formidler empati og på den måten forebygger kommunikasjonsbrudd. Men i denne sammenhengen skjer ikke dette. Politiet spør fort om den mistenkte kan vise frem bilde av den ansatte. Politiet stiller oppklarings spørsmål underveis. Underveis i forklaringen reagerer politiet på noen opplysninger og avbryter og sier blant annet: «Jeg gir deg muligheten til å forklare riktig nå». Politiet lar ikke den mistenkte forklare ferdig før vedkommende konfronteres med å ha oppgitt feil opplysninger. En slik konfrontasjon kommer vanligvis i neste fase av avhøret, ikke midt under den mistenktes frie forklaring.

For å gi en kort oppsummering av denne siste del-analysen, kan man svare på de tre forskningsspørsmålene presentert i innledningskapittelet (se side 10). Denne korte innledningen til fri forklaring ikke var så «god» i forhold til anbefalingene til Rachlew (F1). Det var ingen problemer med prosedyrer rundt opplysninger om rettigheter og plikter (F2), selv om de avvike fra andre normative praksiser rundt konfrontasjon og lignende. Til slutt kan man si at det brukes lite metakommunikasjon i innledningen (F3).

4.3 Oppsummering av observasjoner

I analysedelen har vi vært nede på detaljnivå i de ulike delanalysene. I eksemplene som er analysert fremkommer det at det praktiseres ulike innledninger til fri forklaring. Mange innledninger til fri forklaring gjennomføres uten implikasjoner. Politiet produserer en utvidet tur, bruker metakommunikasjon for å beskrive prosedyren videre og sette rammer for hva den mistenkte skal forklare seg om. De bruker ord som *forklar*, og informerer om behovet for *detaljer*. I noen avhør så vi at den mistenkte selvinitierte og tok ordet og ønsket å forklare seg før de hadde fått informasjon om rettigheter og plikter. Dette er noe som politivitenskapen påpeker at de må få informasjon om, før avhøret kan begynne. Selvinitiering ble fortolket som en implikasjon, og politiet løste dette i noen grad ved å avbryte forklaringen som var på gang ved å enten å kjempe om ordet, eller ved å si at de ville høre mer om det etter de hadde kommet med noen opplysninger først. Et annet problem var at innledningen til den frie forklaringen uteble, og her hadde faktisk den mistenkte et behov for å forklare seg. Vi så også at det ikke nødvendigvis var en sammenheng med at en informativ og forholdsvis lang innledning resulterte i en sammenhengende fri forklaring. Kort oppsummert kan man si at det

er flere elementer man kan trekke frem når man skal besvare problemstillingen: «Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør.» I det neste kapitlet skal vi ta et skritt tilbake og sette de ulike delene sammen igjen. Utgangspunktet for drøftingen vil være problemstillingen og forskningsspørsmålene som er besvart underveis i del-analysene.

5. DRØFTING OG KONKLUSJON

5.1 Innledning

I analysedelen så jeg på hvordan det norske politiet legger opp til fri forklaring under norske politiavhør. Ved hjelp av metoden samtaleanalyse ble det gjort en deskriptiv analyse av transkriberte utsnitt fra flere ulike politiavhør. De utvalgte utsnittene viste hvordan etterforskere i praksis innleder til fri forklaring. Underveis i del-analysene svarte jeg på forskningsspørsmålene (F1, F2 og F3). Svarene på spørsmålene, samt andre observasjoner og funn, gir meg et grunnlag for å kunne svare på problemstillingen min: Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør?

Nå er det på tide å samle trådene og hente frem funn fra analysedelen og sammenligne reell avhørpraksis i et deskriptivt perspektiv, altså hvordan avhørene faktisk ble gjennomført, og sette det opp imot slik de *burde* være fra et normativt perspektiv. Som beskrevet i teori-kapittelet, og operasjonalisert i metode-kapittelet, finnes det mange normative anbefalinger om hvordan innledningen til fri forklaring *bør* være. Analysemodellen var basert på anbefalt avhørpraksis, og da hadde jeg også noen elementer å se etter i de ulike avhørene.

Drøftingsdelen vil være delt. I den første delen av drøftingen vil jeg se på ulike innledninger satt opp imot hverandre: lange innledninger vs. korte innledninger vs. ingen innledninger, og se dem i lys av den normative teorien. Hva ser ut til å fungere og hva ser ikke ut til å fungere? Og hva sier eventuelt teori fra politivitenskapen om dette. Den neste delen handler om den institusjonelle samtalen, prosedyrer og metakommunikasjon. I begge delene vil jeg se på funn som viser både problemer og løsninger i datamaterialet. Og kanskje aller viktigst prøve å si noe om hva samtaleanalyse kan bidra med til teori om avhør utover det som finnes i dag? Til slutt vil jeg komme med en konklusjon. I drøftingen ser jeg på hva som ser ut til å fungere og hva som ikke fungerer når politiet skal innlede til fri forklaring. På denne måten blir teori, metode og funn i analysen anvendt for å kunne komme med råd til videre praksis. Skovholt mfl. (2021) skriver at samtaleanalyse kan «fungere som et slags forstørrelsesglass og bidra til å bevisstgjøre et praksisfelt». Tradisjonelt sett har ikke samtaleanalyse vært rettet mot å endre praksis, men hovedmålet var å identifisere og beskrive samtaler og sosial interaksjon i arbeidslivet og i hverdagen (s. 197). Men ved hjelp av disse empiriske beskrivelsene av autentiske avhør, kan man identifisere områder som kan forbedres.

5.2 Innledninger til fri forklaring

Tidligere i oppgaven har jeg forsøkt å beskrive innledning til fri forklaring under norske politiavhør som praksisfeltet (deskriptivt). Forskningsspørsmål 1 var hvordan politiets avhørspraksis er i forhold til normative anbefalinger og instruksjoner. Nå vil jeg vurdere de ulike praksisene i avhørene opp mot Rachlews mfl. normative tilnærming og se på hvordan innledningene *bør* eller *burde* ha vært sett i lys av politivitenskapelig litteratur og forskningsbaserte metoder som KREATIV-modellen (normativt). Som nevnt i teorikapittelet bør intervjueren gi en tilpasset og tydelig introduksjon før den frie forklaringen (kap. 2.6.2). I datamaterialet finnes det mange *lange* eller *innholdsrike* innledninger til fri forklaring. For å bruke CA-terminologi kan man si at politiet brukte utvidede turer for å innlede til fri forklaring. I disse tilfellene kom ofte den mistenkte med minimal respons som oppmuntret politibetjenten til å fortsette. Mot slutten av flere av disse innledningene ble neste taler eksplisitt utpekt. Disse innholdsrike innledningene besto av ulike former for informasjon. Mine funn er i tråd med Riis-Johansens (2016) analyser av innledning til den frie forklaringen hvor hun fant at den er «markert med en ganske omfattende innramming fra avhørslederen». Vedkommende ber den avhørte om å fortelle fritt, og alt som har skjedd, og nevner også hva han selv skal gjøre. Noen ganger sier han hva som er relevant å si i forklaringen, og hvor de skal begynne (s. 85).

Rachlew (2020) skriver at politiet bør: Informere om behovet for detaljer; Informere om at detaljer ikke må utelates; Informere om at han har god tid; Informere om at han vil lytte; Be vedkommende sette seg mentalt tilbake (s. 179-180). Vi har sett i de ulike utsnittene at disse fem punktene ikke alltid blir nevnt i introduksjonen til fri forklaring. Her kan man påpeke hva som blir nevnt, og hva som ofte utelates. Mange etterforskere informerer om behovet for detaljer, men man mer sjeldent hører at en etterforsker ber den mistenkte om å *sette seg mentalt tilbake*. Det blir sjelden brukt noen minne-stimulerende teknikker og oppfordringer om at den mistenkte skal sette seg godt tilbake og tenke tilbake på hva som skjedde. Politiet viser i noen tilfeller at de har forståelse for at den mistenkte ikke husker ting når det er lenge siden. Vi så i noen avhør at en hendelse nettopp hadde skjedd (eksempel utsnitt 8). Da er det mindre nødvendig å bruke minnestimulerende teknikker. Det er heller ikke nødvendig å be den mistenkte om å sette seg mentalt tilbake og huske så mange detaljer som mulig. Dette aspektet vil variere ut fra avhørskonteksten. I de avhørene det er flere måneder eller år siden

noe hadde skjedd, er det nødvendig å sette den mistenkte inn i en spesiell modus hvor vedkommende går mentalt tilbake og kobler seg på hukommelsen. På dette området kunne politiet med fordel ha brukt tid på minne-stimulerende teknikker. Her kan det også være lurt av politiet å si at de har god tid og at de vil lytte til forklaringen. To av punktene i Rachlews liste går litt i hverandre: *Informere om behovet for detaljer* og *Informere om at detaljer ikke må utelates*. I avhørene finner vi ulike variasjoner av disse. Siden formålet med et avhør er å innhente pålitelig, nøyaktig og relevant informasjon (Rachlew mfl., 2020, s. 175), blir det ekstra viktig å be den mistenkte om detaljer, og at disse ikke må utelates. Formålet med etterforskning er blant annet å skaffe til veie nødvendige opplysninger som kan kaste lys over spørsmålet om det er begått en straffbar handling, og hvem som eventuelt har begått den, (jf. straffeprosessloven § 226 første ledd a). Siden formålet med avhøret er å få informasjon, vil behovet for detaljer være sentralt for en etterforsker.

5.2.1 Manglende innledning til fri forklaring

Det oppsto problemer da en mistenkt ikke eksplisitt ble gitt andening til å forklare seg fritt (utsnitt 14, 15 og 16). Da ble det nødvendig for ham å utnevne seg selv og ta ordet. Han hadde en helt annen historie enn det politiet trodde i utgangspunktet. På generelt grunnlag kan man si at politiet alltid bør gi den mistenkte anledning til å forklare seg fritt. Dette står også i strpl. § 92 første ledd og § 232 annet ledd jf. § 92. «Den mistenkte/siktete skal både i sin forklaring til politiet og i sin rettslige forklaring få anledning til å avgi en sammenhengende forklaring om forholdet siktelsen gjelder». Så de lange og tydelige innledningene som er analysert i oppgaven står i motsetning til de avhørene hvor det ikke ble gitt anledning til å forklare seg. Måten man kan bevisstgjøre politiet på dette praksisfeltet, er at man eksplisitt innleder til den frie forklaringen. Selv om det er små saker, holder det ikke å si: «hva er din kommentar til denne siktelsen?». Et avhør er en dialog, en samhandling, mellom to eller flere samtaledeltakere. Politiet har ordstyrerfunksjonen, de har «rett på kunnskap» og bestemmer i stor grad «fremtidig handling». De må da med den institusjonelle makten de har, ta ansvar for å tilrettelegge og gi den mistenkte anledning til å komme med sin frie forklaring. Men valg av ord kan ha en betydning for hvordan den mistenkte forstår oppfordringene. Det er forskjell på å kommentere noe, og bli gitt anledning til å komme med sin frie forklaring. En fri forklaring øker sannsynligheten for relevante opplysninger som kan være med å oppklare om det har skjedd en straffbar handling og hvem som har gjort det. Dette igjen kan føre til at det er de

kriminelle som blir dømt og ikke de uskyldige. Derfor blir også en tydelig innledning til fri forklaring viktig. Riis-Johansen (2016) henviste til en undersøkelse (Holmberg, 2004) der avhørte oppga at de ikke ga all informasjon de hadde om saken fordi avhørsstilen ikke ga rom for det. Derfor er det sentralt i en avhørssituasjon å tilrettelegge for at den avhørte styrer sin egen forklaring, og her kan man legge til: at de i det hele tatt får anledning til å forklare seg fritt.

I flere av avhørene presenterer politiet god informasjon og legger opp til en fri forklaring uten å komme med noen form for ledende spørsmål eller presumpsjoner, selv om de setter grenser for og legger føringer for hva den mistenkte skal forklare seg om innen en bestemt ramme. De sier for eksempel: «Fortell om ditt forhold til (navn) slik at jeg kan forstå deres relasjon», i stedet for «fortell hvorfor du voldtok (navn)». Innledningene er fri fra fordømmelse og politibetjentene oppleves objektive. Myhrer (2017) nevner at det er et grunnleggende krav om at prosessordningen skal fremtre som hensynsfull og tillitvekkende overfor de involverte, dette gjelder også mistenkte (s. 20). Om så politiet bare *fremtrer* som tillitsvekkende, er i alle fall en objektiv innstilling overfor den mistenkte med på å skape tillit i videre interaksjon. Kontaktetablering i begynnelsen av avhøret er viktig for å skape tillit. Å bruke tid på en godt introdusert fri forklaring er også en del av kontaktetableringen.

5.2.2 Korte innledninger

Vi så i analysedelen at korte innledninger til fri forklaring ikke så ut til å fungere optimalt (utsnitt 17). I eksempelet var det flere av Rachlews normative anbefalinger som ikke ble fulgt. Det ble for eksempel ikke informert om behovet for detaljer eller brukt noen minnestimulerende teknikker. Det ble heller ikke informert om at politiet hadde god tid og gjerne ønsket akkurat denne forklaringen. I en kort innledning til fri forklaring blir også formulering og ordvalg ekstra viktig. Jo, kortere innledning, jo mindre informasjon får den mistenkte. En kort innledning vil heller ikke inneholde så mange retningslinjer for hva den neste talers tur kan inneholde. De får mindre informasjon om hvordan politiet ønsker at samtalen skal foregå. Mangel på informasjon om prosedyre virket også problematisk. Den mistenkte er kanskje allerede i en presset situasjon, da er det viktig at politiet tar en tydelig rolle og styrer ordet, og ikke minst er bevisste på hvordan de selv fremstår.

Oppsummering

I denne første delen av drøftingen har jeg satt ulike avhørspraksiser opp mot hverandre og sett på hva som fungerer og hva som ikke fungerer. For å komme med en kort oppsummering av første del, er det som ser ut til å fungere er at politiet innleder til fri forklaring er utvidede turer hvor man ved hjelp av metakommunikasjon informerer om prosedyrer, informerer om behovet for detaljer, samtidig som man har mottakerdesign i tankene, og at man eksplisitt utpeker neste taler. Altså «lange» og informative innledninger til fri forklaring. Det som ikke så ut til å fungere var når den mistenkte ikke ble gitt anledning til å forklare seg fritt, og også manglende informasjon om prosedyre, og korte innledninger til fri forklaring. I den neste delen av drøftingen blir det mer fokus på metakommunikasjon, selvutnevneelse og mer om politiets prosedyrer.

5.3 Metakommunikasjon, selvutnevneelse og prosedyrer

Forskningsspørsmål 2 var hvordan intervjueren sikrer at den mistenkte kjenner til rettighetene sine før han begynner på forklaringen. Politiavhør har en fastlagt struktur, og brukes for å oppnå et mål eller delmål. Det er dette Heritage (2005, s. 120) kaller *kommunikative prosjekter*. Politiet har flere *kommunikative prosjekter* i et avhør og politiet har en tydelig målorientering: de skal innhente informasjon fra et annet menneske. Dette gjør de for å vurdere om det har skjedd et straffbart forhold eller ikke. Selve avhøret følger K.R.E.A.T.I.V.-modellens faser, og den modellen består av 1. planlegging, 2. kontaktetablering, 3. fri forklaring, 4. sondering, 5. avslutting og 6. evaluering. Avhørets faser er noe politiet vektlegger. Politiet går inn i avhøret i kraft av sin institusjonelle rolle, og en konkret målorientering er knyttet til denne rollen (jf. Heritage og Clayman, 2010, s. 34). Dette gjør at det er begrensninger for hva som er tillatte bidrag i interaksjonen. Interaksjonen er forbundet med rammeverk og prosedyrer som er knyttet til spesifikke institusjonelle kontekster (jf. Heritage og Clayman, 2010, s. 34). Den mistenkte stiller til avhør med en annet kunnskapsgrunnlag. Politiet og den mistenkte har en kunnskapsmessig asymmetri og har ulike roller fra de går inn døra til avhørsrommet. Politiet vet at de må informere den mistenkte om rettigheter og plikter før de kan forklare seg fritt. En utfordring i politiavhør er når den mistenkte ikke har klart for seg hvordan fasene i et avhør skal foregå, og da bruker selvutnevneelse til å ta ordet og begynne på forklaringen før tiden er inne. Mange mistenkte er

inne til avhør for første gang, og da blir behovet for informasjon underveis viktig. Noen politibetjenter avklarer sin rolle: «min rolle er å motta informasjon av deg» (utsnitt 16, linje 3). Selv om maktforholdet er ubalansert, har de et gjensidig avhengighetsforhold. Politiet trenger i mange tilfeller den mistenktes forklaring for å komme videre med saken. Den mistenkte kan også til enhver tid avbryte avhøret og la være å forklare seg til politiet. I noen tilfeller kan avhør oppleves som en blanding av institusjonell samtale og hverdagslig samtale. Det er for eksempel en naturlig respons å prøve å forsvare seg når man blir anklaget for noe i en hverdagssamtale, men i et avhør må man vente med forsvaret sitt til samtalen har nådd den riktige fasen. Dette var en utfordring for flere av de mistenkte. Her var det tydelig at politiet var mer innforstått med at et avhør faktisk er en profesjonell samtale, og de må holde på sin ordstyrerfunksjon. Politibetjeningen har også rett på ordet i kraft av sin institusjonelle rolle. I en institusjonell samtale har representanten for institusjonen en ordstyrerfunksjon, og det er et asymmetrisk forhold mellom samtaledeltakerne (Heritage og Clayman, 2010, s. 36). Det at den mistenkte selvinitierte så ut til å være en utfordring under avhøret, og politiet måtte be den mistenkte om å vente med sin forklaring. I mange avhør er ikke selvtutnevne noe problem, men det er likevel viktig å sette rammer for hva en fri forklaring skal inneholde.

Forskningsspørsmål 3 var hvordan politiet bruker metakommunikasjon i innledningen til fri forklaring. Politiet bruker ofte metakommunikasjon som et virkemiddel for å informere om prosedyrer i avhøret og hvordan den frie forklaringen skal foregå. Når politiet bruker metakommunikasjon, legger de sterke føringer for, og setter rammer og begrensninger for hva den neste taleren kan uttale seg om, eller forklare *fritt*. I forskning på avhør med barn fant man metoder for å få avhørte til å fortelle mye og fritt. Etterforskere knyttet an til barnas initiativer, oppfordret til å fortelle mer, brukte tydelig metakommunikasjon. Alt dette fikk barnet til å fortelle (Gamst og Langballes, 2004, gjengitt i Riss-Johansen 2016). I avhør skal man ikke snakke om vær og vind. Etter mine analyser var det å sette rammer for kommunikasjonen videre, ved hjelp av metakommunikasjon, noe som så ut til å fungere i avhør med voksne mistenkte. Kanskje kunne tydeligere informasjon om prosedyre tidligere i avhøret gjort at selvinitiering og fri forklaring fra den mistenkte kom før de fikk informasjon om rettigheter og plikter. I flere tilfeller ønsker jo både den mistenkte og politiet at det skal forekomme en fri forklaring, så da er det lettere for begge parter om den kommer til rett tid. Ved å bruke de riktige ordene tidligere i avhøret, kan slike problemer kanskje unngås. Heritage og Clayman (2010) skriver at samtaledeltakerne har ulike roller med epistemiske og deontiske rettigheter i en institusjonell samtale (s. 36). I et politiavhør har politiet spesifikke

rettigheter til kunnskap og beslutninger (jf. Skovholt mfl., 2021, s. 47). Når det gjelder deontisk stilling kan man drøfte om PB presenterer forklaringen som en anmodning (i politiets interesse) eller som et tilbud (i den mistenktes interesse). Hvordan politiet ordlegger seg får konsekvenser for neste talers tur (emneagenda og handlingsagenda). Hvis den mistenkte synes at en fri forklaring er et godt tilbud, og sier seg villig til å forklare seg (uten en forsvarer), kan politiet si noe som: *«Du har sagt deg villig til å forklare deg, og sånn vil jeg at du skal gjennomføre forklaringen din»* (konstruert eksempel). Når begge er enige om at dette faktisk er en *mulighet* til å fortelle sin versjon av saken, så vil kanskje den mistenkte benytte seg av anledningen på grunn av formuleringen. Det ligger også mye makt i politiets formuleringer (dette kan relateres til deontisk stilling). Når de presenterer den frie forklaringen som den mistenktes «mulighet til å forklare seg til politiet», er dette en form for å markere sin epistemiske posisjon. Å forklare seg er ikke bare en mulighet, et tilbud, det er også en rettighet den mistenkte har. Politiet har forutgående kunnskap fra etterforskning. Begge parter har en fordel av at den frie forklaringen kommer nå, og ikke utelates eller utsettes. Det handler litt om politiets ressurser og eventuell fremtidig straffeprosess. Politiet besitter også kunnskap om at taushet kan være en fremtidig ulempe for den mistenkte på lengre sikt i straffeprosessen: «Nekter siktede å svare, eller forklarer han seg forbeholdent, kan rettens leder gjøre ham oppmerksom på at dette kan bli ansett for å tale mot ham.» (strpl. § 93 annet ledd).

Når det gjelder epistemisk stilling kan man også si at PB posisjonerer seg som relativt uvitende (på tross av at de har forutgående kunnskap). Politiet forholder seg objektive, og skal ikke lede noen i en bestemt retning. Likevel vet de ofte mye om saken på forhånd av et avhør. Spesielt hvis de har avhørt den fornærmede i saken først, eller vitner. I innledningen til fri forklaring kan de si noe som: «Tenk at jeg ikke var der ... jeg vet ingenting om deres relasjon ...». De har altså i flere sammenhenger mer kunnskap enn de vil ut med. Dette kommer også frem i de tilfellene de foregriper problemer i neste avhørsfase, sonderingsfasen. «Det kommer til å bli noen intime spørsmål». De har også mye kunnskap og erfaring om og med avhør.

Riis-Johansen skrev i sin doktoravhandling i 2016 at hun ikke hadde funnet forskning som tar for seg avhør av voksne hvor det blir gjort detaljerte analyser av hvordan avhørsledere kan tilrettelegge for utfyllende forklaringer (s. 17). Kanskje vi nå i denne oppgaven har funnet noen svar på hvordan politiet kan tilrettelegge for utfyllende forklaringer?

For å kort oppsummere dette kapitlet kan man si at det kan være visse utfordringer for politiet å styre ordet når den mistenkte søker å ta ordet og foregripe forklaringen sin. Dette kan unngås med å bruke metakommunikasjon tidligere i avhøret og informere om prosedyre. «Sånn skal denne samtalen foregå. Først skal vi gjøre dette, så skal vi gjøre dette». I den litteraturen jeg har lest om politiavhør og hvordan de innen politivitenskapen mener at et avhør bør foregå, er dette noe jeg ikke har funnet noe litteratur om. For å fremheve et av funnene, kan man for eksempel sette opp problemer og forslag til løsninger i et skjema:

Et generelt problem

Det kan være visse utfordringer for politiet å styre ordet, særlig når ivrige mistenkte søker å ta ordet og foregripe forklaringen.

Fører til avbrytelser og tidsbruk

«Det vil jeg gjerne høre veldig mye mer om. Men først må du få rettigheter og plikter.»

En generell løsning på problemet

Dette problemet kan kanskje unngås ved å gi bedre informasjon tidlig i avhøret om prosedyrer ved hjelp av metakommunikasjon.

Finnes det litteratur om dette?

Ikke i pensum for fremtidige etterforskere.

5.4 Avslutning

Avhørsmetoden K.R.E.A.T.I.V er en forskningsbasert metode som brukes både til å avhøre mistenkte, siktede, fornærmede og vitner. Metoden og dens ulike faser og målorientering legger opp til en viss forutsigbarhet, men selv om politiet bruker den samme avhørsmetoden, vil et avhør variere fra person til person, fra sak til sak, og situasjonsbaserte og kontekstuelle forhold vil også spille inn. Vi har sett på faktorer som tilrettelegger for en *god* innledning til fri forklaring, og vi har sett på problemer som kan oppstå underveis. Når formålet med avhøret er å skaffe mest mulig relevant, nøyaktig og pålitelig informasjon, er det viktig at politiet forholder seg mest mulig objektive og at de har uskyldspresumpsjonen klar i mente.

Politiet behandler den mistenkte som om vedkommende er uskyldig. I de fleste eksemplene som er med i denne oppgaven vises det ingen form for antagelser eller anklager i interaksjonen mellom samtaledeltakerne. Dette er også en del av metoden som er med på å skape tillit mellom politiet og den mistenkte, noe som igjen kan føre til en bedre fri forklaring. Alt som skjer før den tredje fasen, i kontaktetableringen, spiller også inn på hvordan samtalen utvikler seg. Rachlew (2020) påpeker at den frie forklaringen ikke er starten på avhøret, selv om mange vil si det. Forberedelser og kontaktetablering er nødvendig for å utnytte potensialet i den frie forklaringen (s. 171). Et avhør fungerer som et muntlig bevis, og er like viktig som fysiske bevis. En fri forklaring med detaljer, og pålitelige og relevante opplysninger kan være med på å løse straffesaker, og sørge for at de riktige personene blir dømt for straffbare handlinger. Derfor er det så viktig at politiets innledning til den frie forklaringen ikke legger ord i munnen på den mistenkte. Siden denne masteroppgaven ikke vektlegger den frie forklaringen til den mistenkte og heller ikke følger den videre saksgangen, er det vanskelig å si noe om hvor «gode» disse forklaringene egentlig var. Om avhøret gav pålitelig informasjon blir opp til en politijurist å vurdere. Den videre saksgangen følger jeg heller ikke.

5.4.1 Videre forskning

Det jeg har observert, eller overhørt, i forskningen min er at det nesten er umulig å vite om politibetjenten mener at den mistenkte er skyldig eller ikke basert på den institusjonelle samtalen de har. Jeg har flere ganger blitt overrasket når politiet kommer med det som omtales som kritisk informasjon mot slutten av avhøret, eller når politiet forteller den mistenkte hva en annen person (den fornærmede, eller vitner) har sagt i et annet avhør som omhandler samme saksforholdet. Eksempelvis to helt ulike forklaringer på en angivelig voldtekt. Hvordan politiet presenterer kritisk informasjon og «konfronterer» den mistenkte med den informasjonen de har besittet under hele avhøret uten å avsløre. Dette er kanskje noe som kunne vært interessant å forske mer på. Jeg har blitt imponert over hvor objektive, lyttende og støttende politiet fremstår. Dette er absolutt med på å skape tillit mellom den mistenkte og politibetjenten som sammen skal frembringe relevant informasjon.

En annen ting det kunne vært mer nærliggende å forske på er hvordan politiet forholder seg under den mistenktes frie forklaring. I Riis-Johansens (2016) analyser av selve den frie forklaringen, fant hun at noen antydte hva som hadde skjedd, mens andre var svært detaljerte og utfyllende. Forklaringene varierte både i innhold og grad av koherens (s. 85). I denne

oppgaven var et av analysespørsmålene om den mistenkte gikk inn i «dyp-samtale-modus» etter innledning til fri forklaring. Det er for så vidt et ja/nei-spørsmål, men samtidig tok jeg med litt av innholdet i forklaringen. Det kunne vært interessant å forske mer på om det kan være en kausalkobling (årsak-virkning) mellom innledning til fri forklaring, og selve den frie forklaringen. Det lille jeg har observert er at da de mistenkte ikke gikk over til den frie forklaringen, begynte etterforskeren raskt å stille spørsmål. Da ble gjerne intervjuet oppstykket. I et enkeltstående tilfeller grep politiet inn og begynte å styre forklaringen mens den mistenkte forklarte seg (utsnitt 17). I denne forskningen kunne man også undersøkt hvordan politiet bruker aktiv lytting og tilbakemeldingssignaler underveis i forklaringen.

5.5 Konklusjon og tips til politietterforskere

Det er enkelt å vite hva man bør gjøre, men som Rachlew mfl. (2021) understreker er det ikke enkelt å leve opp til idealet. I denne siste delen av oppgaven er det meningen å komme med en oppsummering av funn (jf. Skovholt mfl., 2021, s. 103). Det jeg kan si er at det norske politiet virker godt drillet på hvordan et avhør skal gjennomføres. De fleste har klart for seg rekkefølgen på hvordan intervjuet skal gjennomføres. Slik vi så i disse fasene i K.R.E.A.T.I.V-modellen. I modellen er den frie forklaringen en egen fase som er tydelig avgrenset. Men denne fasen var ikke alltid så tydelig avgrenset i alle avhørene. I de tilfellene den mistenkte prøvde å forklare seg før tiden var inne, avbrøt politiet for å gjennomgå de nødvendige fasene. Noe som var nødvendig for å gi informasjon om rettigheter og plikter. Selv om politiet i alle avhørene brukte den samme avhørsmodellen, var det flere ulike praksiser når det kom til innledningen av den frie forklaringen. Mange innledninger til fri forklaring i praksis, samsvarte med de normative prinsippene satt opp av Rachlew (2020). Som nevnt flere ganger tidligere er metakommunikasjon viktig under innledningene til fri forklaring. Og de innledningene som ligger nærmest opp mot de normative prinsippene er gjerne lenger, produsert i en utvidet tur med hyppig bruk av metakommunikasjon. Til slutt kan man anbefale politiet (å fortsette) å gi anledning til at den mistenkte får forklare seg fritt. Den beste praksisen ser ut til å være å bruke tid på å formulere en god og informativ innledning til fri forklaring, gjerne ved hjelp av metakommunikasjon, nevne behovet for detaljer, si at man har god tid, og at man vil lytte. Politiet kan gjerne også avklare sin rolle under avhøret, at de er der for å hente inn informasjon, de skal ikke dømme om den mistenkte er skyldig eller ikke. Det kan også være lurt å presentere den frie forklaringen som en

mulighet for den mistenkte til å forklare sin side av saken. Ved hjelp av disse teknikkene kan man bare håpe at den mistenkte ønsker å forklare seg så sannferdig som mulig slik at sannheten til slutt kommer frem.

Som nevnt innledningsvis i oppgaven, er det mange institusjoner som jobber med å innhente informasjon. Ikke bare informasjon, men pålitelig informasjon. Mange ønsker å finne *sannheten*. I de fleste tilfeller er det mennesker man må snakke med for å få denne informasjonen. Det gjelder blant annet journalister, leger og politiet. Det beste rådet man kan gi er å behandle andre med respekt, være objektiv og behandle andre som uskyldige (frem til det motsatte er bevist). Hvis man anklager noen er dette en ansiktstruende handling, og den som er anklaget vil mest sannsynlig gå i forsvarsposisjon. Intervjustudien til Griffiths mfl. (2011) viste at en konfronterende stil fører til mye feilinformasjon, og kan føre til at den avhørte ikke forteller alt om en sak. Stiller man derimot riktige spørsmål som hverken er ledende, og uten antagelser og presumpsjoner, vil man gjerne få et bedre svar. En utfordring for mange profesjonelle er når mellommenneskelig kommunikasjon overskrider rammer for institusjonelle og profesjonelle samtaler. Derfor kan det å metakommunisere prosedyrer i starten av samtalen, være et generelt tips å komme med til profesjonsutøvere som bruker samtaler som verktøy i arbeidet sitt. Men uansett hvilken rolle man inntar, bør man alltid anerkjenne den andre som menneske, deres «ansikt», og være sympatisk uten å tre ut av sin profesjonelle rolle. Og helt til slutt vil jeg minne om Kants kategoriske imperativ. Ikke bruk mennesker som et middel for å nå et mål, men behandle andre som medmennesker, som har en verdi i seg selv.

6. LITTERATURLISTE

- Ankersen, R. (2022, 21. oktober). – Uholdbart for oss å leve med et uoppklart barnedrap. *Fædrelandsvennen, nyheter*. <https://www.fvn.no/nyheter/lokalt/i/BWWBjl/uholdbart-for-oss-aa-leve-med-et-uoppklart-barnedrap>
- Baltzersen, R.K. (2008). *Å samtale om samtalen: Veiledning og metakommunikasjon*. Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O., & Fahsing, I. (2018) *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Fagbokforlaget.
- Bruusgaard, R., Presthus, L., Bjerknes, O. T., Rachlew, A., Buseth, S., Stoltenberg, H., Tveit, A. (2013). *Avhørsmetodikk i politiet. Utredning fra arbeidsgruppen oppnevnt av Riksadvokaten 13. juli 2012*. Avgitt til Riksadvokaten 8. oktober 2013.
- Diepeveen, A., Svennevig, J. & Urbanik, P. (2022). Suspects' opportunities to claim their legal rights in police investigative interviews. *International Journal of Speech Language and The Law*. ISSN: 1748-8885. 28 (2). s 171 - 200. doi:[10.1558/ijssl.20349](https://doi.org/10.1558/ijssl.20349).
- Ekström, M., & Johansson, B. (Red.). (2019). *Metoder i medie- og kommunikasjonsvitenskap*. Studentlitteratur.
- Fahsing, I.A., & Rachlew, A. (2009). Investigative interviewing in the Nordic region. I T. Williamson, B. Milne & S. Savage (Red.), *International Developments in Investigative Interviewing*. 2009 (s. 39-65). Willan Publishing.
- Flyvbjerg, B. (1991). Eksempelets magt. I *Rationalitet og magt. Bind 1: Det konkrete videnskap*, kap. 8, s. 137-158. København: Akademisk forlag.
- Furuseth, I., & Everett, E.L. (2020). *Masteroppgaven: Hvordan begynne – og fullføre*. (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Gamst, K.T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. [Doktoravhandling]. Universitetet i Oslo.
- Givón, T. (1989). Mind, code and context. *Essays in pragmatics*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Grenness, T. (2020). *Slik løser du metodeproblemene i bachelor- og masteroppgaven*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hasund, K. (2012). Å analysere multimodal interaksjon, kompendium laget for emne KOM-112, s. 1-32, basert på Norris, S. (2004). *Analyzing Multimodal Interaction: A methodological framework*. New York and London: Routledge.
- Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in action: interactions, identities, and institutions* (Vol. 38, pp. VI, 312). Wiley-Blackwell.

Jakobsson Öhrn, H. (2005). *Berätta din sanning: en förhørsledares projekt i förhör med misstänkt person*. [Doktoravhandling]. Stockholms universitet, Stockholm.

Jakobsson Öhrn, H. (2014). Politiavhøret. I P. Larson, H.O.I Grundhus, og R. Granér (Red.), *Innføring i politivitenskap* (s. 205-228). Cappelen Damm Akademisk.

Jakobsen, K. K, Stridbeck, Ulf. & Langballe, Å. (2018). Objektivitet i avhør: Avhør av fornærmede i straffesaker i Norge. *Tidsskrift for strafferett*, 18(.2)/2018. Årgang 18. (s., 74-101). DOI: 10.18261/issn.0809-9537-2018-02-02.

Keiserud, Erik; Elden, John Christian: *mistenkt* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. september 2022 fra <https://snl.no/mistenkt>

Krogh, T. (2017). *Hermeneutikk: Om å forstå og fortolke* (2. utg.). Gyldendal akademisk.

Kvalbein, A. (1999). *God kontakt: praktisk kommunikasjonslære*. IJ-forlaget.

Lovdata (2022, 25, september). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)*. Hentet 25. september fra <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25/§92>

Marcussen, F.V. (Under arbeid). *Å legge alle kortene på bordet: En samtaleanalyse av hvordan tilståelsesrabatt blir fremlagt i politiavhør*. [Masteroppgave]. Universitetet i Agder.

Moberg, U. & Ekström, M. (2019). Samtalsanalys. I M. Ekström & B. Johansson (Red.), *Metoder i medie- og kommunikationsvetenskap* (s. 73-98). Studentlitteratur.

Myhrer, T.G. (2017). Kan politiet formane en mistenkt om å forklare seg? *Tidsskrift for strafferett*, 17(1), 6–25. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2017-01-02>

Nielsen, M.F., & Nielsen, S. B. (2005). *Samtaleanalyse*. Forlaget Samfundslitteratur.

Nilsen, J.R. (2022). *Politirett og rettsstat: Sentrale menneskerettslige skranker for den polisiære myndighetsutøvelsen*. Gyldendal.

Norges Domstoler. (u.å.). *Mistenkt*. Hentet 8. oktober 2022 fra <https://www.domstol.no/no/juridisk-ordliste/m/mistenkt/>

NRK / Debatten (2022). – Viggo Kristiansen sonet 21 år i fengsel. Hvordan kan det skje at en mann får livet ødelagt av en feil dom? (Publisert 27. oktober 2022). [Episode i TV-serie]. I *Debatten*. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/debatten/202210/NNFA51102722>

NTB (2022a, 17. oktober). Riksadvokaten beklager til Birgitte Tengs` fetter. *Fædrelandsvennen, nyheter*. <https://www.fvn.no/norgeogverden/i/8JJ53W/riksadvokaten-beklager-til-birgitte-tengs-fetter?fbclid=IwAR1SnMta5kt6XXU9x1ZAvYSkjz2d7Bevt-8zmuj72mPOOEtG1y0ldFzdA10>

NTB (2022b, 21. oktober). Riksadvokaten beklager på det sterkeste overfor Viggo Kristiansen og hans familie. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/riksadvokaten-beklager-pa-det-sterkeste-overfor-viggo-kristiansen-og-hans-familie/s/12-95-3424325631>

NTB (2022c, 21. oktober). Politidirektøren gir en uforbeholden unnskyldning til Viggo Kristiansen, pårørende og etterlatte. *Fædrelandsvennen, nyheter*.

<https://www.fvn.no/norgeogverden/i/GMM2v9/politidirektoeren-gir-en-uforbeholden-unnskyldning-til-viggo-kristiansen-paarørende-og-etterlatte>

Rachlew, A., Løken, G-E. & Bergestuen, S. T. (2020). *Den profesjonelle samtalen: En forskningsbasert intervjuetodikk for alle som stiller spørsmål*. Universitetsforlaget.

Riis-Johansen, M.O. (2016). *Balanseganger: En samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede*. [Doktoravhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

<https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2394548>

Riksadvokaten (2016). *Politiavhør*. Rundskriv nr. 2/2016. Riksadvokaten.

Rønneberg, K.G. (2008). *Politisamtaler med publikum: Språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon*. [Doktoravhandling]. Universitetet i Oslo.

Sidnell, J. (2010). *Conversation Analysis: An Introduction*. Wiley-Blackwell.

Skovholt, K., Landmark A, M. D., Sikveland, R. O., & Solem M. S. (2021). *Samtaleanalyse: en praktisk innføring*. Cappelen Damm Akademisk.

Skovholt, K. & Veum, A. (2014). *Tekstanalyse: ei innføring*. Cappelen Damm akademisk.

Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Cappelen Damm akademisk.

SSB (2002). *Figur nr. 1: Straffesakskjeden, fra anmeldelse til dom*. [Infografikk].

Kriminalstatistikk. https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/lovbrudd-fra-anmeldelse-til-dom?fbclid=IwAR2MVrpGG3cOBjrnZbMW1pcSPc2_ZL2LXZwybadxMXnM2Qkd8vtEbT-eqI4

Svennevig, J. (2020). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Cappelen Damm Akademisk.

Svennevig, Jan: *pragmatisk partikkel* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. september 2022 fra https://snl.no/pragmatisk_partikkel

Tronsrud, M. (2022, 23. februar). Er Baneheia-saken en medieskandale? *Journalisten*.

https://journalisten.no/baneheia-kortnytt-krimjournalistikk/er-baneheia-saken-en-medieskandale/503386?fbclid=IwAR20yZVPFmqGi7GOh_hru-J1-Yw3H_3sxfOy2gVq7Y5r92P09crPHwh6q7k

Urbanik, P. & Pavlenko, A. (2022). Securing Understanding in a Second Language: Communication of Rights in Investigative Interviews in the US and Norway. I R. Blackwood og U. Rønynland (Red.), *Spaces of Multilingualism* (s. 92-112). Routledge.

Vikås, M. (2022, 26. september). Busch om Tengs-saken: – All grunn til å sterkt beklage. *VG, Nyheter*. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/VP1IJp/busch-om-tengs-saken-all-grunn-til-sterkt-aa-beklage>

Østbye, H., Helland K., Knapskog K., Larsen L. O. & Moe, H. (2013). *Metodebok for mediefag* (4. utg.). Fagbokforlaget.

Øyen, Ø. (2022). *Straffeprosess* (3. utg.). Fagbokforlaget.

7. VEDLEGG

Vedlegg 1: Transkripsjonssymboler

*Transkripsjonssymbolene er presentert i Rønneberg (2008). Transkripsjonssymbolene er hovedsakelig de samme som er utarbeidet av Gail Jefferson, med enkelte variasjoner.

- (0.2) Tallet i parenteser viser en pause, angitt i tiendedels sekund.
- (.) Et punktum i parenteser viser en mikropause (pause på mindre enn to tiendedels sekund).
- (system) Usikker transkripsjon.
- (XX) To stavelser, men utydelige.
- () Tomme parenteser angir at innholdet ikke er forståelig.
- (()) Doble parenteser inneholder en kommentar fra den som transkriberer, for eksempel ((navn)), eller en utfyllende beskrivelse, som ((heretter forklaring)).
- . Punktum på slutten av en ytring markerer fallende intonasjon.
- , Komma på slutten av en ytring markerer fortsettelsesintonasjon.
- ? Spørsmålsteget betegner et spørrende eller stigende tonefall.
- ↓ ↑ Piler ned eller opp viser et markert skifte i tonehøyde.
- = Likhetsteget angir sammenhengende snakk, uten avbrudd.
- [En venstrestilt klamme viser begynnelsen av overlappende tale.

]	En høyrestilt klamme viser hvor den overlappende talen slutter.
[]	Doble klammer markerer overlappende tale.
:	Kolon betegner forlengelse av lyden foran. Hvert gjentatt symbol angir et tiendedels sekund.
Hhh	Innpust. Hvert gjentatt symbol angir et tiendedels sekund.
hh	Utpust. Hver gjentatt h betegner et tiendedels sekund.
“	Apostrof markerer trykksterkt ord eller stavelse.
!	Utropstegn foran stavelsen markerer emfatisk trykk.
Heh heh	Markerer latter.
*	Asterisk markerer en rusten, knirkende uttale av stavelsen som følger.
> <	Markerer rask tale.
< >	Markerer langsom tale.
°ord°	Markerer lav stemmestyrke.
HØY	Store bokstaver markerer høy stemmestyrke.

Vedlegg 2: Signert taushetserklæring

RIKSADVOKATEN

ERKLÆRING OM TAUSHETSPLIKT

I forbindelse med et forskningsprosjekt har jeg søkt om, og fått, tilgang til straffesaksopplysninger som er taushetsbelagte, jf. politiregisterloven § 33 og forvaltningsloven § 13e annet og tredje ledd.

Jeg bekrefter å ha mottatt utskrift av taushetspliktsbestemmelsene i politiregisterloven § 23 og 33 og forvaltningsloven §§ 13d og 13e.

Jeg forplikter meg til å bevare taushet om opplysninger som er undergitt taushetsplikt, og å hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysningene. Taushetsplikten gjelder også etter at forskningsprosjektet er avsluttet.

Jeg er kjent med at brudd på taushetsplikt er straffbart etter straffeloven § 209.

Undertegnet erklæring har gyldighet også ved senere forskningsprosjekter jeg deltar i ved samme institusjon/organisasjon og hvor riksadvokaten dispenserer fra taushetsplikten. Dersom jeg senere skal delta i slike forskningsprosjekter, kan jeg i søknaden om dispensasjon fra taushetsplikt vise til at taushetserklæring allerede er undertegnet.

27.11.21 Gwen F.S. Hansen

(dato og underskrift)

GWEN JEANETT SKRØVJE HANSEN

(blokkbokstaver)

Riksadvokatens referansenummer: 2018/00951-007 PEO 0009639.2